

Vergaderjaar 2018–2019

35 000 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2019

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

INHOUDSOPGAVE

A.	ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING	3
B.	BEGROTINGSTOELICHTING	4
1.	LEESWIJZER	4
2.	BELEIDSAGENDA	7
3.	BELEIDSARTIKELN	28
3.1.	Beleidsartikel 1: Inzet	28
3.2.	Beleidsartikel 2: Taakuitvoering zeestrijdkrachten	35
3.3.	Beleidsartikel 3: Taakuitvoering landstrijdkrachten	42
3.4.	Beleidsartikel 4: Taakuitvoering luchtmacht	47
3.5.	Beleidsartikel 5: Taakuitvoering Marechaussee	52
3.6.	Beleidsartikel 6: Investerings krijgsmacht	58
3.7.	Beleidsartikel 7: Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	77
3.8.	Beleidsartikel 8: Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Ondersteuningscommando	80
4.	NIET-BELEIDSARTIKELN	82
4.1.	Niet-beleidsartikel 9: Algemeen	82
4.2.	Niet-beleidsartikel 10: Apparaat Kerndepartement	84
4.3.	Niet-beleidsartikel 11: Geheim	90
4.4.	Niet-beleidsartikel 12: Nog onverdeeld	91
5.	BEGROTING AGENTSCHAP PARESTO	92
6.	BIJLAGEN	96
6.1.	Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak	96
6.2.	Verdiepingsbijlage	97
6.3.	Moties en toezeggingen	107

6.4	Subsidieoverzicht	126
6.5.	Evaluatie- en overig onderzoek	129
6.6.	Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	130
6.7.	Overzicht uitgaven IT	136
6.8.	Lijst van afkortingen	137

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS- VOORSTEL

Wetsartikel 1 (begrotingsstaat ministerie)

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat/ begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2 (begrotingsstaat baten-lastendiensten)

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastenagentschappen voor het onderhavige jaar vastgesteld en worden de verplichtingen, ontvangsten en uitgaven van verplichtingen-kasagentschappen voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de agentschappen.

De Minister van Defensie,

A.Th.B. Bijleveld-Schouten

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht voor de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie. Vanaf 2018 zijn de geraamde middelen in het kader van het Budget Internationale Veiligheid (BIV) overgeheveld naar de Ministeries van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BH&OS; € 30 miljoen) en Buitenlandse Zaken (BZ; € 30 miljoen) en naar de defensieonderdelen (€ 59,5 miljoen).

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor zeestrijdkrachten (CZSK), landstrijdkrachten (CLAS), luchstrijdkrachten (CLSK), de marechaussee (KMar) en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1. De bedragen die zijn opgenomen in de tabellen «budgettaire gevolgen van beleid» betreffen de exploitatie-uitgaven. Daarnaast worden ook de relevante investeringsprojecten gepresenteerd in afzonderlijke tabellen. Vanaf 2018 zijn de middelen voor de Kustwacht Caribisch gebied overgeheveld van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties naar beleidsartikel 2 taakuitvoering zeestrijdkrachten (Kamerstukken II 2017–2018, [34 775 X, nr. 64](#)).

In beleidsartikel 6 zijn de investeringen voor de krijgsmacht opgenomen, te weten investeringen voor materieel, infrastructuur, IT, wetenschappelijk onderzoek en bijdragen aan de NAVO-investeringen. Daarnaast zijn de verkoopopbrengsten voor afstoting van materieel en infrastructuur in dit beleidsartikel opgenomen.

In de beleidsartikelen 7 Ondersteuning door Defensie Materieel Organisatie (DMO) en 8 Ondersteuning door Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieorganisaties.

Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de Bestuursstaf met de defensietop, (hoofd)directies (inclusief Defensiestaf), bijzondere organisatie-eenheden (bijvoorbeeld Inspecteur Generaal der Krijgsmacht), alsmede de niet aan een specifiek artikel toe te wijzen apparaatsuitgaven voor pensioenen en wachtgelden. Ten slotte zijn er ramingen voor de niet-beleidsartikelen 11 Geheim en 12 Nog onverdeeld opgenomen.

Overig

In de bijlagen van de begroting wordt de raming voor de baten-lastendienst Pareto weergegeven. Daarnaast is in de bijlagen informatie opgenomen over de ZBO/RWT's, de mutaties, moties en toezeggingen,

subsidies, evaluaties, de uitgaven voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg alsmede de uitgaven voor IT. De begroting van het Ministerie van Defensie is ook digitaal beschikbaar op de website www.rijksbegroting.nl. Om de toegankelijkheid verder te vergroten zijn in de digitale versie, waar mogelijk, hyperlinks aangebracht naar de achterliggende documenten.

Defensie Materieelprojectenoverzicht

Zoals gebruikelijk ontvangt de Kamer op Prinsjesdag het Materieelprojectenoverzicht (MPO). Hierin wordt per project meer gedetailleerde informatie gegeven dan in de begroting. Zo wordt de samenhang met het defensiebeleid en met andere projecten duidelijk gemaakt. In het MPO zijn de lopende en de geplande wapensysteemgebonden materieel- en IT-projecten en vastgoed opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen. Daarnaast wordt ingegaan op af te stoten materieel. In deze begroting worden alleen de wijzigingen bij projecten met een omvang van meer dan € 100 miljoen toegelicht.

Groeiparagraaf

In de begroting 2019 zijn ten opzichte van de begroting 2018 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

- De cirkeldiagrammen die inzicht bieden in de realisatie op artikel-niveau zijn gewijzigd in staafdiagrammen. Daarmee wordt visueel meer inzicht geboden in de uitgaven en ontvangsten per beleidsartikel, die daarmee onderling beter vergelijkbaar worden;
- In de begroting 2019 zijn voor het eerst in de beleids- en niet beleidsartikelen de geraamde uitgaven voor overige personele exploitatie zichtbaar onder de «personele uitgaven». Voorheen waren de uitgaven voor overige personele en materiële exploitatie geclusterd onder de noemer «materiële uitgaven»;
- In beleidsartikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten wordt de Kustwacht Caribisch gebied toegelicht. Het exploitatiebudget is in 2018 overgeheveld van de begroting van Koninkrijksrelaties naar de defensiebegroting (Kamerstukken II 2017–2018, [34 775 X, nr. 64](#)). Het investeringsbudget voor een goede taakuitvoering van de Kustwacht Caribisch gebied is toegevoegd aan beleidsartikel 6 Investerings-;
- In beleidsartikel 6 Investerings- is een aantal wijzigingen doorgevoerd. De belangrijkste daarvan zijn:
 - De budgettaire tabel van uitgaven en ontvangsten is doorgetrokken naar 15 jaar, in lijn met de presentatie in de Defensienota;
 - Er wordt meer dan voorheen inzicht gegeven in de status van projecten: de fase (onderzoeks-, voorbereidings- of realisatiefase) wordt zichtbaar, evenals de onderverdeling in het investeringsprogramma in zee, land, lucht, infra, etc.
 - Niet alleen in beleidsartikel 6, maar ook bij de artikelen van de operationele commando's zijn de relevante investeringsprojecten opgenomen. Hiermee zorgen we ervoor dat de investerings- en exploitatieuitgaven in samenhang zichtbaar zijn, ter ondersteuning van het *life cycle costing*-denken. Deze cijfers worden dus twee keer gepresenteerd in de begroting;
 - De A-, B- en D-brieven die de Kamer het komend jaar naar verwachting zal ontvangen worden aangekondigd;
- De naam van het Commando DienstenCentra (CDC) is in 2017 veranderd in Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO);
- In niet-beleidsartikel 9 Algemeen zijn de nieuwe financiële instrumenten «opdrachten» en «bekostiging» toegevoegd. Daarnaast zijn de budgetten met het karakter van apparaatsuitgaven, zoals voorlichting,

overgeheveld van niet-beleidsartikel 9 (=programma uitgaven) naar het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement (= apparaatsuitgaven);

- Niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat is conform de Rijksbegrotingsvoorschriften gewijzigd in niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement, niet-beleidsartikel 11 Geheime uitgaven in niet-beleidsartikel 11 Geheim en niet-beleidsartikel 12 Nominaal en onvoorzien in niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld;
- Het agentschap Defensie Telematica Organisatie (DTO) gaat samen met het Joint Informatievoorzieningscommando (JIVC) op in het nieuwe IT-bedrijf binnen Beleidsartikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie per 1 januari 2019. De agentschapsstatus vervalt daarmee en de agentschapsbijlage voor DTO is daarom niet meer opgenomen in deze begroting;
- De bijlage Financieel overzicht wapensystemen vervalt. In de plaats daarvan is ervoor gekozen de informatie over de wapensystemen integraler in de begroting te presenteren. In beleidsartikel 6 wordt hiertoe op een nieuwe manier inzicht gegeven in de investeringsplanning. Ook in de artikelen van de operationele commando's wordt de samenhang tussen investerings- en exploitatieuitgaven beter zichtbaar. Het doel hiervan is aan de Kamer op een toegankelijke en transparante wijze de informatie te presenteren binnen de daaraan gerelateerde beleidsartikelen;
- In 2018 volgt (als zelfstandig document) de nieuwe Defensie Cyber Strategie. Hierin wordt de Kamer geïnformeerd over de ontwikkelingen op cyber-gebied. De bijlage cyber vervalt hierdoor bij deze begroting.

2. BELEIDSAGENDA «En nu de uitvoering»

Inleiding

In de in maart jl. gepresenteerde Defensienota «Investeren in onze mensen, slagkracht en zichtbaarheid» (Kamerstukken II 2017–2018, [34 919, nr. 1](#)) hebben wij de plannen uiteengezet om de krijgsmacht te moderniseren en het vertrouwen van onze mensen terug te winnen. We investeren in onze mensen, middelen en manieren. In 2019 komt daarvoor structureel € 1,2 miljard extra beschikbaar, waarvan ongeveer € 300 miljoen ten goede komt aan ondersteuning van de krijgsmacht en we meer dan € 200 miljoen besteden aan werkgeverschap en bedrijfsveiligheid. Ruim € 700 miljoen wordt gereserveerd voor investeringen in de modernisering van de krijgsmacht.

De in de Defensienota genoemde plannen zijn leidend voor de samenstelling en de toerusting van de krijgsmacht, die beter is uitgerust om huidige en toekomstige dreigingen het hoofd te bieden. De plannen zijn afgestemd met de Geïntegreerde Buitenland en Veiligheidsstrategie. De verslechterde veiligheidssituatie vraagt steeds meer van Defensie, zowel in het Koninkrijk zelf, als in het kader van de bondgenootschappelijke verdediging (NAVO), de Europese defensiesamenwerking (EU) en in het kader van de tweede hoofdtaak. We moeten opgewassen zijn tegen zeer uiteenlopende dreigingen en daarbij langer kunnen optreden, ook in onverhoopte conflicten met een hoog geweldsniveau.

In dat licht hebben de NAVO-bondgenoten in 2014 afgesproken om in tien jaar tijd de defensie-uitgaven in de richting van de NAVO-norm van twee procent van het bruto binnenlands product (BBP) te bewegen. Op die manier kunnen we *gezamenlijk* verantwoordelijkheid nemen voor de bescherming van onze veiligheid. Om hier als Nederland onze bijdrage hieraan te leveren zijn vervolgstappen nodig.

Op basis van de meest recente cijfers van het Centraal Planbureau ontwikkelt het percentage van het bruto binnenlands product (BBP) dat Nederland aan Defensie uitgeeft zich tijdens deze kabinetsperiode als volgt:

Ontwikkeling % BBP dat aan Defensie wordt besteed					
Norm	2019	2020	2021	2022	2023
2%	1,30%	1,34%	1,34%	1,28%	1,23%

Nederland, België, Luxemburg en Slovenië geven, van de Europese NAVO-landen, op dit moment het kleinste BBP-percentage uit aan Defensie. De Europese defensie-uitgaven, waaronder ook die van Nederland, zijn de afgelopen jaren wel fors gestegen.

Bij de recente NAVO-Top in Brussel bleek een duidelijk besef van de bondgenoten dat de huidige veiligheidsdreigingen vragen om een verhoging van de defensie-uitgaven. De veiligheidssituatie vraagt erom dat Europese landen meer verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen veiligheid. Nederland heeft aangegeven het gevoel van urgentie van vervolgstappen te delen in het licht van de ontwikkeling van de internationale veiligheidssituatie en het belang van een evenwichtige trans-Atlantische lastenverdeling. Ook heeft de NAVO verzocht om een plan voor het uitvoeren van de afspraken tijdens de NAVO-top van Wales.

Prioriteiten

Wat Defensie wil zijn

- Betrouwbare en betrokken werkgever;
- Veilige organisatie waar wordt geleerd van fouten;
- Transparante en zichtbare organisatie in een betrokken samenleving;
- Goede partner voor onze bondgenoten en strategische partners, civiele autoriteiten, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven;
- Organisatie met de basis op orde;
- Kwalitatief en technologisch hoogwaardige organisatie;
- Informatiegestuurde organisatie;
- Robuust en wendbaar;
- Snel inzetbaar op alle geweldsniveaus.

Wat gaan we doen

• Mensen

Een organisatie met een veilige werkomgeving die het vertrouwen heeft van haar mensen, hen weet te behouden en voldoende nieuwe mensen werft.

• Middelen

Een informatiegestuurde krijgsmacht die is opgewassen tegen technologisch hoogwaardige tegenstanders en «hybride» dreigingen.

• Manieren

Een robuuste én wendbare organisatie gericht op samenwerking en vernieuwing.

Zoals in de Defensienota is uiteengezet investeert Defensie de komende jaren in haar mensen, middelen en manieren. Belangrijke onderdelen daarvan zijn de uitvoering van het plan van aanpak «Een veilige defensie-organisatie» (Kamerstukken II 2017–2018, [34 919, nr. 4](#)) en het plan van aanpak behoud en werving (Kamerstukken II 2017–2018, [33 763, nr. 134](#)). Ondertussen blijven we deze kabinetsperiode werken aan de versterking van de operationele gereedheid van de krijgsmacht (zijn we klaar om te doen wat nodig is?) en aan de modernisering van de slagkracht. We brengen daarmee de huidige krijgsmacht op orde. Daarbij kiezen we voor een technologisch hoogwaardige en informatiegestuurde krijgsmacht.

We willen transparant en betrouwbaar zijn in wat we doen, wat we bereiken en wanneer. En we zijn realistisch. Opbouwen kost tijd en plannen zijn niet van vandaag op morgen gerealiseerd. Dit geldt niet alleen voor het gevuld krijgen en houden van de organisatie en de aanschaf van groot materieel. Ook de aanschaf van «gewonere» zaken, zoals munitie en communicatiemiddelen, duurt vaak lang, zelfs als we nu de bestelling doen en producten van de plank aanschaffen. We hebben ook dan bijna altijd te maken met lange wachttijden bij de producent. Dit betekent dat de betaling van deze producten ook op zich laat wachten. Omdat Defensie voor het investeringsartikel beschikt over een ongelimiteerde eindejaarsmarge, kunnen we eventueel budget dat we niet besteden meenemen naar volgende jaren. Dit neemt niet weg dat Defensie alles op alles zet om investeringen zo goed en zo snel mogelijk te realiseren.

In het regeerakkoord geeft het kabinet aan te zullen komen met voorstellen om de voorspelbaarheid en schokbestendigheid van de Defensiematerieelbegroting te vergroten. Hieraan geven we invulling door het instellen van een Defensiematerieelbegrotingsfonds, waarin de uitgaven aan investeringen en de instandhouding daarvan worden opgenomen. Om schokken in de Defensiebegroting als gevolg van valutaschommelingen beter op te kunnen vangen zal de in 2017 gecreëerde valutareserve binnen artikel 6 Investeringsvoortaan beschikbaar zijn voor alle investeringsprojecten, inclusief de verwerving F-35. Voorts wordt in de tweede helft van 2018 het vervolgonderzoek naar de prijsontwikkeling bij Defensie afgerond. Na afronding van het onderzoek wordt u hierover geïnformeerd.

In het Wetgevingsoverleg Jaarverslag 2017 (d.d. 20 juni 2018) verzochten de rapporteurs Kamerleden Belhaj en Diks namens de vaste commissie Defensie om met heldere indicatoren beter inzicht te geven in de begrotings- en jaarverslagen. Defensie ziet het gebruik van indicatoren als een goede mogelijkheid om de organisatie beter aan te sturen, daarom moeten deze weloverwogen worden vastgesteld. Daar is tijd en aandacht mee gemoeid. In deze begroting is al een aantal indicatoren opgenomen. Het gaat concreet om het BBP-percentage en de investeringsquote. De werknemerstevredenheid en het ziekteverzuim rapporteren we in de personeelsrapportage, die gelijktijdig met de ontwerpbegroting wordt aangeboden aan de Tweede Kamer. Defensie werkt aan de ontwikkeling van meer indicatoren en zal met de vaste commissie Defensie nadere afspraken maken over hoe vervolg wordt gegeven aan het gebruik en de verdere ontwikkeling hiervan.

Mensen

De Defensienota is duidelijk over wat we willen zijn voor onze mensen: een aantrekkelijke en betrouwbare werkgever met een stevige verankering in de samenleving. Een organisatie met een veilige werkomgeving die het vertrouwen heeft van haar mensen. Een organisatie die haar mensen weet te behouden en voldoende nieuwe mensen werft. Een organisatie waarvoor mensen graag willen werken en met trots kunnen werken. In de personeelsrapportage rapporteren we over de actuele status van het personeelsdomein.

Defensie is in 2018 voortvarend aan de slag gegaan met de uitvoering van de plannen. Deze zijn onderverdeeld in vier meerjarige programma's. Hieronder volgen de prioriteiten binnen deze programma's voor 2019:

Programma personeelsmodel

We ontwikkelen een nieuw personeelsmodel dat bijdraagt aan de ontwikkeling van onze mensen, dat de in-, door- en uitstroom van personeel beter in balans brengt en dat meer duidelijkheid geeft aan onze mensen en zorgt voor meer flexibiliteit voor hen en voor Defensie. We willen daarmee de in-, door- en uitstroom zo goed mogelijk kunnen sturen. In 2019 richten we ons onder meer op:

- Het creëren van flexibele aanstellingsmogelijkheden en contractvormen;
- Het realiseren van een meer flexibel medewerkersbestand zodat we als organisatie wendbaarder worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het aantrekken van meer reservisten en het werken met andere tijdelijke krachten om knelpunten op te lossen;
- Het mogelijk maken om langer op een functie te blijven;

- Het ontwikkelen van meer tijdelijke in- en uitstroombmogelijkheden als onderdeel van een loopbaantraject («wisselstroom»);
- Het herzien van maximale looptijd in rang.

Programma Behoud en Werving

We nemen maatregelen die een bijdrage leveren aan behoud en werving van zowel vast als flexibel personeel. We stimuleren de in-, door- en uitstroom kwantitatief en kwalitatief door onze mensen te helpen bij het creëren van kansen voor, tijdens en na de loopbaan bij Defensie. In 2019 richten we ons onder meer op:

- Het verder differentiëren van het keurings- en wervingstraject en de aanname- en vooropleidingseisen;
- Het verder verkorten van de wachttijden zodat mensen eerder bij Defensie kunnen gaan werken;
- Meer regionale werving en loopbaanontwikkeling, met als doel meer mensen aan te trekken en lokale expertise en samenwerkingsverbanden te realiseren. Hiermee vergroten we ook de zichtbaarheid in de regio;
- Afspraken met andere overheidsorganisaties en het bedrijfsleven om samen garant te staan voor de opleiding en loopbaan van (potentiële) medewerkers en daarmee meer werkzekerheid te bieden;
- Het beleggen van meer personele bevoegdheden bij lagere lijncommandanten;
- Het verder aanpassen en vereenvoudigen van regelgeving;
- Het versterken van de diversiteit en inclusiviteit van de organisatie.

Programma personeelszorg

We nemen maatregelen die ervoor zorgen dat Defensie een zo veilig mogelijke werkomgeving biedt, waarin onze mensen worden gewaardeerd om wie ze zijn, en waar integer wordt gehandeld. We streven arbeidsomstandigheden na die het personeel optimaal ondersteunen en rekening houden met de verschillende levensfasen en bijbehorende wensen en behoeftes. We bevorderen de duurzame inzetbaarheid van onze mensen en de inzetbaarheid van Defensie door het stimuleren van een gezonde fysieke en mentale levensloop. Ook voorzien we de militaire gezondheidszorg van een stevig nieuw fundament. We willen daarbij weten of we het goed doen en meten daarom de tevredenheid van onze medewerkers. We monitoren hierbij onder meer de werknemerstevredenheid en het ziekteverzuim.

In 2019 richten we ons binnen het programma onder meer op:

- Het ontwikkelen van levensfasebewust personeelsbeleid;
- Het verbeteren van de gezondheidszorg, specifiek de IT en de modernisering van apparatuur;
- De verdere uitvoering van het plan van aanpak dat is opgesteld naar aanleiding van de evaluatie van het veteranenbeleid in 2016;
- Een zo veilig mogelijke werkomgeving door te investeren in lerend vermogen, de veiligheidscultuur, de veiligheidsstructuur, de capaciteit en het toezicht.

Programma arbeidsvoorwaarden

Defensie en de centrales voor overheidspersoneel hebben op 20 augustus 2018 een onderhandelaarsakkoord bereikt over nieuwe arbeidsvoorwaarden. Wanneer deze afspraken worden geformaliseerd in een AV-akkoord, gaan ze gelden vanaf 1 oktober 2018. Het onderhandelaarsakkoord bevat afspraken over het pensioenstelsel, loonontwikkeling, toelagen en een nieuw loongebouw. De verbeterde primaire en secundaire

daire arbeidsvoorwaarden dragen mede bij aan het vertrouwen van het personeel in de organisatie. De nieuwe arbeidsvoorwaarden sluiten beter aan bij de wensen van onze mensen en de eisen die een moderne krijgsmacht stelt.

In 2019 zal dit programma zich richten op de uitwerking en (de start van de) invoering van de afspraken over de nieuwe arbeidsvoorwaarden.

Een veilige werkomgeving

Wij geven prioriteit aan het met elkaar realiseren van een zo veilig mogelijke werkomgeving. Defensie moet een lerende organisatie zijn waar veilig werken de norm is en blijft. In het plan van aanpak «Een veilige defensieorganisatie» zijn maatregelen langs vier sporen aangekondigd die in samenhang moeten worden beschouwd: strategie, structuur, systeem en cultuur (Kamerstukken II 2017–2018, [34 919, nr. 4](#)). In 2019 gaan we met voorrang verder met het zo snel mogelijk en in samenhang implementeren van de maatregelen uit het plan van aanpak.

Iedere defensiemedewerker heeft een verantwoordelijkheid voor het versterken van de veiligheid. Commandanten zijn primair verantwoordelijk voor een veilige taakuitvoering en krijgen hiervoor de juiste (deskundige) ondersteuning, capaciteit en middelen. Vanaf 2018 is voor vier jaar € 75 miljoen vrijgemaakt om de veiligheidsorganisaties bij alle defensieonderdelen te versterken. Zo zijn in 2018 onder meer de Directie Veiligheid en de Inspectie Veiligheid Defensie opgericht. Ook is er een visitatiecommissie ingesteld. Vanaf 2022 is jaarlijks € 25 miljoen beschikbaar.

In 2019 richten we ons onder meer op:

- Het inspecteren van alle opleidingen op veiligheidsaspecten en het realiseren van een speciale module veiligheid in alle initiële opleidingen;
- Het verbeteren van de wijze waarop we nabestaanden en slachtoffers van ongevallen en incidenten betrekken bij de afhandeling van een zaak;
- Het verbeteren van de sociale veiligheid. Hierbij worden de aanbevelingen betrokken die volgen uit het onderzoek van de commissie Giebels, dat medio oktober 2018 is voltooid.

Middelen

Prioriteiten middelen van de krijgsmacht

1. De krijgsmacht blijft veelzijdig inzetbaar omdat de dreigingen zeer verschillend van aard en intensiteit zijn en de veiligheidssituatie continu verandert;
2. We moderniseren eerst de wapensystemen die we nu hebben. Onze tegenstanders beschikken over steeds meer wapens van technologisch hoogwaardige kwaliteit. Hier moeten we een antwoord op hebben, ook om onze mensen zo veilig mogelijk te houden;
3. We gaan meer en meer informatiegestuurd optreden met een stevige IT-infrastructuur.

Door te investeren in het moderniseren en vervangen van middelen versterken we onze slagkracht en ons voortzettingsvermogen. We vernieuwen ook. We investeren in capaciteiten die onze informatiepositie

en ons omgevingsbewustzijn verbeteren. Met onder andere een stevige IT-infrastructuur wordt informatiegestuurd optreden beter mogelijk. Tevens investeren we in capaciteiten die ons helpen om huidige en toekomstige dreigingen in het cyber- en informatiedomein beter het hoofd te bieden. Bij onze investeringen werken we altijd conform het Defensie Materieel Proces (DMP), waarbij aandacht wordt besteed aan doeltreffendheid en doelmatigheid van onze investeringen. Bij veel projecten (de niet-gemandateerde projecten) vergelijkt Defensie een aantal alternatieven bovendien met behulp van een kosten-batenanalyse.

We reserveren minimaal 20 procent van de defensiebegroting voor uitgaven aan investeringen, wat de NAVO ook als richtlijn hanteert. Het voortschrijdend vijfjaarsgemiddelde van de geraamde investeringsquote ontwikkelt zich tijdens deze begrotingsperiode als volgt:

Voortschrijdend vijfjaarsgemiddelde geraamde investeringsquote ¹					
NAVO-richtlijn	2019	2020	2021	2022	2023
20%	19%	22%	25%	27%	28%

¹ Dit vijfjaarsgemiddelde wordt berekend op basis van het gemiddelde van het desbetreffende jaar en de vier jaar ervoor. Voorbeeld: de investeringsquote (IQ) voor 2019 wordt berekend op basis van het gemiddelde van de gerealiseerde IQ van 2015 (15%), 2016 (16%) en 2017 (17%) en de geraamde IQ voor 2018 (20%) en 2019 (28%).

Bij het verwervingsproces van de middelen passen we artikel 346 VWEU actief toe en laten zo het nationaal veiligheidsbelang meewegen. Ook kiezen we voor de uitgangspunten «snel, tenzij» en «van de plank, tenzij» bij bewezen goede opties («*proven technology*»). Waar mogelijk laten we de verwerving van niet-defensiespecifieke spullen over aan externe partijen.

De komende jaren werken we hard aan:

- Vervanging van de M-fregatten samen met België;
- Vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit samen met België. We werken aan een innovatief concept van moederplatforms en onbemande mijnenbestrijdingssystemen. Later zijn Maritieme (semi-) autonome systemen voor mijnenbestrijding (een van de PESCO-projecten waaraan we deelnemen) hiervoor van belang;
- Voorbereiding van de vervanging van de onderzeeboten;
- *Midlife updates* van de *Bushmaster* (pantserwielvoertuig), Fennek (gepantserd verkenningsvoertuig), Pantserhouwtser, CV90 (infanteriegevechtsvoertuig);
- De Apache *remanufacture* en de Chinook vervanging en modernisering. Het aantal Chinooks wordt vergroot;
- De eerste F-35 gevechtsvliegtuigen worden in Nederland gestationeerd en we maken een begin met het uitfasen van de F-16.
- Het versneld invoeren van de *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Vehicle* (MALE UAV). Dit is een capaciteit die langdurig tactische en strategische informatie vanuit de lucht kan vergaren;
- De *air-to-air refueling* capaciteit (KDC-10) wordt vervangen door de *Multi-Role Tanker Transport* vliegtuigen (MRTT). De MRTT-vliegtuigen voor luchttransport en bijtanken in de lucht worden samen met België, Duitsland, Luxemburg en Noorwegen aangeschaft. Ze zijn ook inzetbaar voor humanitaire noodhulp en (medische) evacuatie;
- De luchtverdedigingssystemen voor schepen worden gemoderniseerd door *Evolved Sea Sparrow Missile Block 2* raketten aan te schaffen

- voor de fregatten en de huidige *Goalkeeper*-snelvuurkanons voor de meeste grote oppervlakteschepen te vervangen;
- De *Surface-to-Surface Missiles* van de fregatten worden vervangen voor het aanvallen van oppervlakteschepen;
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW). In 2019 worden de eerste containers van 1.433 *command & control* –, verbindings-, werkplaats- en magazijncontainers opgeleverd;
- Uitbreiding van simulatiecapaciteit ten behoeve van het operationeel systeem. Dit betreft een uitbreiding voor *multi ship multi type* simulator voor het helikopteroptreden en een levensduurverlenging van *mobile combat training centre* voor het landoptreden.

Informatiegestuurd optreden, IT en Cyber

Om het informatiegestuurd optreden en ons optreden in het *cyber*- en informatiedomein te versterken nemen we onder andere de volgende maatregelen:

- We gaan in stappen sensoren en informatiesystemen in een netwerk aan elkaar koppelen om het informatiegestuurde optreden te verbeteren. In dit kader investeren we ook fors in onze IT-infrastructuur en de inlichtingen-, verzamel- en analysecapaciteit (inclusief MIVD);
- Aan de hand van een concept van de NAVO werken we samen met partners (onder andere Duitsland) aan het verbeteren van het gezamenlijke informatiegestuurde optreden;
- We breiden onze cybercapaciteit uit om een grotere rol te kunnen vervullen bij de bescherming van ons land tegen digitale dreigingen. Dit staat ook vermeld in de Geïntegreerde Buitenland en Veiligheidsstrategie. Daarnaast vernieuwen we de Defensie *Cyber Strategie* in samenhang met de Nationale *Cybersecurity Agenda*;
- Met het programma Grensverleggende IT (GrIT) vervangen we de IT-infrastructuur, bestaande uit datacenters, netwerken, beveiliging, werkplekken voor toepassingen in Nederland en tijdens inzet;
- Onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) richten we een *Passenger Information Unit* op bij de Koninklijke Marechaussee. Deze heeft tot doel terrorisme en ernstige criminaliteit te voorkomen, op te sporen en te vervolgen door gegevens te controleren van luchtvaartpassagiers. Zo geven we invulling aan de EU-richtlijn hierover.

Ondersteuning krijgsmacht

Om er te kunnen staan als dat nodig is, versterken we ook de internationaal schaarse operationele (gevechts)ondersteuning. Hiervoor is een samenhangend geheel aan maatregelen ontworpen dat is onder te verdelen in de gebieden gevechtsondersteuning, inlichtingen- en waarnemingsmiddelen, bevelvoeringssystemen, logistiek en opleiding en training. Deze maatregelen zijn beschreven in de nota van wijziging op de begrotingsstaat 2018 (Kamerstukken II 2017–2018, [34 775 X, nr. 25](#)). We gaan onder andere:

- Een nieuw schip voor bevoorrading op zee aanschaffen (*Combat Support Ship, CSS*);
- De vliegrekken van de jachtvliegtuigen en de helikopters verhogen;
- Investeren in logistiek en *Information Surveillance & Reconnaissance* (ISR).

In 2019 komen onder andere de volgende projecten (deels) tot realisatie:

- Nieuwe gevechtskleding (o.a. DOKS (Defensie Operationeel Kleding-systeem)): militairen die op missie gaan hebben reeds nieuwe gevechtskleding ontvangen. Overige militairen ontvangen vanaf 2019

- nieuwe kleding. De uitrusting zal tot 2028 in batches worden uitgeleverd, waarbij voortdurend verbetering mogelijk is;
- Medevac voor C-130 transportvliegtuigen: in 2019 worden vier stuks *palletized high care medevac* systemen geleverd voor het vervoer van *intensive care* patiënten in C-130 transportvliegtuigen. Hiervoor is een leveringscontract afgesloten met Marshall Aerospace & Defence Group (UK);
 - Vervanging communicatiesysteem Compatriot: het verbindingssysteem compatriot ondersteunt de commandovoering en vuurleiding van het Patriot wapensysteem. De inbouw van de nieuwe communicatiemiddelen in het Patriot-wapensysteem is voltooid. Verificatietesten en uitrol vinden vanaf 2019 plaats;
 - Vervanging handgedragen warmtebeeldkijker: het betreft een vervanging van twee kleine verouderde waarnemingssystemen, de LION en de Cobra. Deze systemen maken optreden mogelijk bij duisternis en onder omstandigheden van verminderd zicht, zoals neerslag en rook. Levering van de beeldkijkers is voorzien vanaf november 2018 (100 stuks) en de rest (1.166 stuks) in batches per kwartaal in de jaren 2019 en 2020;
 - In 2019 worden de acht in 2015 bestelde F-35 toestellen aan Nederlands overgedragen. Zes daarvan, geproduceerd in de fabriek in Ft Worth, Texas (VS), worden afgeleverd op *Luke Air Force Base* in Arizona voor opleidingsdoeleinden. Twee toestellen, afkomstig uit de F-35 fabriek in Cameri, Italië, komen op vliegbasis Leeuwarden te staan.

Vastgoed

Op vastgoedgebied zijn de inspanningen gericht op de forse opgave om de defensiegebouwen te laten voldoen aan wet- en regelgeving met betrekking tot brandveiligheid en hygiëne en dat achterstanden in onderhoud worden verminderd of weggewerkt. Een nieuw vastgoedplan zal een actueel beeld geven van de stand van zaken met betrekking tot onderhoudsachterstanden, voedsel- en brandveiligheid, keuringsachterstanden, beoogde verbeteringen in de leefomgeving en verduurzaming. Dit plan biedt ook inzicht in welke prioriteit wordt toegekend aan de verschillende werkzaamheden om het defensievastgoed op orde te krijgen. Dit nieuwe plan zal in 2019 aan de Kamer worden aangeboden.

Om de personele en materiële uitbreidingen te kunnen huisvesten, herijken we onze volledige vastgoedportefeuille. De volgende defensielocaties blijven in ieder geval open: het Complex Brasserskade in Den Haag, het munitiecomplex in Alphen, de Korporaal van Oudheusdenkazerne in Hilversum, de Joost Dourleinkazerne op Texel, Kamp Nieuw Milligen in Uddel, de Koningin Wilhelminakazerne in Ossendrecht en een groter deel van het Marine Etablissement Amsterdam.

Manieren

Om beter te kunnen inspelen op de steeds veranderende veiligheidssituatie om ons heen is het belangrijk dat we wendbaar zijn. Wendbaarheid is ook van belang om de groei van de organisatie op een goede manier te laten verlopen. Tegelijk is behoefte aan een robuuste krijgsmacht die er staat als dat nodig is.

Onderdeel van deze wendbare en robuuste krijgsmacht is dat kennis en middelen op het juiste moment beschikbaar zijn. We willen een organisatie zijn die slagvaardig te werk gaat – ook in bestuurlijk opzicht. We nemen daarom afscheid van interne regels die ons niet (langer) helpen en

vereenvoudigen waar mogelijk. We worden een lerende en innoverende organisatie.

De groei naar een meer adaptieve krijgsmacht vergt het vergroten van wendbaarheid (flexibel, snel) en robuustheid (veilig, er staan als het nodig is) en het beter omgaan met het spanningsveld dat vaak tussen die twee bestaat.

Een **adaptieve krijgsmacht** speelt snel in op veranderingen in de veiligheidssituatie:

- We zijn langer en beter in te zetten met behulp van **samenwerking** (o.a. met ziekenhuizen, onderwijsinstellingen, technologische bedrijven en de inschakeling van reservisten);
- We blijven **innoveren** om beter te anticiperen op nieuwe dreigingen en ontwikkelingen;
- Door aanpassing van onze **interne processen** (o.a. inkoop en gereedstelling) kunnen we waar en wanneer nodig beschikken over extra capaciteiten.

We kunnen dit niet zonder de samenwerking met onze partners. Wij zijn langer en beter in te zetten door intensieve samenwerking met hen. Hiervoor heeft de organisatie een open karakter waarbij de blik naar buiten is gericht. Dit alles natuurlijk met inachtneming van onze beveiliging van systemen en gegevens.

Samenwerken

We gaan intensiever samenwerken met onze bondgenoten en strategische partners, andere overheidsorganisaties, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Dit doen we onder andere op het gebied van personeel, kennis en innovatie, de aanschaf en het onderhoud van materieel en bij oefenen, trainen en inzet.

In het kader van de nationale veiligheid herijken we met Ministerie van JenV de civiel-militaire samenwerking. We zijn ook bezig met het Ministerie van JenV en andere partners om in kaart te brengen welke bijstand (civiele en militaire capaciteiten) nodig is in het kader van nationale crisisbeheersing en de ondersteuning bij rampenbestrijding. Een voorbeeld is de inzet van Chinooks bij het blussen van grote branden in de zomer van 2018.

Om de militaire samenwerking in de EU te versterken heeft Nederland zich inmiddels gecommitteerd aan deelname aan zeven van de zeventien PESCO (permanent gestructureerde samenwerking)-projecten. Naast militaire mobiliteit, waarvan Nederland de trekker is, zijn dit projecten op het gebied van maritieme mijnenbestrijding, logistieke netwerken, radiocommunicatie, cyber, medische capaciteiten en een Europees militair trainingscentrum. We werken bovendien actief mee aan het vorig jaar opgezette EU-planningsproces.

De Defensie Industrie Strategie wordt geactualiseerd om de samenwerking met het bedrijfsleven beter te kunnen bestendigen. Het project *FRONTDOOR*, de toegangspoort voor iedereen die samenwerking zoekt met Defensie, wordt ook verder uitgebouwd.

Innoveren

Defensie innoveert om beter te anticiperen op nieuwe dreigingen en ontwikkelingen en om militairen de juiste middelen te geven zodat zij hun werk in deze uitdagende omstandigheden goed kunnen doen. We geven daarbij voorrang aan onderzoek naar nieuwe dreigingen en kansen. We investeren in kennisopbouw op onder andere het gebied van *cyber*, informatiegestuurd optreden, slagkracht en nieuwe technologieën als kunstmatige intelligentie, robotica en 3D-printing.

Defensie gaat extra investeren in *research en development*, mede in het licht van de hiervoor geldende EDA-norm. De uitgaven in het kader van het centrale budget voor defensieonderzoek en technologieontwikkeling (R&D) stijgen van € 72,1 miljoen in 2018 naar € 75,2 miljoen in 2019 en € 77,3 miljoen in 2020 en verder. Naast deze centrale uitgaven worden er ook uitgaven voor onderzoek, technologieontwikkeling en kennistoe-passing gedaan ten laste van investeringsprojecten. Deze uitgaven zijn tot nu toe niet meegenomen in de cijfers die aan het Europees Defensie Agentschap (EDA) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn gerapporteerd. In onderstaande tabel is een eerste inschatting opgenomen van deze uitgaven. De precieze uitgaven zullen worden meegenomen in toekomstige EDA-rapportages.

Uitgaven aan kennisontwikkeling en onderzoek (in miljoenen euro)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven binnen investeringsprojecten (schatting)	115	160	175	170	95
Centraal budget wetenschappelijk onderzoek	75	77	77	77	77

We stellen een nieuwe innovatiestrategie op, die aansluit op de nieuwe manier van werken. We betrekken onze huidige en nieuwe partners om de innovatie te versnellen en versterken. Ook sluiten we aan bij de ontwikkelingen vanuit de EU. Een sterker en autonoom Europa vraagt investeringen om het concurrentievermogen en de innovatie in de Europese defensie-industrie te versterken. De Europese Commissie heeft hiertoe een aantal voorstellen uitgewerkt. Nederland steunt deze voorstellen.

Een van de voorstellen, het *European Defence Action Plan* (EDAP), is erop gericht om de Europese technologische en industriële defensiebasis en de Europese defensiemarkt te versterken. Onderdeel van het EDAP is het Europees Defensiefonds (EDF) met als doel om lidstaten te stimuleren om meer samen te werken op gebied van onderzoek en ontwikkeling en uiteindelijk ook aanschaf van defensiecapaciteiten. Op deze manier kunnen kosten worden bespaard (schaalvoordeel) en beschikken de lidstaten over capaciteiten en systemen die op elkaar zijn afgestemd (interoperabiliteit).

Voorbeelden van concrete maatregelen voor 2019 in het kader van innovatie zijn:

- Samen met andere departementen starten we nieuwe gemeenschappelijke *cyber* onderzoeks- en innovatieprojecten;
- Met cofinanciering van het Ministerie van EZK voeren we innovatieve technologieprojecten uit;
- De Faculteit Militaire Wetenschappen stelt een *Chief Scientific Advisor* (CSA) aan die intermediair wordt tussen de (internationale) academische wereld en Defensie;

- Er wordt een *Cyber Innovation Hub* (CIH) opgericht waarin departementen, onderzoeksinstellingen en bedrijven samen aan uitdagingen op het gebied van *cyber* werken.

Verbeteren operationele gereedheid

In het kader van het herstel van de operationele gereedheid wordt in 2019 verder gewerkt aan de personele gereedheid, de materiële gereedheid en de geoefendheid. Deze drie elementen worden in samenhang bekeken. Om goed te kunnen oefenen is er personeel en materieel nodig. Zonder voldoende reserveonderdelen kan de materiële gereedheid niet verbeteren, maar zonder voldoende (gekwificeerd) personeel verbeteren ook de materiele gereedheid en geoefendheid onvoldoende.

In het bijzonder de personele component vergt tijd. Maatregelen uit het plan van aanpak Behoud en Werving moeten leiden tot hoger behoud en hogere instroom van personeel. Daarnaast zorgen we waar nodig voor extra capaciteit door deze in te huren, onderzoeken we of samenwerking met de civiele sector mogelijk is en sluiten we full service onderhoudscontracten met de industrie.

De uitvoering van het plan van aanpak materiële gereedheid werpt zijn vruchten af (Kamerstukken II 2015–2016, [33 763, nr. 109](#)). De voorraadbeschikbaarheid van alle artikelen is gestegen van 62 procent begin 2016 naar 84 procent halverwege 2018. De aandacht wordt nu verlegd naar de verbetering van de voorraadbeschikbaarheid en leverbetrouwbaarheid van de inzetbaarheidsbepalende reserveonderdelen en repareerbare reserveonderdelen. Ook wordt er in 2019 gewerkt aan de invulling van een aantal randvoorwaarden, zoals beschikbaarheid van infrastructuur, IT-ondersteuning en beschikbaarheid van opleidingen.

In 2019 zal een groot aantal uiteenlopende oefeningen worden uitgevoerd. Voorbeelden van grote oefeningen in 2019 zijn de oefeningen in NAVO-verband *Noble Jump* en de *Alert exercise* gevolgd door de *Deployment exercise* van de flitsmacht. Ter voorbereiding op de *EU Battlegroup 2020-II* vindt een binationale certificeringsoefening plaats met Duitsland. We nemen deel aan *Frisian Flag 2019*, Europa's grootste oefening voor jachtvliegtuigen in het hoogste geweldsspectrum.

Voorziene inzet in 2019

Defensie werkt onafgebroken aan de veiligheid van Nederland. Het beroep op de krijgsmacht is groot en aanhoudend. Iedere dag zijn ongeveer vijfduizend militairen actief in het kader van de nationale taken van de krijgsmacht en nog eens hetzelfde aantal is daarvoor gegarandeerd beschikbaar. Daarnaast zijn de afgelopen jaren jaarlijks ruim drieduizend Nederlandse militairen ingezet voor crisisbeheersingsoperaties en de opbouw van lokale veiligheidsorganisaties.

Voor de bondgenootschappelijke verdediging en de geruystellende maatregelen (*Enhanced Forward Presence*) wordt ook in 2019 een indringend beroep op ons land gedaan. Nederland levert permanente bijdragen in NAVO-verband waaronder op zee (de *standing NATO Maritime Groups*) en stelt eenheden beschikbaar voor de snelle reactiemachten van de NAVO en de EU. Voor de bescherming van het Koninkrijk is Defensie ook permanent met militaire middelen aanwezig in het Caribisch gebied. De huidige bijdrage aan de VN-missie MINUSMA in Mali wordt per 1 mei 2019 beëindigd (Kamerstukken II 2017–2018, [29 521, nr. 363](#)). In juni heeft het kabinet de Tweede Kamer geïnformeerd over de

geïntensiverde bijdrage aan de NAVO-*Resolute Support* missie in Afghanistan (Kamerstukken II 2017–2018, [27 925, nr. 630](#)). Het kabinet is voornemens om in de tweede helft van 2018 een besluit te nemen over een mogelijk hernieuwde maritieme inzet en de bijdrage aan de strijd tegen ISIS.

Grondwet, hoofdtaken en inzetbaarheidsdoelen

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. De Nederlandse defensie-inspanning is een afgeleide van de Grondwet, het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en onze internationale verdragsverplichtingen, waaronder het Handvest van de Verenigde Naties, het Noord-Atlantische Verdrag en het EU-Verdrag van Lissabon.

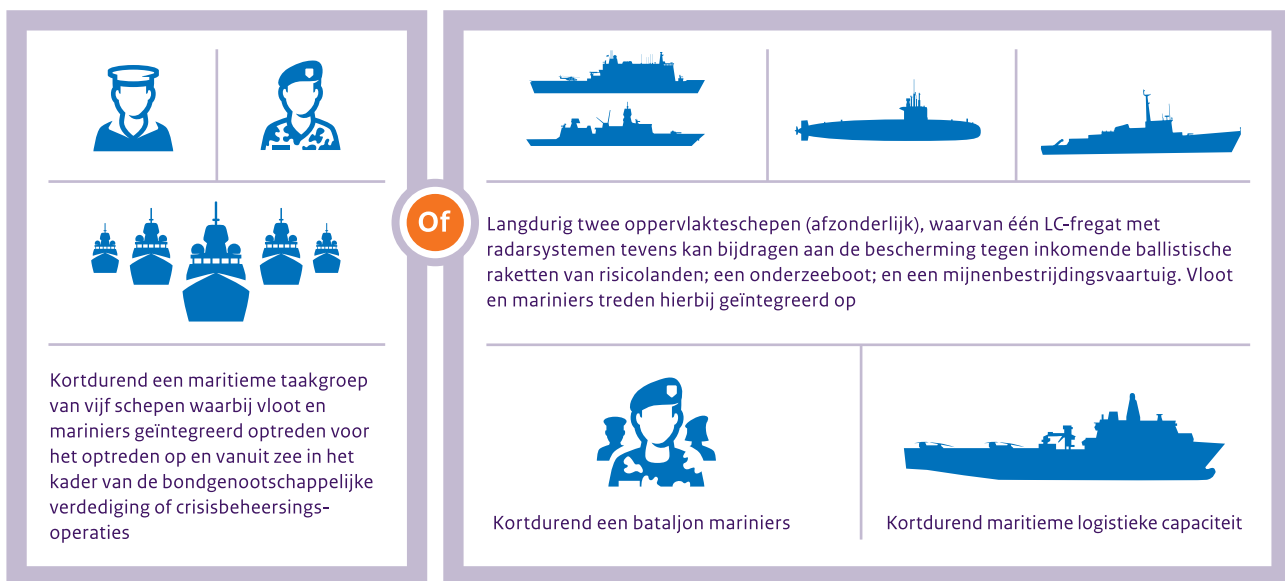
De drie hoofdtaken van Defensie die hieruit voortvloeien zijn:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk;
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit;
3. Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

Onderstaande inzetbaarheidsdoelen geven weer met welke capaciteiten Defensie – gegeven de huidige samenstelling en toerusting van de krijgsmacht – invulling kan geven aan deze hoofdtaken. De krijgsmacht heeft daarvoor de beschikking over een «*single set of forces*». Alle capaciteiten zijn in beginsel inzetbaar voor alle hoofdtaken. Capaciteiten kunnen echter maar voor één taak tegelijk worden ingezet en de inzet van een capaciteit voor de ene taak heeft effect op de gereedheid en inzetmogelijkheden voor de andere taken. De vertaling van de inzetbaarheidsdoelen per operationeel commando naar concrete gereedstellingsopdrachten is opgenomen in de opdrachtenmatrix per operationeel commando (zie artikel 2, 3, 4, 5). Deze opdrachtenmatrices vormen de basis voor de sturing en verantwoording van het gereedstellingsproces.

De inzetbaarheidsdoelen op basis van de Defensienota 2018 zijn hieronder weergegeven. Over de realisatie daarvan wordt de Tweede Kamer vertrouwelijk geïnformeerd. Daadwerkelijke inzetmogelijkheden zijn mede afhankelijk van de mate van operationele gereedheid van een capaciteit, de geografische spreiding van Nederlandse inzet en de ondersteuningsmogelijkheden van partnerlanden.

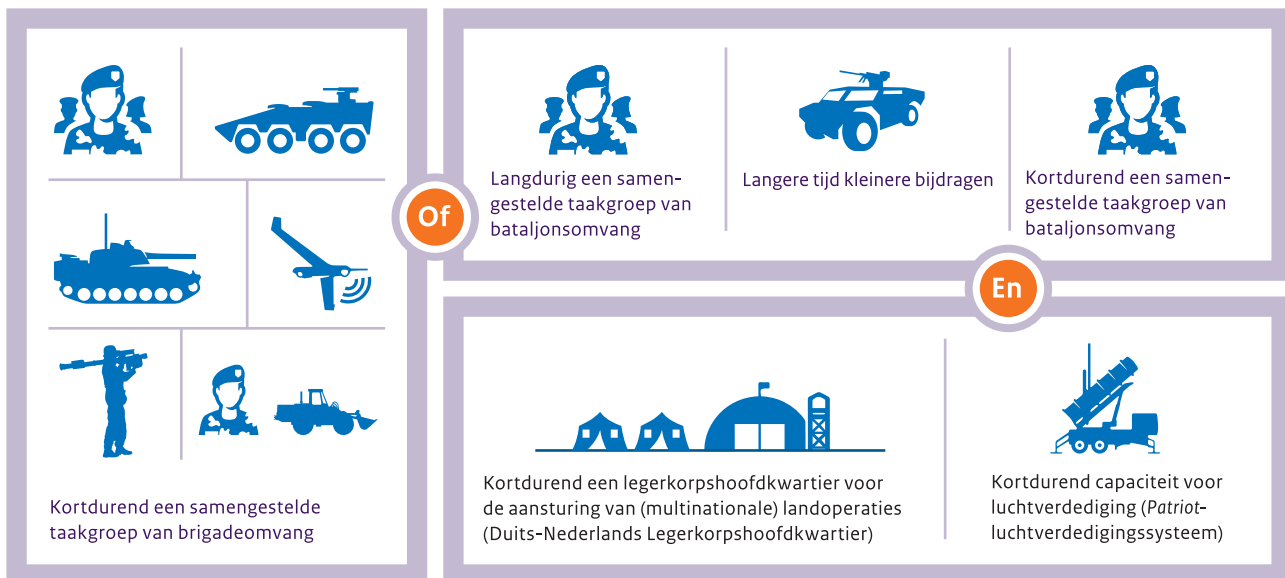
KONINKLIJKE MARINE

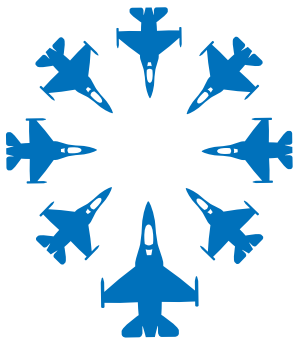
SPECIALE EENHEDEN

KONINKLIJKE LANDMACHT

KONINKLIJKE LUCHTMACHT

	 - Tijdens de transitie naar de F-35: kortdurend een groep van vier jachtvliegtuigen - Na de invoering van de F-35 langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen	 Langdurig strategisch en tactisch luchttransport ter ondersteuning van het genoemde optreden op land, op zee en in de lucht
Tot de vervanging van de F-16 kortdurend een groep van acht jachtvliegtuigen of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen	 Langdurig helikopters ter ondersteuning van het genoemde optreden op land en op zee	 Kortdurend capaciteit ten behoeve van air-to-air refueling

KONINKLIJKE MARECHAUSSEE

Voor het Ministerie van Defensie Kortdurende inzet van één peloton voor Crowd & Riot Control-taken Langdurige inzet voor Close Protection-taken Langdurige civiele politiemissies in inzetgebieden en beperkte inzet voor Stability Policing	Voor het Ministerie van Justitie en Veiligheid (selectie, relevant voor bredere defensie-inzet) Langdurig een bijdrage aan de bewaking van de Europese buitengrenzen Kortdurend een forensisch team Langdurig militaire politiezorgtaken bij inzet en oefeningen buiten NL (o.b.v. Art. 4 Politiewet)
--	--

CYBER

 Langdurige ondersteuning van lopende operaties	 Uitvoeren van één defensieve en/of offensieve cyberoperatie
---	--

TAKEN TEN BEHOEVE VAN NATIONALE VEILIGHEID*

Permanent beschikbare capaciteit

Mariniers- en BSB-bijdrage aan het stelsel van speciale eenheden (DSI)

Twee samengestelde eenheden voor havenbeveiliging

(Binnen maximaal 6 uur) één CBRN-eenheid

(Binnen maximaal 3 uur) vier EOD-teams

Uitvoeren van de wettelijke nationale politietaken door de KMar (inclusief ondersteuning politie)

Twee F-16's / F-35's voor de Quick Reaction Alert (inclusief gevechtsleiding)

Bijdragen aan de bescherming van Nederland tegen digitale dreigingen (cyber security)

Een mijnenbestrijdingsvaartuig voor taken op de Noordzee

Coördinatie en aansturing Host Nation Support

Capaciteit uit voortzettingsvermogen**

Tenminste 4.600 militairen voor militaire bijstand en steunverlening (korte reactietijd, inclusief diverse ondersteuning op het gebied van commandovoering, opvang en transport personen, radar, UAV, verbindingen, blushelikopters, genie, logistiek en medische zorg)

Twee schepen van de wacht in Nederland ter ondersteuning van civiele autoriteiten

(Binnen maximaal 48 uur) een grondgebonden eenheid (maximaal bataljon) voor bewaking en beveiliging

KONINKRIJKSTAKEN

Permanent beschikbare capaciteit

Een schip, marinierscompagnie (Aruba), een mariniersdetachement (Sint Maarten), een bootpeloton, een ondersteuningsschip in het Caribisch Gebied en de Kustwacht Caribisch Gebied

Een KMar-detachement in het Caribisch Gebied

Capaciteit uit voortzettingsvermogen***

(Op rotatiebasis) één compagnie in het Caribisch Gebied (Koninklijke Landmacht)

* De gehanteerde inzetijden kunnen korter zijn, afhankelijk van het dreigingsniveau en de afspraken die hierover met het ministerie van Justitie en Veiligheid worden gemaakt.

** De inzet van deze middelen leidt tot een beperking in de inzetbaarheid van de capaciteiten waar deze eenheden aan worden onttrokken.

*** De inzet hiervan leidt tot een beperking in de inzetbaarheid van de capaciteiten waar deze eenheden aan worden onttrokken.

Financiële gevolgen

In onderstaande tabel staan de mutaties ten opzichte van de vastgestelde begroting 2018 (in bijlage 6.2 verdiepingshoofdstuk is dit nader uitgewerkt).

Totaal Defensie (in miljoenen euro)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Standen ontwerpbegroting 2018 (incl NvW)	9.450,3	9.442,7	9.479,7	9.398,1	9.314,5	9.360,0
<i>Belangrijkste mutaties</i>						
1. Incidentele 1 ^e suppletoire begroting 2018	3,4	1,4				
2. Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	1.247,4	993,8	1.133,3	1.178,7	1.148,3	1.138,8
3. Interdepartementale Budgetoverhevelingen	- 1,1	2,5	4,2	- 3,8	- 1,2	- 0,5
4. Kasschuif investeringen	0,0	0,0	- 250,0	- 25,0	275,0	0,0
5. Kasschuif pensioenen	0,0	4,4	- 29,1	- 7,7	24,7	7,7
6. Kasschuif nog onverdeeld	0,0	22,6	6,1	- 8,8	- 23,0	3,1
7. BIV trekkingsrechten naar BZ & BHOS	0,0	- 60,0	- 60,0	- 60,0	- 60,0	- 60,0
8. Intensivering Kustwacht Carib incl prijsbijstelling	11,0	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8
9. Prijsbijstelling over restant regeerakkoord	19,2	23,5	27,9	30,1	30,1	30,1
10. Bijdrage bestrijding computercriminaliteit		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
11. Extrapolatie bijdrage Maritiem Operations Centre (MOC)						2,0
12. Middelen aanvullende post tbv arbeidsvoorwaarden	20,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
13. Kasschuif incidentele uitkering	30,0	- 30,0				
14. Kasschuif exploitatie	- 55,0	55,0				
15. Kasschuif investeringen	- 1.200,0		600,0	600,0		
Standen ontwerpbegroting 2019	9.525,2	10.477,1	10.933,2	11.122,7	10.729,6	10.502,2

Toelichting

1. Met de incidentele suppletoire begroting zijn extra middelen toegevoegd aan de defensiebegroting voor versterking van het grenstoezicht van Sint Maarten.
2. Met de 1^e suppletoire begroting zijn o.a. extra middelen uit het regeerakkoord «vertrouwen in de toekomst» toegekend voor het moderniseren en versterken van de slagkracht en het voortzettingsvermogen.
3. Vanuit diverse ministeries is budget naar Ministerie van Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten. Het betreft onder meer de uitbreiding van personele capaciteit voor de Kustwacht Nederland, de bijdragen voor Passagiers Informatie-eenheid Nederland (PI-NL) en de bijdrage voor *NATO Communications and Information Agency* (NCIA). Per saldo stijgt de begroting van Defensie in 2019 als gevolg van de interdepartementale budgetoverhevelingen met € 2,5 miljoen. Een volledig overzicht van de interdepartementale budgetoverhevelingen is hieronder toegevoegd.

Overzicht interdepartementale overboekingen (bedragen x € 1.000)								
No.	Omschrijving	Beleids artikel	2018	2019	2020	2021	2022	2023
3.a	Bijdrage lenW uitbreiding personele capaciteit Kustwacht Nederland	3		1.190	1.190	1.190	1.190	1.190
	Bijdrage FIN uitbreiding personele capaciteit Kustwacht Nederland	3		170	170	170	170	170
	Bijdrage LNV uitbreiding personele capaciteit Kustwacht Nederland	3		170	170	170	170	170
	Bijdrage JenV uitbreiding personele capaciteit Kustwacht Nederland	3		170	170	170	170	170
3.b	Bijdrage JenV uitbreiding vervanging varende middelen kustwacht NL	3					2.581	2.581
3.c	Bijdrage BZ voor NCIA	6			8.000			
3.d	Bijdrage aan FIN voor categorie management	7	– 708	– 708	– 717	– 717	– 718	0
3.e	Bijdrage pilot rijksinkoop (bijdrage aan circulaire co ₂ -arme economie)	7, 8	115					
3.f	Bijdrage aan BZ project Progress	9	– 800					
3.g	Bijdrage aan BZ voor detachering medewerker	10	– 143	– 132	– 132	– 88	0	0
3.h	Bijdrage JenV voor frontoffice capaciteit voor Pi-NL	5,7,8,10	676	1.159	1.159	1.159	1.159	1.159
3.i	Bijdrage JenV voor impact capaciteit voor Pi-NL	5,7,8,10		625	625	625	625	625
3.j	Bijdrage aan JenV voor exploitatie meldkamer (C 2000)	7			– 6.310	– 6.310	– 6.310	– 6.310
3.k	Bijdrage aan BZK voor Staatssecretaris defensie	10	– 166	– 166	– 166	– 166	– 166	– 166
3.l	Bijdrage AZ detachering adviseur defensie	10	57	114	114	57		
3.m	Bijdrage aan BZK voor het werk van de veteranenombudsman		– 100	– 100	– 100	– 100	– 100	– 100
	Totaal		– 1.069	2.492	4.173	– 3.840	– 1.229	– 511

4. Kasschuif Investerings
Ten behoeve van het generale beeld schuift investeringsbudget van 2020 (- € 250 miljoen) en 2021 (- € 25 miljoen) naar 2022 (€ 275 miljoen).
5. Kasschuif Pensioenen
De kasschuif Pensioenen (op artikel 10 Apparaat kerndepartement) leidt tot een betere aansluiting van de uitgaven op de nieuwste pensioenramingen.
6. Kasschuif Nog onverdeeld
De kasschuif Nog onverdeeld (artikel 12 Nog onverdeeld) zorgt ervoor dat de middelen evenredig gespreid worden over de jaren 2019–2023.

7. BIV trekkingsrechten naar BZ en BH&OS
Het budget voor Internationale Veiligheid binnen het artikel Inzet wordt structureel overgeheveld naar de begrotingen van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Met dit budget worden activiteiten op het terrein van veiligheidssectorhervorming, rechtsstaatontwikkeling, capaciteitsopbouw en bescherming van diplomaten en ambassades waar dat noodzakelijk is gefinancierd.
8. Intensivering Kustwacht Caribisch gebied
Met de maatregel «Intensivering Kustwacht Caribisch gebied» uit het regeerakkoord wordt structureel € 10 miljoen toegevoegd, inclusief prijsbijstelling, voor goede taakuitoefening van de Kustwacht Caribisch gebied.
9. Prijsbijstelling regeerakkoord
De prijsbijstelling tranche 2018 is met de 1^e suppletoire begroting 2018 uitgedeeld op basis van de stand ontwerpbegroting 2018 en nota van wijzigingen. Met deze mutatie wordt over de maatregelen uit het regeerakkoord de prijsbijstelling uitgekeerd.
10. Bijdrage bestrijding computercriminaliteit
Vanuit de aanvullende post van het Ministerie van Financiën is bij de begroting van de KMar structureel € 0,3 miljoen toegevoegd voor de bestrijding van computercriminaliteit.
11. Extrapolatie bijdrage *Maritiem Operations Centre* (MOC)
Dit betreft de verwerking van de extrapolatie (vanaf 2023) van de met de 1^e suppletoire begroting ontvangen bijdrages voor het *Maritiem Operations Centre*.
12. Middelen aanvullende post t.b.v. arbeidsvoorwaarden
Er zijn middelen overgeheveld vanaf de aanvullende post naar de defensie begroting voor de afspraken over arbeidsvoorwaarden.
13. Kasschuif incidentele uitkering
Naar aanleiding van het onderhandelingsresultaat wordt budget ten behoeve van incidentele uitkering van 2019 naar 2018 verschoven.
14. Kasschuif exploitatie
Defensie verwacht de RA-middelen voor exploitatie in een ander ritme uit te geven dan aanvankelijk begroot. Met deze kasschuif wordt ervoor gezorgd dat de exploitatiemiddelen weer in het juiste ritme komen.
15. Kasschuif investeringen
De verwachte onderrealisatie in 2018 binnen het investeringsartikel wordt via de eindejaarmarge doorgeschoven naar de jaren 2020 en 2021 zodat de investeringsplanning aansluit bij het beschikbare budget.

Overzicht niet-verplichte uitgaven en bestemmingen

Overzicht niet-verplichte uitgaven en bestemmingen (bedragen x € 1.000)					
Art. Nr.	Naam artikel	Uitgaven Budget	Juridisch verplicht	Niet-juridisch verplichte uitgaven	Bestemming van de niet-juridisch verplichte uitgaven
1	Inzet	199.488	25.990	173.498	Het betreft de voorziening HGIS voor het aangaan van nieuwe missies en verlengen van bestaande missies.
			13%	87%	
2	Taakuitvoering zeestrijdkrachten	842.097	629.367	212.730	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (oefenvaardagen, operationele zaken), instandhouding van de zeesystemen en overige personele en materiële exploitatie.
			75%	25%	
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten	1.427.287	1.174.878	252.409	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de landsystemen en overige personele en materiële exploitatie.
			82%	18%	
4	Taakuitvoering luchstrijdkrachten	799.984	579.448	220.536	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de luchtsystemen en overige personele en materiële exploitatie.
			72%	28%	
5	Taakuitvoering marechaussee	405.344	375.041	30.303	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor de overige personele en materiële exploitatie voor alle districten van de KMar.
			93%	7%	
6	Investerings krijgsmacht	2.839.964	1.855.537	984.427	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor investeringen nieuw materieel (waaronder kleine (bandbreedte)projecten), defensiebrede vervanging wielvoertuigen (DVOW); defensie operationeel kleding-systeem (DOKS); F-35, de Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne in Vlissingen; vervanging MK 46 Light Torpedo; Chinook, aanpassingen aan infrastructuur, IT-projecten, wetenschappelijk onderzoek en bijdrage NAVO investeringsprojecten.
			65%	35%	
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	932.220	486.977	445.243	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor brandstof, munitie, communicatie verbindingen, kleding en uitrusting en informatievoorziening.
			52%	48%	
8	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Ondersteuningscommando	1.279.776	639.023	640.753	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor transport; gebruik en onderhouden van infrastructuur en de overige personele en materiële exploitatie (opleidingen, werving en selectie, schadevergoedingen, ondersteuning personeel op buitenlandse posten, sociaal beleidskader).
			50%	50%	
Totaal niet verplichte uitgaven				2.959.899	

Overzicht beleidsdoorlichtingen

Op verzoek van de Tweede Kamer is de defensiebegroting ingericht naar organisatieonderdelen in plaats van beleidsartikelen. Beleidsartikelen zijn normaal gesproken het aanknopingspunt voor beleidsdoorlichtingen. Beleid heeft bij Defensie vaak betrekking op meerdere organisatieonderdelen. Een beleidsdoorlichting kan derhalve onderdelen van verschillende begrotingsartikelen bevatten. Zo worden per beleidsdoorlichting alle gerelateerde uitgaven van Defensie verantwoord. De programmering van de beleidsdoorlichtingen is ondanks de afwijkende ordening van de begroting – conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek – dekkend. Dat wil zeggen dat beleidsdoorlichtingen voor de beleidsthema's binnen de gestelde termijn van zeven jaar zijn gepland. In elke beleidsdoorlichting

wordt aandacht besteed aan de behaalde (maatschappelijke) effecten. De verantwoording over verrichte activiteiten en geleverde prestaties staat centraal. Indien hierbij de causale relatie tussen de defensie-inzet en de beoogde effecten niet kan worden aangetoond, wordt ingegaan op de plausibiliteit.

Beleidsdoorlichtingen								
	Realisatie		Planning					Geheel artikel
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Artikel / Operationele doelstelling								
Artikel 1; Inzet								
Budget Internationale Veiligheid	V							
Artikel 2; CZSK								
Artikel 3; CLAS								
Nationale veiligheid: samenwerking met civiele partners	V							
Omvorming 13 gemechaniseerde brigade			X					
Nederlands-Duitse samenwerkingsverbanden gericht op interoperabiliteit in het informatiedomein							X	
Artikel 4; CLSK								
Vorming joint Defensie Helikopter Commando		X						
Artikel 5; KMar								
Informatiegestuurd optreden (IGO)					X			
Artikel 6; Investerings krijgsmacht								
IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop				X				
Artikel 7; Ondersteuning krijgsmacht door DMO								
IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop				X				
Artikel 8; Ondersteuning krijgsmacht door DOSCO								
Beleidswijzigingen Militaire Gezondheidszorg						X		

V = afgehandeld, X = in uitvoering of in planning

Ten opzichte van de begroting 2018 is de programmering op drie punten gewijzigd. De beleidsdoorlichtingen van het Budget Internationale Veiligheid (BIV) en Nationale Veiligheid: samenwerking met civiele

partners zijn in 2017 voltooid. Toegevoegd is de beleidsdoorlichting Nederlands-Duitse samenwerkingsverbanden gericht op interoperabiliteit in het informatiedomein in 2023. Er bestaat een aantal samenwerkingsverbanden tussen Nederland en Duitsland gericht op de verbetering van interoperabiliteit in het informatiedomein. Een recent voorbeeld hiervan is de in mei jl. door de Nederlandse en Duitse Minister van Defensie ondertekende *Letter of Intent*, waarin afspraken staan die moeten leiden tot de digitale integratie van Nederlandse en Duitse landmachteenheden. Onderzoek naar (een van) deze samenwerkingsverbanden zal leiden tot meer inzicht in de *best practices* en doelmatigheid van deze samenwerkingen.

Overzicht van risicoregelingen

Defensie heeft sinds 2003 een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van defensiepersoneel, in het bijzonder voor personeel dat deelneemt aan vredes- en humanitaire operaties. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging. Het doel hiervan is het wegnemen van belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden door uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen die zijn gekoppeld aan de financiering van een woning.

Bij het sluiten van levensverzekeringen en de vaststelling van de hoogte van de premie is geen rekening gehouden met het verhoogde risico op overlijden in geval van deelname aan militaire missies. Zodra defensiepersoneel met een dergelijke levensverzekering bij een bij de Vereniging aangesloten verzekeraar tijdens deelname aan vredes- en humanitaire missies komt te overlijden, zal binnen de kaders van de overeenkomst – ondanks een eventuele molestclausule – tot uitkering worden overgegaan. Dit is van toepassing als de aan de woningfinanciering gekoppelde levensverzekering kleiner is dan € 400.000 per situatie. Defensie vergoedt de verzekeraar de helft, zodra die tot uitkering overgaat.

Er wordt een nulraming gehanteerd. De overeenkomst is potentieel van toepassing op een kleine groep, waarvan de omvang vooraf niet te bepalen is. Er wordt geen aanvullende premie gevraagd aan de uitgezonden defensieambtenaren, er bestaat geen begrotingsreserve. Mocht een beroep worden gedaan op de regeling, dan komt dit ten laste van de defensiebegroting.

De duur van de overeenkomst is vijf jaar met een stilzwijgende verlenging voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar. De regeling wordt periodiek geëvalueerd. De overeenkomst kent geen plafondwaarde.

3. DE BELEIDSARTIKELLEN

3.1. Beleidsartikel 1: Inzet

Algemene doelstelling

De krijgsmacht is er voor de verdediging en bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede voor de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde. Tevens ondersteunt de krijgsmacht civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht voor de structurele inzet voor nationale en koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). In Beleidsartikel 1 is ook de begroting opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering begroot voor zeestrijdkrachten, landstrijdkrachten, luchstrijdkrachten, de marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

Beleidswijzigingen

In het begrotingsjaar 2019 zullen de Nederlandse bijdragen aan de volgende missies van start gaan dan wel worden verlengd of beëindigd:

- Resolute Support (Afghanistan, uitbreiding en verlenging tot en met 31 december 2021);
- MINUSMA (Mali, beëindiging per 1 mei 2019);
- EFP (Enhanced Forward Presence, Litouwen, verlenging tot en met 31 december 2020);
- Inzet Irak incl. strijd tegen ISIS (verlenging tot en met 31 december 2019);
- European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX Kosovo, verlenging tot 14 juni 2020).
- European Union Training Mission in Mali (EUTM Mali; start per 1 november 2018 tot en met 31 december 2021);
- European Capacity Building Mission Sahel (EUCAP Sahel; start per 1 januari 2019 tot en met 31 december 2021).

In 2018 wordt nog een besluit voorzien over de verlenging (in 2019) van de lopende missies ATALANTA, UNMISS (na februari 2019) en een aantal kleine missies. Defensie blijft *Vessel Protection Detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij. Dit wordt begroot en verantwoord onder overige inzet.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	136.386	251.234	171.739	171.739	171.738	171.739	172.008
Uitgaven	198.791	278.983	199.488	199.488	199.487	199.488	199.487
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			13%				
Opdracht Inzet	198.791	278.983	199.488	199.488	199.487	199.488	199.487
– Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)	197.553	265.025	188.482	188.482	188.482	188.482	188.482
– Financiering nationale inzet krijgsmacht	1.238	3.207	3.206	3.206	3.205	3.206	3.205
– Overige inzet		10.751	7.800	7.800	7.800	7.800	7.800
Ontvangsten	20.569	26.707	6.707	6.707	6.707	6.707	6.707
– Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)	20.569	21.407	1.407	1.407	1.407	1.407	1.407
– Overige inzet	0	5.300	5.300	5.300	5.300	5.300	5.300

Toelichting op de instrumenten

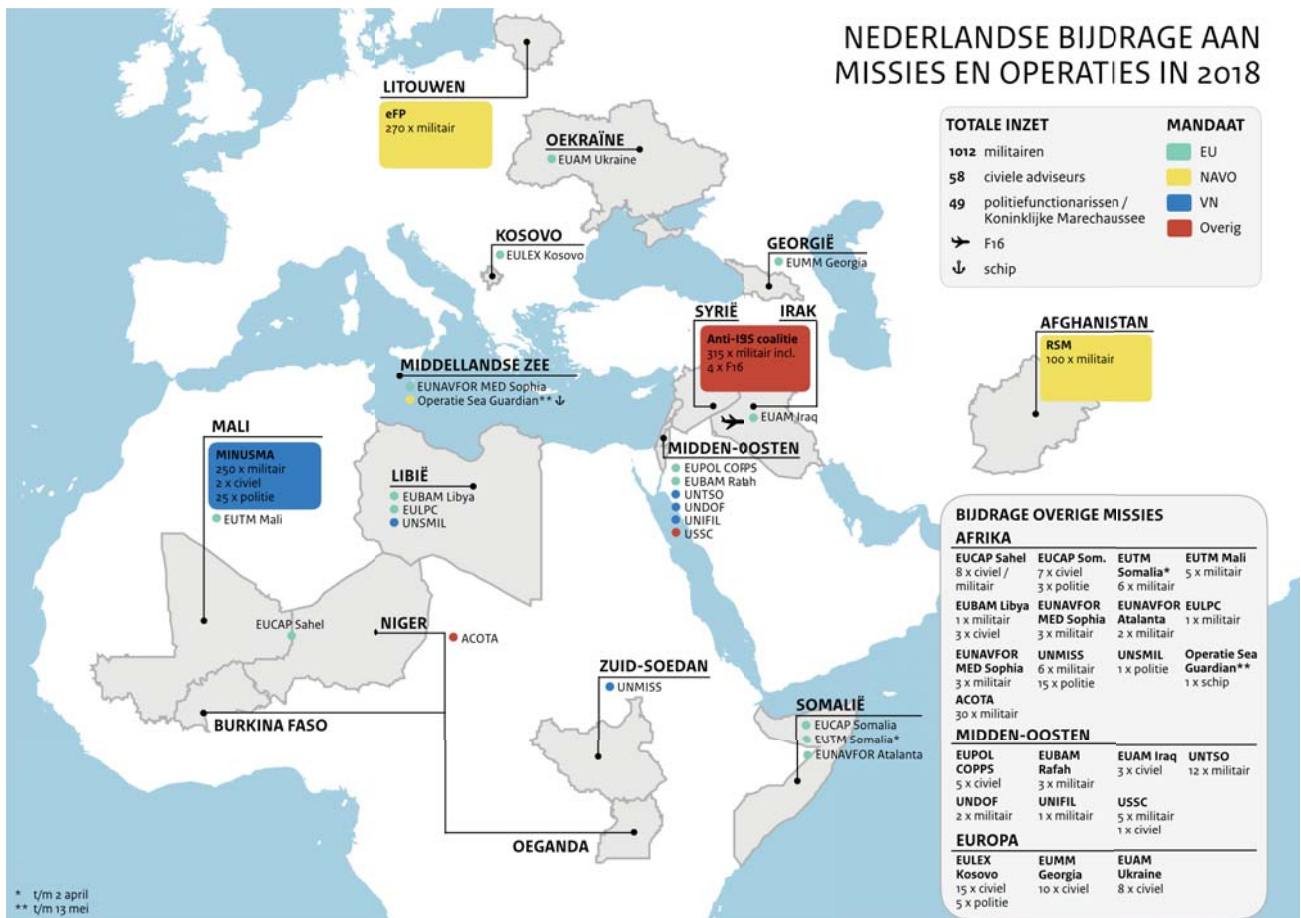
Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten ten behoeve van inzet waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2019 gaat het om 13 procent.

Binnen artikel 1 worden de defensie-uitgaven voor inzet voor internationale veiligheid verantwoord en de uitgaven voor nationale inzet begroot.

De inzet van Defensie voor internationale veiligheid wordt met ingang van 2014 gefinancierd vanuit het Budget Internationale Veiligheid (BIV). Het BIV maakt deel uit van de HGIS. In 2017 is het BIV onderwerp geweest van een beleidsdoorlichting (Kamerstukken II 2016–2017, [31 516, nr. 20](#)). De aanbeveling om de trekkingsrechten van BZ, BH&OS en Defensie structureel te ontvlechten en over te hevelen is gestand gedaan met deze ontwerpbegroting 2019.

De zogenaamde 3D-benadering (*Defence, Diplomacy and Development*) is het uitgangspunt voor de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Om het geïntegreerde karakter te borgen, wordt besluitvorming over het BIV interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd. Middelen voor hervorming van de veiligheidssector, beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, rechtsstaatontwikkeling en capaciteitsopbouw zullen met ingang van deze ontwerpbegroting conform de aanbevelingen van de beleidsdoorlichting BIV structureel worden ontvlochten naar de begrotingen van de Ministeries van BH&OS (€ 30 miljoen per jaar) en BZ (€ 30 miljoen per jaar). Tevens wordt de ontvlechting van de trekkingsrechten Defensie (€ 59,5 miljoen per jaar) in dit kader bewerkstelligd en worden daarom structurele bijdragen aan de artikelen 6, 7, 8 en 10 geleverd.

Overzicht missies

Toelichting uitgaven per missie

Overzicht missies en kleinschalige bijdragen (bedragen x € 1.000)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Resolute support mission (RSM)	29.000	24.000	24.000	10.000	
Strijd tegen ISIS in Irak (ATF-ME en CBMI)	10.120				
Inzet Irak	14.510				
United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	48.000	14.000			
Enhanced Forward Presence (EFP)	22.000	22.000	22.000	22.000	22.000
Missies Algemeen	9.000	9.000	9.000	8.500	8.500
Contributies	33.000	33.000	33.000	33.000	33.000
Kleinschalige bijdragen aan missies (< € 2,5 miljoen per jaar)	4.650	4.275	4.100	2.900	2.900
Totaal	170.280	106.275	92.100	76.400	66.400

Toelichting per missie

Resolute Support (Afghanistan)

De Nederlandse inzet wordt uitgebreid en bedraagt dan ca. 160 militairen in Kabul en de noordelijke provincie Balkh, in de omgeving van de stad Mazar-e-Sharif, waar Duitsland de leiding heeft. De Nederlandse inzet is gericht op de advisering van de *Afghan National Defence and Security Forces*, het trainen en begeleiden van een Afghaanse speciale politie-eenheid, het leveren van medische capaciteit evenals transport en beveiliging. Ook zijn in Mazar-e-Sharif militairen werkzaam in de nationale ondersteuning en in Kabul op het missie-hoofdkwartier. Voorts levert Nederland politie-adviseurs aan *Resolute Support*. Het budget van ongeveer € 10 miljoen in 2022 is nodig voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missies. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan *Resolute Support* loopt tot en met 31 december 2021.

Strijd tegen ISIS

De Nederlandse bijdrage aan Inzet Irak incl. de strijd tegen ISIS zal in 2019 bestaan uit trainers die in Noord-Irak de Iraakse strijdkrachten trainen, inclusief de Koerdische Peshmerga. De bijdrage met 4 F-16's en het ondersteunend detachement voor inzet boven Irak en Oost-Syrië wordt op 31 december 2018 beëindigd, waarna redeployment plaatsvindt.

United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)

De Nederlandse deelname tot 1 mei 2019 is gericht op een goede en overdraagbare inlichtingenketen. Ook na de stopzetting van de missie blijft Nederland betrokken bij de Sahelregio om dreigingen zoals terrorisme en irreguliere migratie tegen te gaan. De budgetten na 2019 zijn benodigd voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel. Het mandaat van de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA loopt tot 1 mei 2019.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Onderdeel van de contributies is ook de jaarlijkse bijdrage aan de *Strategic Airlift Capability* (SAC) C-17, gehuisvest op Papa Air Base te Hongarije. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van tien NAVO-lidstaten.

Kleinschalige bijdragen

In onderstaand overzicht staan de kleinschalige Nederlandse bijdragen met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar. De personele omvang van de missies varieert in tijd gedurende de missie van 0 tot de maximale omvang. Over de eventuele verlenging van de overige kleinschalige bijdragen in 2019 wordt dit najaar een besluit genomen, net zoals de verlenging van UNMISS na eind februari 2019.

Overzicht kleinschalige bijdragen 2019

	Max personele omvang
<i>Combined Maritime Forces (CMF)</i>	2
<i>United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)</i>	12
<i>Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)</i>	2
<i>European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX Kosovo)</i>	5
<i>United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)</i>	21
<i>European Union Training Mission in Mali (EUTM Mali)</i>	5
<i>European Capacity Building Mission Sahel (EUCAP Sahel)</i>	15

Opbouw regionale vredeshandhavingscapaciteit

Programma's voor regionale vredeshandhavingscapaciteit worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd.

Africa Contingency Operations Training and Assistance (ACOTA)

Het ACOTA-samenwerkingsprogramma draagt bij aan de versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden, zodat zij kunnen deelnemen aan multinationale operaties onder leiding van de VN of Afrikaanse Unie. Nederland zet enkele tientallen militairen in voor verschillende trainingen. Defensie neemt tot 1 oktober 2020 deel aan dit programma.

Toelichting op nationale inzet

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze structurele taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze structurele taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, maar ook convenanten of arrangementen. Onder de structurele taken vallen de taken van de KMar, de Kustwachten in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosievenopruiming.

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK))

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze inzet wordt bekostigd vanuit dit artikel via de afspraken over de FNIK. Deze bijstand wordt zowel door de KMar geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis, of de vrees voor het ontstaan daarvan.

De tabel indicatieve inzet voor 2019 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer. Over de hele linie genomen is er een lichte stijging zichtbaar in de aantallen.

Indicatieve inzet in 2019

	Betreft	Aantal	Artikel
Explosieven opruiming	Aantal ruiming	1.930	CLAS/FNIK
Explosieven opruiming Noordzee	Aantal ruiming	30	CZSK
Duikassistentie	Aantal aanvragen	15	CZSK/FNIK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK
Onderscheppingen luchtruim	Aantal onderscheppingen	13	CLSK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	45	KMar/CLAS/FNIK
Handhaving openbare orde en veiligheid	Aantal aanvragen	21	KMar/FNIK
Wet veiligheidsregio	Aantal aanvragen	50	KMar/CLAS/FNIK
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Aantal aanvragen	15	Alle krijgsmachtdelen/FNIK
Bijstand Caribisch gebied	Aantal aanvragen	43	CZSK/FNIK

Toelichting op ontvangsten

De ontvangsten hebben betrekking op de eventuele vergoedingen van de EU, NAVO en VN-partners voor de door Nederland geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd. Er vloeien ontvangsten voort uit missies waarbij vooraf overeengekomen afspraken met partnerlanden zijn gemaakt, zoals CBMI en ATFME.

3.2. Beleidsartikel 2: Taakuitvoering zeestrijdkrachten

Algemene doelstelling

De zeestrijdkrachten leveren operationeel gereede maritieme expeditie-naire capaciteit, zowel vloot als mariniers, voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de zeestrijdkrachten alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. Het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De zeestrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van het CZSK gereed gesteld.

CZSK			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Maritieme taakgroep van 5 schepen (kortdurend)	1	NLMARFOR staf	Expeditionair maritiem hoofdkwartier inclusief (gevechts)ondersteuning
		Amfibische taakeenheid <i>Of</i>	Eenheid van schepen (zoals LPD, HOV, AMBV) en mariniers inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters) voor amfibische operaties
		SOMTG	Eenheid van schepen (zoals LPD, HOV, AMBV) en mariniers inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters) voor maritieme speciale operaties
		Maritieme taakeenheid	Eenheid van schepen (zoals LCF, MFF, JSS) inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters) voor maritieme operaties
OF			
Maritieme capaciteit van oppervlakteschepen (langdurig)	2	Maritieme taakeenheid (expeditie-onair)	Schip (zoals LCF, MFF, JSS) inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		IAMD taakeenheid	Schip (LCF)
Bataljon mariniers (kortdurend)	1	Infanterie eenheid van bataljonsomvang met eigen organieke CS en CSS	Marinierseenheid van bataljonsgrootte
Maritieme logistieke capaciteit (kortdurend)	1	Maritiem logistieke taakeenheid	Schip (zoals JSS of AOR) inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
EN ALTIJD			
Mijnenbestrijdingscapaciteit (langdurig)	1	Mijnbestrijdingstaakeenheid	Schip (AMBV) en Defensie Duikgroep inclusief ondersteuning
Onderzeebootcapaciteit (langdurig)	1	Onderzeeboot	Onderzeeboot
Permanente MARSOF capaciteit tbv kortdurende Speciale Operaties	1	SOMTG	Peloton MARSOF voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd inclusief (gevechts)ondersteuning
MARSOF eenheid tbv Speciale Operaties (langdurig, i.s.m. met CLAS)	1	SOMTG	Peloton MARSOF voor geplande Speciale operaties inclusief (gevechts)ondersteuning
Permanente capaciteit NLD t.b.v. nationale veiligheid	1	Mijnenbestrijdingstaakeenheid	Schip (AMBV) met mijnbestrijdingstaak uMCM

Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
		Havenbeveiligingstaakeenheid	Eenheid voor veiligheid in havens (DDG/AMBV)
		Hydrografietaakeenheid	Schip (HOV) met hydrografische taak
		UIM	Marinierseenheid voor Speciale Interventies
Permanente capaciteit Caribisch gebied	1	CZMCARIB	Eenheid voor taken in het Caribische gebied inclusief ondersteuning
	1	Stationsschip Caribisch gebied	Schip (OPV) voor inzet in Caribisch gebied inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)

Beleidswijzigingen

Met het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» heeft het kabinet besloten de investeringen in Defensie fors op te voeren. De investering loopt op tot ruim € 1,5 miljard per jaar. De doelstellingen zijn in detail beschreven in de Defensienota. De volgende beleidswijzigingen voor de aankomende begrotingsperiode vloeien hieruit voort voor het Commando Zeestrijdkrachten.

Uitbreiden van de capaciteit voor mijnenbestrijding

De mijnenbestrijdingscapaciteit van de krijgsmacht wordt verder uitgebreid met onbemande mijnenbestrijdingssystemen en verkenningssystemen. Hierdoor beschikt de krijgsmacht over een innovatieve mijnenbestrijdingscapaciteit die kan worden ingezet voor taken op de Noordzee. Hiermee wordt tevens het voorzetsingsvermogen gecreëerd om een (expeditionaire) inzet-as met conventionele mijnenbestrijdingsvaartuigen in te vullen. Bovendien worden met de innovatieve capaciteit noodzakelijke ervaringen opgedaan voor de vervanging van de huidige zes mijnenbestrijdingsvaartuigen, die in een binationaal project met België worden vervangen.

Oprichten van een Fleet Marine Squadron

Een nieuwe vaste eenheid, bestaande uit mariniers en vlootpersoneel, het *Fleet Marine Squadron* (FMS) wordt geformeerd ten behoeve van taken als beveiliging koopvaardij, boarding en militaire assistentie (waaronder de taken op Sint Maarten). Hierdoor wordt de gereedheid van de bestaande *Marine Combat Groups* (MCG's) vergroot omdat het personeel van de MCG's niet meer ingezet wordt voor deze taken. Het FMS moet deze taken vanaf 2021 gaan uitvoeren.

Versterken capaciteit voor Bevoorrading op zee

De capaciteit voor het Bevoorraden op zee wordt versterkt door het verwerven van aanvullende maritieme bevoorradingscapaciteit, het *Combat Support Ship* (CSS). Met deze capaciteit kan aaneengesloten inzet van een maritieme taakgroep en een volledig gereedstellingsprogramma worden gegarandeerd. Vanaf 2023 wordt zo het voortzetsingsvermogen van maritieme operaties vergroot en wordt de maritieme bevoorradingscapaciteit duurzaam gegarandeerd.

Verbeteren materiële instandhouding en opleidingen

De onderhoudscapaciteit en materieel-logistieke gevechtsondersteuning wordt versterkt door uitbreiding van de materieelsdienst met circa 100 functies. Daarnaast wordt de capaciteit voor het verzorgen van opleidingen en individuele training voor het operationele personeel uitgebreid, door aanschaf van extra leermiddelen, het uitbesteden van opleidingen en

een beperkte formatie uitbreiding. Het is de verwachting dat dit in de periode 2019–2021 gereed is.

Versterken inlichtingen- en waarnemingsmiddelen en bevelvoerings-systemen

De C4ISR-capaciteit (*Command, Control, Communications, Computers and Intelligence (Surveillance and Reconnaissance)*) wordt verder versterkt. Dit betekent dat de capaciteit voor inlichtingenverwerking op het maritiem hoofdkwartier wordt uitgebreid, dat de inlichtingenketen versterkt wordt met cyberkennis, dat de maritieme datalink-capaciteit wordt vergroot en dat bestaande databases en applicaties worden verbeterd en uitgebreid. Het is de verwachting dat dit in de periode 2019–2021 gereed is.

Kustwacht voor het Caribisch gebied

Het Nederlandse deel van het budget voor de Kustwacht Caribisch gebied is per 2018 overgegaan van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) naar de begroting van Defensie (Kamerstukken II 2017–2018, [34 775 X, nr. 25](#)). Deze middelen zijn opgenomen in artikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten en zijn exclusief bestemd voor Kustwacht Caribisch gebied. Daarnaast wordt uit het regeerakkoord structureel € 10 miljoen toegevoegd aan artikel 6 Investerings om een goede taakuitvoering mogelijk te maken. Ook deze middelen zijn exclusief bestemd voor Kustwacht Caribisch gebied.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	805.852	875.946	842.097	864.324	873.722	866.366	867.175
Uitgaven	794.409	875.946	842.097	864.324	873.722	866.366	867.175
waarvan juridisch verplicht			75%				
Opdracht Gereedstelling en instandhouding CZSK	163.386	212.873	173.191	178.235	177.939	165.731	165.179
– waarvan gereedstelling	34.425	38.003	30.644	39.435	39.109	32.874	32.324
– waarvan instandhouding	128.961	174.870	142.547	138.800	138.830	132.857	132.855
Personele uitgaven	564.118	591.608	630.314	640.970	646.056	650.005	650.240
– waarvan eigen personeel	556.965	588.300	596.426	608.417	614.503	618.765	618.663
– waarvan externe inhuur	7.153	3.308	1.841	270	259	259	259
– waarvan overige personele exploitatie ¹			32.047	32.283	31.294	30.981	31.318
Materiële uitgaven	66.905	71.465	38.592	45.119	49.727	50.630	51.756
– waarvan IT	2.327	3.418	1.264	1.322	1.321	1.321	1.320
– waarvan huisvesting en infra	3.891	6.168	5.232	5.073	5.061	5.051	5.050
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	60.687	61.879	32.096	38.724	43.345	44.258	45.386
Apparaatsontvangsten	18.101	21.725	20.429	20.396	20.396	20.396	20.396

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2019 gaat het om 75 procent.

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling worden gedaan voor opwerken en oefenactiviteiten. Een deel van de uitgaven voor gereedstelling zijn gerelateerd aan de vliegers en vaardagen van de kustwacht in Nederland en de kustwacht in het Caribisch gebied.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek), walinstellingen en procesgebonden installaties en de herbevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden (ketenlogistiek).

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en de overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De overige materiële exploitatie bestaan voornamelijk uit niet-(wapen) systeem gebonden artikelen en diensten, geneeskundige diensten, catering, kennistoepassing en voorlichting.

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschenken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De uitgaven voor het onderhoud aan de Groene Draeck betreffen met name personele uitgaven en worden daarom onder dit instrument begroot. Naar aanleiding van het second opinion onderzoek bij brief van 2 juni 2016 (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 X, nr. 110](#)) en de motie Van der Burg (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300-I, nr. 6](#)) heeft de Minister-President, mede namens de Minister van Defensie, gemeld dat het jaarlijkse onderhoudsbudget naar € 87.000 is bijgesteld. De uitvoering van het onderhoud blijft bij het Ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck.

Daarbij is aangegeven dat de daadwerkelijke uitgaven over de jaren heen fluctueren. Gestuurd wordt op het niet overschrijden van het totale bedrag (€ 435.000 over een periode van vijf jaar (2016 t/m 2020), gemiddeld € 87.000 per jaar). Dit gemiddelde is geëxtrapoleerd naar 2023. Dit betreft het hieronder gepresenteerde begrote budget.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Onderhoud Groene Draeck	87	87	87	87	87

Kustwacht Caribisch gebied

De Kustwacht is belast met de maritieme rechtshandhaving in het Caribische deel van het Koninkrijk. Bestrijding van de handel in drugs, de bestrijding van vuurwapensmokkel en de bestrijding van mensenhandel, mensensmokkel en illegale immigratie hebben prioriteit. Daarnaast levert de Kustwacht een belangrijke bijdrage aan de veiligheid op het water door het uitvoeren van zoek- en reddingsoperaties en visserij-, scheepvaart- en milieu-inspecties. De Kustwacht functioneert op basis van de Rijkswet Kustwacht. Het jaarplan en jaarverslag doorlopen een separaat besluitvormend (door de Rijksministerraad) en parlementair proces, waarbij inzicht wordt gegeven in taken, middelen en procesindicatoren. Het jaarplan wordt voorbereid door de Kustwachtcommissie, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van de vier landen en één keer per jaar bijeenkomt. De Rijksministerraad stelt het jaarplan van de Kustwacht vast.

Tot en met 2017 werden de uitgaven verantwoord in de begroting van Koninkrijksrelaties. Vanaf dit jaar wordt de Kustwacht grotendeels vanuit de defensiebegroting gefinancierd. Het betreft de volgende uitgaven en ontvangsten:

Uitgaven en ontvangsten Kustwacht Caribisch gebied (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven	64.693	50.381	48.269	48.184	48.087	47.531
Uitgaven in artikel 2 Taakuitvoering zee strijdkrachten	45.950	40.163	38.051	37.966	37.869	37.313
Uitgaven in artikel 6 Investerings	18.743	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218
Ontvangsten	6.120	4.857	4.857	4.857	4.857	4.857
Ontvangsten in artikel 2 Taakuitvoering zee strijdkrachten	6.120	4.857	4.857	4.857	4.857	4.857

De exploitatie van de Kustwacht wordt voor 69% gefinancierd vanuit de defensiebegroting. Aruba, Curaçao en Sint Maarten dragen achteraf de overige 31% bij, respectievelijk 11%, 16% en 4%. De ontvangsten betreffen de bijdragen van de landen aan de Kustwacht over het voorafgaande jaar. Uitzondering op deze medefinanciering zijn de inzet van Defensiemiddelen en de luchtverkenning capaciteit, die volledig vanuit de defensiebegroting worden bekostigd. Aruba, Curaçao en Sint Maarten dragen hier niet aan bij.

Voor het Lange Termijn Plan Kustwacht Caribisch Gebied is in het regeerakkoord vanaf 2018 per jaar € 10 miljoen beschikbaar gesteld. Met de toevoeging van deze structurele middelen kan worden begonnen met noodzakelijke vervangingsinvesteringen. Defensie is inmiddels vanuit de «Nederlandse bijdrage» gestart met de verwervingstrajecten voor een nieuwe luchtverkenning capaciteit en een walradar voor de Benedenwinden. Over de gezamenlijke financiering van het volledige Lange Termijn Plan zijn de landen van het Koninkrijk nog in overleg.

Kustwacht Nederland

De Kustwacht Nederland is een nationale organisatie, waarvan het Ministerie van IenW het coördinerend ministerie is. In bijlage 3 van de begroting van het Infrastructuurfonds is de overzichtconstructie Kustwacht Nederland opgenomen. Daarin staat hoe de uitgaven met

betrekking tot de Kustwacht Nederland worden begroot op de verschillende hoofdstukken van de rijksbegroting.

Investerings zee strijdkrachten

Naast de exploitatie-uitgaven, die in de tabel budgettaire gevolgen van beleid zijn opgenomen en in dit artikel worden toegelicht, worden er voor de zee strijdkrachten ook investeringen gedaan. Onderstaande tabellen tonen de investeringsprojecten van CZSK voor de planperiode van vijftien jaar, onderverdeeld naar realisatiefase, onderzoeksfase en voorbereidingsfase. Dit betreft de uitgaven voor de investeringsprojecten. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. De investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investeringsprojecten.

Projecten in realisatiefase (in miljoenen euro)									
Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
<i>Zee strijdkrachten</i>									
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	182,6	43,4	45,7	37,5	17,0	15,6	9,4	8,9	5,1
<i>Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)</i>	143,5	113,6	7,1	11,0	8,8	1,1	0,9	1,0	0,0
Verbetering MK48 Heavyweight Torpedo	147,4	62,2	16,0	15,3	17,8	18,0	17,2	0,1	0,8
Vervanging Harpoon Missile (<i>surface-to-surface missile</i>)	100–250 miljoen	Commercieel vertrouwelijk							
Vervanging MK46 Lightweight Torpedo	100–250 miljoen	Commercieel vertrouwelijk							
Verwerving Torpedo Defensiesysteem (vlootbreed)	100–250 miljoen	Commercieel vertrouwelijk							

Projecten in onderzoeksfase							
Omschrijving projecten in onderzoek	Project-volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Zeestrijdkrachten							
Vervanging Onderzeebootcapaciteit	> 2,5 miljard	B-brief					
Vervanging <i>Multipurpose Fregat</i> (MFF)	1.000–2.500 miljoen	B-brief					
Vervanging <i>Maritime Counter Measures</i> (MCM) Capaciteit	1.000–2.500 miljoen	D-brief					
Verwerving <i>Combat Support Ship</i> (CSS)	250–1.000 miljoen	D-brief					
Verwerving & Integratie <i>Evolved Sea Sparrow Missile (ESSM) Block 2</i>	250–1.000 miljoen	B-brief					
Vervanging <i>Goalkeeper (Close-in Weapon System)</i>	100–250 miljoen	B-brief					
Vervanging Kanons Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	100–250 miljoen	Gemandateerd project, er volgt geen kamerbrief					
Projecten in voorbereidingsfase							
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Zeestrijdkrachten							
Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF) (incl. studies)	> 2,5 miljard	A-brief					
Vervanging <i>All Terrain Vehicle</i> (ATV)	250–1.000 miljoen	A-brief					
Vervanging Zr. Ms. Rotterdam (LPD-1)	250–1.000 miljoen	A-brief					
Vervanging <i>Standard Missile 2 Block IIIA</i> (SM2-IIIa)	250–1.000 miljoen	A-brief					
Vervanging Middelzwaar Landingsvaartuig (LCVP)	100–250 miljoen	A-brief					
Vervanging Zr. Ms. Mercuur en Hydrografische Opname Vaartuigen (HOV's)	100–250 miljoen	A-brief					
<i>Midlife Update</i> <i>Oceangoing Patrol Vessel</i> (OPV)	100–250 miljoen	A-brief					
<i>Midlife Update</i> Zr. Ms. Karel Doorman (<i>Joint Support Ship</i> , JSS)	100–250 miljoen	A-brief					

3.3. Beleidsartikel 3: Taakuitvoering landstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De landstrijdkrachten leveren operationeel gereede grondgebonden expeditiecapaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landstrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de eenheden. De landstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van het CLAS gereed gesteld.

CLAS			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Brigade <i>combat team</i> (kortdurend)	1	HQ	Brigadehoofdkwartier inclusief (gevechts)-ondersteuning
		<i>Battle groups</i>	Eenheden van bataljons omvang inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		NSE	<i>National Support Element</i> voor logistieke ondersteuning van de inzet van het brigade <i>combat team</i>
		MTF	<i>Medical Treatment Facility</i> voor medische ondersteuning van de inzet van het brigade <i>combat team</i>
OF			
<i>Battle group</i> (langdurig)	1	<i>Battle group</i> staf	Bataljonshoofdkwartier inclusief (gevechts)-ondersteuning
		Manoeuvre compagnieën	Eenheden van compagniesomvang inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		NSE	<i>National Support Element</i> voor logistieke ondersteuning van de inzet van de <i>battle group</i>
		MTF	<i>Medical Treatment Facility</i> voor medische ondersteuning van de inzet van de <i>battle group</i>
Bataljon (kortdurend) en kleinere bijdragen (langdurig)	1	<i>Battle group</i> staf	Bataljonshoofdkwartier inclusief (gevechts)-ondersteuning
		Compagnieën	Eenheden van compagniesomvang inclusief (gevechts)ondersteuning (zoals helikopters)
		NSE	National Support Element voor logistieke ondersteuning van de inzet van het bataljon
		MTF	<i>Medical Treatment Facility</i> voor medische ondersteuning van de inzet van het bataljon
HQ Brigade (langdurig)	1	HQ Brigade	Brigadehoofdkwartier voor de aansturing van operaties inclusief (gevechts)ondersteuning
EN ALTIJD			
KCT capaciteit tbv Speciale Operaties (langdurig i.s.m. met CZSK)	1	SOLTG	KCT-eenheid van compagniesomvang voor Speciale Operaties inclusief (gevechts)ondersteuning.

Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Permanente KCT capaciteit tbv kortdurende Speciale Operaties	1	SOLTG	KCT-eenheid van compagniesomvang voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd inclusief (gevechts)ondersteuning
NLD/DEU Corps HQ (kortdurend)	1	NLD/DEU Corps HQ	Nederlands deel van het Hoofdkwartier voor de aansturing van landoperaties als <i>land component command</i> of als corps hoofdkwartier
HQ (Re)deployment Task Force (kortdurend)	1	HQ (Re)deployment Task Force	Hoofdkwartier voor de aansturing van (re)deployment inclusief (gevechts)ondersteuning
Air Defense task force (kortdurend)	1	Patriot Fire Unit	Patriot- luchtverdedigingsseenheid inclusief (gevechts)ondersteuning
		Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	Army Ground Based luchtverdedigings-eenheid inclusief (gevecht)ondersteuning
Permanente capaciteit NLD t.b.v. nationale veiligheid	1	Bataljons Nationale Reserve	Eenheden van bataljonsomvang als Nationale reserve inclusief (gevechts)ondersteuning
		EOOD teams	Explosievenopruimingsteams inclusief ondersteuning
		CBRN response eenheid	Team voor reactie bij biologische, radiologische en nucleaire dreiging

Beleidswijzigingen

Met het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» heeft het kabinet besloten de investeringen in Defensie fors op te voeren. De investering loopt op tot ruim € 1,5 miljard per jaar. De doelstellingen zijn in meer detail beschreven in de Defensienota. De volgende beleidswijzigingen voor de aankomende begrotingsperiode vloeien hieruit voort voor het Commando Landstrijdkrachten.

Versterken van luchtverdedigingscapaciteit

De grondgebonden luchtverdedigingscapaciteit voor de (zeer) korte afstand (*Very Short Range Air Defence* (VSHORAD)) wordt ontubbeld⁴. Dit leidt tot een verbeterde beschikbaarheid en toenemende professionalisering van zowel het *Man-Portable Air-Defence system* (MANPAD) als de *Army Ground Based Air Defence Systems* (AGBADS)-capaciteit, die in staat is om eenheden van het CZSK en CLAS te beschermen. De MANPAD-capaciteit is een hoog-mobiele luchtverdedigingscapaciteit met voorwaarschuwing tegen moderne laagvliegende doelen.

Versterken van de Role 1 en Role 2 capaciteit

Het versterken van de *Role 1* capaciteit draagt bij aan het herstellen van het Operationeel Gezondheidszorg Systeem. De versterking vindt plaats bij de manoeuvre-brigades. Met de versterking van de *Role 2* capaciteit bij 400 Geneeskundig bataljon beschikt het CLAS over een *Role 2 Medical Treatment Facility* (hospitaalfunctie) die zelfstandig kan optreden, waardoor de schaarse geneeskundige middelen effectiever in kunnen worden gezet.

⁴ De huidige dubbele taak wordt weer ontbonden naar twee capaciteiten met elk een eenvoudige taakstelling.

Versterken grondgebonden vuursteun-capaciteit

De huidige capaciteit voor grondgebonden vuursteun wordt weer ontdebeld⁵ en bovendien wordt een deel van de pantserhouwitsers die in de verkoop stonden, weer in het bestand opgenomen. Dankzij deze maatregelen komen meer vuursteunmiddelen beschikbaar voor de gereedstelling van eenheden en voor de gelijktijdige of langdurige inzet in missies.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	1.336.389	1.371.466	1.427.287	1.465.734	1.499.013	1.528.201	1.521.673
Uitgaven	1.282.344	1.371.466	1.427.287	1.465.734	1.499.013	1.528.201	1.521.673
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			82%				
Opdracht Gereedstelling en instandhouding CLAS	201.348	236.599	227.387	224.077	237.262	267.543	261.166
– <i>waarvan gereedstelling</i>	53.456	60.378	77.294	79.780	82.040	81.590	81.524
– <i>waarvan instandhouding</i>	147.892	176.221	150.093	144.297	155.222	185.953	179.642
Personele uitgaven	954.840	988.628	1.130.223	1.166.878	1.178.753	1.176.619	1.176.728
– <i>waarvan eigen personeel</i>	950.928	983.747	1.077.771	1.111.301	1.123.073	1.121.936	1.121.409
– <i>waarvan externe inhuur</i>	3.912	4.881	2.204	2.830	3.298	3.394	3.394
– <i>waarvan overige personele exploitatie¹</i>			50.248	52.747	52.382	51.289	51.925
Materiële uitgaven	126.156	146.239	69.677	74.779	82.998	84.039	83.779
– <i>waarvan overige materiële exploitatie</i>	126.156	146.239	69.677	74.779	82.998	84.039	83.779
Apparaatsontvangsten	8.016	6.489	6.432	10.375	10.375	10.375	10.375

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2019 gaat het om 82 procent.

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling worden gedaan voor opwerken en oefenactiviteiten.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek) en de herbevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden door het CLAS.

⁵ De huidige dubbele taak wordt weer ontbonden naar twee capaciteiten met elk een eenvoudige taakstelling.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, reiskosten woon-werkverkeer, activiteit gebonden (oefen)toelagen. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en de overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De overige materiële exploitatie bestaat voornamelijk uit niet-(wapen)systeemgebonden artikelen en diensten, geneeskundige diensten, catering, kennistoepassing en voorlichting.

Investerings landstrijdkrachten

Naast de exploitatie-uitgaven, die in de tabel budgettaire gevolgen van beleid zijn opgenomen en in dit artikel worden toegelicht, worden er voor de landstrijdkrachten ook investeringen gedaan. Onderstaande tabellen tonen de investeringsprojecten van CLAS voor de planperiode van 15 jaar, onderverdeeld naar realisatiefase, onderzoeksfase en voorbereidingsfase. Dit betreft de uitgaven voor de investeringsprojecten. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. De investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investeringsprojecten.

Projecten in realisatiefase (in miljoenen euro)									
Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
<i>Landstrijdkrachten</i>									
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	806,3	784,9	8,8	12,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Verwerving C-RAM/Class 1 UAV detectiecapaciteit	100–250 miljoen	Commercieel vertrouwelijk							
Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	100–250 miljoen	Commercieel vertrouwelijk							
Verlenging levensduur Patriot	100,1	3,2	10,3	11,3	15,0	15,9	27,1	6,1	11,3
Midlife Update Fennek	250–1.000 miljoen	Commercieel vertrouwelijk							

Projecten in onderzoeksfase

Geen

Projecten in voorbereidingsfase							
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Landstrijdkrachten</i>							
<i>Midlife Update CV90</i>	250–1.000 miljoen	A-brief					
Vervanging Wissellaadsysteem	250–1.000 miljoen		A-brief				
Vervanging <i>Medium</i> en <i>Short Range Anti-Tank</i> (MRAT/SRAT)	250–1.000 miljoen				A-brief		
Verwerving <i>Very Short Range Air Defence</i> (VSHORAD)	100–250 miljoen		A-brief				
Vervanging Amarok	100–250 miljoen				A-brief		

3.4. Beleidsartikel 4: Taakuitvoering luchtstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De luchtstrijdkrachten leveren lucht- en grondgebonden capaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtstrijdkrachten en van de mate van gereedheid van de luchtstrijdkrachten.

Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel expeditieaire taken als nationale taken.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van het CLSK gereed gesteld.

CLSK			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Jachtvliegtuigen (kortdurend)	1	2 x vlucht F-16	Twee groepen jachtvliegtuigen inclusief (gevechts) ondersteuning
		<i>Advanced Target Development</i>	Een team ter ondersteuning van het <i>targeting</i> proces
Tactisch luchttransport (kortdurend)	1	C-130	C-130 inclusief (gevechts)ondersteuning
OF			
Jachtvliegtuigen (langdurig)	1	1 x vlucht F-16	Een groep jachtvliegtuigen inclusief (gevechts) ondersteuning
		<i>Advanced Target Development</i>	Een team ter ondersteuning van het <i>targeting</i> proces
Tactisch luchttransport (langdurig)	1	C-130	C-130 inclusief (gevechts)ondersteuning
EN ALTIJD			
<i>Dual capable aircraft</i>	1	1 x vlucht <i>dual capable aircraft</i>	Een groep jachtvliegtuigen met <i>dual capable</i> capaciteit inclusief ondersteuning
Strategisch luchttransport (langdurig) of AAR (kortdurend)	1	KDC-10	KDC-10 voor strategisch luchttransport of AAR inclusief (gevechts) ondersteuning
Strategic medevac	1	<i>Aeromedical evacuation team</i>	Medisch team voor evacuatie door de lucht
Onbemande luchtsystemen (langdurig)	1	<i>Processing Exploration Dissemination Cell</i>	Een team analisten en inlichtingenpersoneel ter ondersteuning van het <i>joint ISR</i> proces
		Vlucht MQ9	Onbemande luchtverkenning
Permanente capaciteit NLD t.b.v. nationale veiligheid		Luchtruimbewaking Benelux	Een groep jachtvliegtuigen voor <i>quick reaction alert</i> inclusief (gevechts) ondersteuning

Beleidswijzigingen

Met het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» heeft het kabinet besloten de investeringen in Defensie fors op te voeren. De investering loopt op tot ruim € 1,5 miljard per jaar. De doelstellingen zijn in detail beschreven in de Defensienota. De volgende beleidswijzigingen voor de aankomende begrotingsperiode vloeien hieruit voort.

Vergroten inzetbaarheid jachtvliegtuigen

Door het verruimen van het gereedstellingsbudget voor de jachtvliegtuigen wordt het mogelijk het oefenprogramma van de F-16 uit te breiden en de inzetbaarheid te herstellen in de volle breedte van het taken-spectrum. Hierdoor neemt de operationele gereedheid van de krijgsmacht toe en wordt tevens het voortzettingsvermogen t.b.v. missies beter gewaarborgd.

Daarnaast start de transitie van F-16 naar F-35 gedurende deze begrotingsperiode. De transitie naar de F-35 heeft een grote impact op CLSK. De expeditionaire taakstelling voor de F-16 wordt vanaf 2020 afgebouwd naar vier kortdurend in 2021 en tegelijkertijd wordt voor de F-35 gepland om eind 2021 de status *Initial Operational Capable* te behalen. In de periode van 2019 tot 2025 wordt de F-16 vloot en de vulling van de bijbehorende organisatie af- dan wel omgebouwd. Begin 2019 arriveert de eerste van zes nieuwe F-35's op het *Pilot Training Center* in Luke Air Force Base (VS) teneinde de vliegertraining in 2019 aan te kunnen vangen. Eind 2019 begint de opbouw van de F-35 vloot op vliegbasis Leeuwarden.

Vergroten inzetbaarheid helikopters

Het aantal vliegreun van alle helikoptertypes wordt structureel uitgebreid. Hierdoor neemt de beschikbaarheid van de helikopters en de geoefendheid van de bemanningen toe. Dit vergroot het voortzettingsvermogen en de beschikbaarheid van de helikopters. Eenheden die met helikopters opereren, zoals de luchtmobiele bataljons en het Korps Mariniers en de schepen/vlooteenheden, raken daardoor beter getraind.

Daarnaast start in 2019 het vervangings- en moderniseringsprogramma voor de Chinook en wordt de vloot met drie toestellen uitgebreid. Gedurende de transitieperiode, die duurt tot begin 2022, heeft CLSK minimaal één toestel minder ter beschikking voor het operationele gereedstellingsproces.

Langer doorvliegen Cougar

De eerder voorgenomen uitfasering van de Cougar is herroepen. Hierdoor kan de Cougar tot 2023 onder andere gebruikt worden om taken over te nemen van de NH-90 in het maritieme domein, in verband met beperkte beschikbaarheid van de NH-90. Daarnaast kan een eerste aanvang worden gemaakt met het ontwikkelen, trainen en uitvoeren van SOF-air gerelateerde taken. Vanaf 2023 tot en met 2030 wordt de Cougar naar verwachting gebruikt ter ondersteuning van de speciale strijdkrachten.

Versneld invoeren van de MALE UAV

De Nederlandse krijgsmacht verkrijgt met de *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV) een capaciteit die langdurig tactische en strategische informatie vanuit de lucht kan vergaren waardoor eigen en bondgenootschappelijke troepen een eerdere en betere informatiepositie hebben en sneller en beter politieke en militaire besluitvorming kan plaatsvinden. Nederlandse eenheden worden ook minder afhankelijk van bondgenoten die andere prioriteiten kunnen stellen dan het belang van Nederlandse eenheden. De capaciteit versterkt ook de positie van de inlichtingendienst in het internationale domein. In 2018 is de verwerving gestart van de MALE-UAV capaciteit. Naar verwachting beschikt Defensie over de initiële capaciteit vanaf 2020, waardoor de kwaliteit van de inlichtingenondersteuning van missies toeneemt.

Aanhouden Gulfstream

De Gulfstream IV, die wordt gebruikt voor niet-operationeel personen-transport, wordt niet uitgefaseerd per 1 januari 2019 maar vliegt langer door en zal worden vervangen.

Vervanging KDC-10

In 2019 vangt de transitie van de KDC-10 naar de *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) aan, hetgeen effect zal hebben op de urenverdeling voor strategisch transport en *Air to Air refuelling* (AAR). De eerste KDC-10 wordt eind 2019 uitgefaseerd, waardoor minder vliegtuigen worden gemaakt. Het tekort aan strategisch luchttransport wordt zoveel als mogelijk in 2019 ingevuld met inhuur, maar het risico blijft bestaan dat mogelijk niet aan de volledige behoefte kan worden voldaan.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	657.334	770.308	799.984	818.442	832.701	818.482	815.479
Uitgaven	745.213	770.308	799.984	818.442	832.701	818.482	815.479
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			72%				
Opdracht Gereedstelling en instandhouding CLSK	217.963	237.703	258.651	267.946	274.092	254.894	256.177
– waarvan gereedstelling	12.693	21.164	18.884	18.353	19.222	19.139	18.336
– waarvan instandhouding	205.270	216.539	239.767	249.593	254.870	235.755	237.841
Personele uitgaven	420.972	432.340	470.447	480.194	485.854	488.781	495.743
– waarvan eigen personeel	417.212	428.051	435.022	442.320	447.857	452.138	454.451
– waarvan externe inhuur	3.760	4.289					
– waarvan overige personele exploitatie ¹			35.425	37.874	37.997	36.643	41.292
Materiële uitgaven	106.278	100.265	70.886	70.302	72.755	74.807	63.559
– waarvan overige materiële exploitatie	106.278	100.265	70.886	70.302	72.755	74.807	63.559
Apparaatsontvangsten	12.876	12.055	12.043	12.032	12.032	12.032	12.032

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2019 gaat het om 72 procent.

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling worden gedaan voor opwerken en oefenactiviteiten.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek). De instandhoudingsuitgaven van het Logistiek Centrum Woensdrecht zijn hierin opgenomen. Naast uitgaven voor de diverse ondersteunende installaties gaat het om uitgaven voor de instandhouding van de wapensystemen.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en de overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De overige materiële exploitatie bestaat voornamelijk uit niet-(wapen) systeem gebonden artikelen en diensten, geneeskundige diensten, catering, kennistoepassing en voorlichting en de specifieke wapensysteemgebonden opleidingen.

Investeringsen luchtsrijdkrachten

Naast de exploitatie-uitgaven, die in de tabel budgettaire gevolgen van beleid zijn opgenomen en in dit artikel worden toegelicht, worden er voor de luchtsrijdkrachten ook investeringen gedaan. Onderstaande tabellen tonen de investeringsprojecten van CLSK voor de planperiode van vijftien jaar, onderverdeeld naar realisatiefase, onderzoeksfase en voorbereidingsfase. Dit betreft de uitgaven voor de investeringsprojecten. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject. De investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investeringsen.

Projecten in realisatiefase (in miljoenen euro)								
Omschrijving projecten in realisatie	Project- t/m 2017 volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
<i>Luchtsrijdkrachten</i>								
Verwerving F-35	4.863,2 779,4	310,7	487,9	621,5	675,1	531,4	480,8	976,4
Vervanging en Modernisering (V&M) Chinook	989,4 19,6	135,6	205,6	167,8	136,4	238,4	73,0	13,0
Apache Remanufacture	901,4 0,0	18,6	4,0	5,7	26,0	121,1	294,0	432,0
Verwerving <i>Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle</i> (MALE UAV)	404,8 0,3	13,8	37,5	38,5	57,0	48,1	14,6	195,0
AH-64D <i>block II upgrade</i>	121,2 59,5	16,4	11,6	17,1	6,9	0,0	9,8	0,0
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraaket	118,5 0,0	1,9	4,7	9,5	29,0	10,6	42,4	20,3
Verwerving strategisch luchttransport en AAR (<i>Multi Role Tanker Transport</i> (MRTT))	250–1.000 miljoen	Commercieel vertrouwelijk						

Projecten in onderzoeksfase

Geen

Projecten in voorbereidingsfase							
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Luchtstrijdkrachten</i>							
Vervanging C-130	250–1.000 miljoen					A-brief	
Vervanging PC-7	100–250 miljoen			A-brief			
<i>Block Upgrade</i> NH-90	100–250 miljoen			A-brief			

3.5. Beleidsartikel 5: Taakuitvoering Marechaussee

Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) voert politietaken uit op grond van de Politiewet 2012 (PW). Deze taak wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies uitgevoerd. Daarnaast levert de KMar capaciteit aan de CDS voor deelname aan (militaire) missies waarbij de KMar andere taken uitvoert dan die in de Politiewet (PW) zijn opgedragen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de Ministeries van Justitie en Veiligheid (inclusief de DG migratie, het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet 2012 wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen;

- Bewaken en beveiligen van koninklijke paleizen, ambassades in risicogebieden⁸, de Nederlandsche Bank en militaire objecten en personen;
- De uitvoering van de politietaak ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten, alsmede internationale militaire hoofdkwartieren, en ten aanzien van tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren behorende personen;
- De uitvoering van de politietaak op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen, alsmede op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- Politietaken op en beveiliging van burgerluchtvaartterreinen;
- Bijstand aan en samenwerking met de Nationale Politie (bijvoorbeeld inzet voor de bewaking en beveiliging van hoog risico objecten);
- De uitvoering van de vanuit de Vreemdelingenwet opgedragen taken, waaronder de grenspolitietaken (ook in *Frontex*-verband ter ondersteuning van de grensbewaking van Schengen-lidstaten);
- De bestrijding van mensensmokkel en fraude met reis- en identiteitsdocumenten.

Door de uitvoering van deze taken in binnen- en buitenland levert de KMar continu een bijdrage aan de veiligheid van de Staat.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de KMar gereed gesteld.

⁸ Budgettaire compensatie van deze taak wordt jaarlijks bij de eerste suppletoire begroting toegekend en is nog niet in de begroting opgenomen.

KMar			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
(Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken	1	Expeditionaire taken (langdurig, gezag: MvD)	Elementen voor diverse vormen van expeditionaire inzet zoals civiele politie-missies, <i>Stability Policing</i> en overige expeditionaire taken
		<i>Crowd & Riot Control</i> taken (kortdurend, gezag: MvD)	Peloton voor <i>crowd & riot control</i> voor Defensie als onderdeel van een missie
		<i>Close protection</i> capaciteit CDS (langdurig, gezag: MvD)	Eenheid met speciale beveiligingsopdracht in opdracht van CDS
		Bijstandsverlening (niet cf. art 57 Politiewet 2012) (Kortdurend, gezag MvD)	

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie operationele pijlers: bewaken en beveiligen, de grenspolitietaken en (inter)nationale en (militaire) politie(zorg)taken.

A. Bewaken en Beveiligen

De KMar draagt zorg voor de bewaking en beveiliging van bepaalde vitale objecten, personen en diensten. De KMar doet dit zelfstandig, in bijstand aan de politie en ook in samenwerking met nationale en internationale publieke en private partners op het gebied van bewaken en beveiligen.

Kengetallen bewaken en beveiligen	
	Prognose 2019
Het percentage uitvoering Toezichtprogramma Beveiliging burgerluchtvaart	100%
Het aantal permanent te bewaken objecten	8
Het aantal inzetbare Hoog Risico Beveiligingspelotons voor non-permanente bewaking van te bewaken objecten	6
Het servicepercentage beveiligde waardetransporten voor De Nederlandsche Bank	100%
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor expeditionaire beveiligingsopdrachten	(zie indicatoren algemene doelstellingenmatrix)

B. Grenspolitietaken

De grenspolitietaken van de KMar worden uitgevoerd op basis van de Politiewet, de Vreemdelingenwet en de Schengengrenscore. Vanuit de grenspolitietaken richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Naast de grenspolitietaken voert de KMar op de luchthavens tegelijkertijd ook de «civiele» politietaken uit.

Deze taken worden (binnen juridische kaders en zo veel mogelijk) informatie- en risico gestuurd verricht door het optimaal benutten van zowel de informatiepositie van de KMar als die van de ketenpartners, in het fysieke en het digitale domein.

Kengetallen grenspolitietaken

	Prognose 2019
Aantal luchthavens waar grensbewaking wordt uitgevoerd	8
<i>waarvan permanent</i>	6
Aantal weigeringen	2.400
Aantal asielaanvragen	1.100
Aantal uitgevoerde terugkeer (uitzettingen en verwijderingen)	4.300
Aantal aanhoudingen mensensmokkelaars	150
Aantal inklimmers maritieme grens	900
Aantal onderkende illegalen tijdens MTV controles	750
Aantal gecontroleerde personen tijdens MTV controles	150.000

C. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken

Binnen de pijler (inter)nationale- en (militaire) politie(zorg)taken valt een onderscheid te maken tussen militaire politie(zorg)taken, civiele vredes- en internationale taken (waaronder de NAVO Militaire Politietaken en *Stability Policing* taken), Defensietaken en de taken van de liaison officieren in het buitenland. In de Politiewet zijn de militaire politie(zorg)taken voor Defensie opgedragen aan de KMar. Door het uitvoeren van die taak levert de KMar een belangrijke bijdrage aan de integriteit van Defensie. De uitoefening van deze taken beperkt zich niet alleen tot het Nederlands grondgebied; de KMar gaat ook mee tijdens uitzendingen, inzet en oefeningen van Nederlandse militaire eenheden buiten Nederland. De KMar kan onder aansturing van de CDS bijvoorbeeld als een «*combat support force enabler*» internationaal worden ingezet op militaire politietaken-functies, ter ondersteuning van militaire operaties onder bevel van een militaire commandant.

In Caribisch Nederland is de KMar zelfstandig verantwoordelijk voor de taken die de organisatie ook in het Europese deel van het Koninkrijk heeft. Zo is de KMar onder andere verantwoordelijk voor de grensbewaking van de luchthavens en de zee grenzen op de eilanden Sint Maarten, Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Op Bonaire is de KMar verantwoordelijk voor het bewaken van en het toezicht houden op de beveiliging van *Flamingo Airport*. Op Sint Maarten, Sint-Eustatius en Saba is de KMar belast met de uitvoering van het vreemdelingentoezicht. De KMar ondersteunt daarnaast het politiekorps Caribisch Nederland.

Kengetallen (inter)nationale en militaire politie(zorg)taken

	Prognose 2019
Aantal misdrijfdoziers (aangeleverd aan militair parket)	500
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor internationale crisis- en humanitaire operaties	(zie indicatoren algemene doelstellingenmatrix)

Beleidswijzigingen

Brexit

Op 29 maart 2017 heeft het Verenigd Koninkrijk formeel aangegeven de Europese Unie te willen verlaten (artikel 50-procedure). Daardoor ontstaat er vanaf 29 maart 2019 een fundamenteel nieuwe relatie tussen het

Verenigd Koninkrijk en de EU. Verenigd Koninkrijk-onderdanen vallen niet meer onder het Unie-recht vrij verkeer en moeten een grondige controle ondergaan. Reisdocumenten worden gestempeld bij in- en uitreis. Daarnaast moet de KMar passagiersgegevens van vluchten afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk gaan verwerken op basis van de API Richtlijn. Op het gebied van politieke informatie-uitwisseling moet de KMar terugvallen op Interpol-systemen en liaisons. Dit alles heeft een toename van de werklast voor de KMar tot gevolg.

Voor 2019 staat € 2,6 miljoen (en daarna structureel € 2,7 miljoen) gereserveerd op artikel 92 bij JenV. Deze middelen komen vrij wanneer er meer bekend is over de verdere invulling van de Brexit en het effect op de KMar. De nu gemaakte plannen worden aangepast wanneer de situatie verandert.

Luchthaven en maritieme behoeftestelling 2^e batch

Het kabinet Rutte II heeft in de voorjaarsnota 2017 structureel € 20 miljoen extra jaar beschikbaar gesteld voor de grenspolitietak van de Koninklijke Marechaussee. In aanvulling hierop is in de begroting 2018 structureel vanaf 2019 € 23,4 miljoen vrijgemaakt voor de verdere intensivering van de grensbewakingstaak. Met het vanaf 2019 toegezegde structurele budget kan de Koninklijke Marechaussee de personele sterkte verder ophogen met 417 vte'n. Daarnaast worden de noodzakelijke investeringen op het gebied van materieel, IV en infrastructuur uitgevoerd. Hiermee kan de KMar een groot deel van de problematiek op Schiphol, de andere luchthavens en de maritieme doorlaatposten oplossen. Er blijft sprake van druk op de organisatie. Het laatste deel van de luchthaven en maritieme behoeftestelling (€ 5 miljoen) dat nog niet is toegekend wordt meegenomen in de herijking van de behoeftestelling in 2019. Bij de herijking die begin 2018 heeft plaatsgevonden is besloten dit tekort nog niet te claimen. Tevens spelen er een aantal ontwikkelingen als gevolg van nieuwe EU wetgeving inzake een Europees In- en Uitreissysteem (EES), een Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem (ETIAS), wijzigingen in het Schengen Informatiesysteem, de voorstellen voor aanpassing van EURODAC, het Visum Informatiesysteem en inzake de interoperabiliteit tussen deze systemen, die op termijn consequenties hebben voor de organisatie.

Eurostar

Met ingang van december 2019 zal Eurostar het bestaande treintraject tussen Londen en Brussel verlengen naar Rotterdam en Amsterdam. Aangezien er grenscontrole moet plaatsvinden op Rotterdam en Amsterdam Centraal heeft dit gevolgen voor de KMar. Over de financiële consequenties hiervan vindt overleg plaats met JenV.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	379.524	399.674	405.344	409.011	410.499	409.775	409.778
Uitgaven	371.318	399.674	405.344	409.011	410.499	409.775	409.778
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			93%				
Opdracht Inzet KMAR	6.252	5.924	6.628	6.628	6.628	6.628	6.628
– <i>waarvan gereedstelling</i>	6.215	5.924	6.628	6.628	6.628	6.628	6.628
– <i>waarvan instandhouding</i>	37						
Personele uitgaven	328.681	362.135	385.090	388.199	387.961	387.237	387.281
– <i>waarvan eigen personeel</i>	324.889	356.880	366.457	370.180	370.259	369.848	369.717
– <i>waarvan externe inhuur</i>	3.792	5.255	863				
– <i>waarvan overige personele exploitatie¹</i>			17.770	18.019	17.702	17.389	17.564
Materiële uitgaven	36.385	31.615	13.626	14.184	15.910	15.910	15.869
– <i>waarvan overige materiële exploitatie</i>	36.385	31.615	13.626	14.184	15.910	15.910	15.869
Apparaatsontvangsten	7.548	4.597	4.587	4.576	4.376	4.376	4.376

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2019 gaat het om 93 procent.

Gereedstelling

De uitgaven voor de gereedstelling betreffen diensten, die tolken en vertalers leveren aan de KMar (met name in de vreemdelingenketen), de inhuur van faciliteiten ten behoeve van oefeningen en overige (meerdaagse) activiteiten, die direct met de operationele inzet zijn verbonden.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en de overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De overige materiële exploitatie bestaan voornamelijk uit niet-(wapen) systeem gebonden artikelen en diensten, geneeskundige diensten, catering, kennistoepassing en voorlichting.

Investeringsprojecten Marechaussee

De KMar kent geen investeringsprojecten boven de 100 miljoen in de planperiode van 15 jaar. Alle investeringsprojecten worden integraal toegelicht bij beleidsartikel 6 Investeringsprojecten.

3.6. Beleidsartikel 6: Investerings krijgsmacht

Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en zij verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoeften met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	2.129.841	4.226.730	5.115.563	4.007.736	6.098.100	1.785.087	2.465.796
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	1.732.810	3.393.228	4.447.178	3.367.477	5.534.127	1.228.911	1.817.123
Opdracht Voorzien in infrastructuur	190.522	321.575	226.249	214.591	199.819	211.603	205.458
Opdracht Voorzien in IT	128.685	368.298	332.230	311.856	247.696	222.672	311.316
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	59.727	72.112	75.236	77.267	77.298	77.328	77.328
Bijdrage aan de NAVO	18.097	28.017	31.770	32.045	30.760	30.273	28.571
Reserve valutaschommelingen	0	43.500	2.900	4.500	8.400	14.300	28.571
Uitgaven	1.441.839	1.817.097	2.839.964	3.130.724	3.256.135	2.875.688	2.665.766
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			65%				
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	1.040.082	944.176	2.133.671	2.452.010	2.653.211	2.282.345	1.983.781
Opdracht Voorzien in infrastructuur	212.451	360.994	264.157	253.046	238.770	248.770	238.770
Opdracht Voorzien in IT	112.078	368.298	332.230	311.856	247.696	222.672	311.316
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	56.860	72.112	75.236	77.267	77.298	77.328	77.328
Bijdrage aan de NAVO	20.368	28.017	31.770	32.045	30.760	30.273	28.571
Reserve valutaschommelingen	0	43.500	2.900	4.500	8.400	14.300	26.000
Programma ontvangsten	154.679	234.241	123.056	75.228	65.128	58.298	95.998
– Verkoopopbrengsten groot materieel (strategisch)	101.920	151.686	73.886	34.958	32.358	26.558	61.958
– Overige ontvangsten materieel	21.302	55.200	33.700	30.700	23.700	23.700	23.700
– Verkoopopbrengsten infrastructuur (strategisch)	17.603	15.050	10.050	5.050	5.000	4.950	7.250
– Overige ontvangsten infrastructuur	12.023	9.720	2.120	1.220	770	1.220	1.220
– Overige ontvangsten IT, WOO en NAVO	1.831	2.585	3.300	3.300	3.300	1.870	1.870

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)											
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
Uitgaven	2.680.867	2.700.210	2.701.001	2.723.821	2.719.647	2.711.350	2.711.124	2.705.550	2.703.959		
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	2.126.411	2.145.094	2.148.991	2.184.799	2.182.103	2.167.344	2.166.610	2.162.661	2.161.070		
Opdracht Voorzien in infrastructuur	238.770	238.770	242.647	241.611	238.770	238.770	238.770	238.770	238.770		
Opdracht Voorzien in IT	201.690	206.296	202.897	191.145	190.908	199.170	199.678	198.053	198.053		
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	77.328	77.328	77.328	77.328	77.328	77.328	77.328	77.328	77.328		
Bidrage aan de NAVO	28.668	28.622	28.638	28.638	28.638	28.638	28.638	28.638	28.638		
Reserve valutaschommelingen	8.000	4.100	500	300	1.900	100	100	100	100		
Programma ontvangsten	95.998	95.998	95.998	95.998	95.998	87.098	87.098	87.098	87.098		
– Verkoopopbrengsten groot materieel (strategisch)	61.958	61.958	61.958	61.958	61.958	53.058	53.058	53.058	53.058		
– Overige ontvangsten materieel	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700	23.700		
– Verkoopopbrengsten infrastructuur (strategisch)	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250	7.250		
– Overige ontvangsten infrastructuur	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220	1.220		
– Overige ontvangsten IT, WOO en NAVO	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870		

De komende jaren zal Defensie er alles aan doen om alle maatregelen te realiseren. De maatregelen zoals verwoord in de Defensienota zullen echter niet allemaal op korte termijn zijn gerealiseerd. Dit geldt niet alleen voor de aanschaf van groot materieel, maar ook voor de aanschaf van «gewonere» zaken, zoals munitie en communicatiemiddelen. Deze hebben vaak een lange doorlooptijd (verwerving) voordat deze inzetbaar zijn. Defensie verwacht over 2018 onderrealisatie op de investeringsmiddelen. De onderrealisatie wordt samen met de bijbehorende eindejaarsmarge nu reeds verwerkt. Defensie beschikt voor investeringen over een ongelimiteerde eindejaarsmarge. Dit neemt niet weg dat Defensie alles op alles zet om investeringen zo goed en zo snel mogelijk te realiseren.

Om het inzicht in de investeringsplanning te vergroten, worden in de tabel budgettaire gevolgen van beleid dit jaar voor het eerst de uitgaven en ontvangsten voor vijftien jaar gepresenteerd. De verplichtingen zijn, net als in voorgaande jaren, voor vijf jaar opgenomen omdat de onzekerheid over het af te sluiten contract en het moment waarop de verplichting wordt aangegaan, toeneemt naarmate dit moment verder in de tijd ligt. Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2019 betreft het juridisch verplichte deel 65 procent.

Aan te gane verplichtingen

De geraamde verplichtingen Voorzien in nieuw materieel voor de periode 2019 tot en met 2023 zijn gedetailleerd onderbouwd. Hiermee wordt een duidelijk inzicht gegeven op langjarige effecten op de uitgaven. De raming is (deels) gebaseerd op het geplande moment dat voor een project een contract getekend wordt. Het moment waarop een contract daadwerkelijk wordt getekend, als eindfase van de verwerving, is afhankelijk van diverse factoren. Definitieve politieke besluitvorming over de scope en fasering van een project, samenwerking met derden en onderhandeling met een leverancier, kunnen leiden tot een ander moment van het aangaan van de verplichting dan op dit moment is voorzien. Deze raming is daarmee nadrukkelijk een momentopname: hoewel de raming van de verplichtingen een betrouwbare weergave is van het actuele beeld, zullen de realisatie en de raming van de aan te gane verplichtingen bij iedere begroting wijzigen.

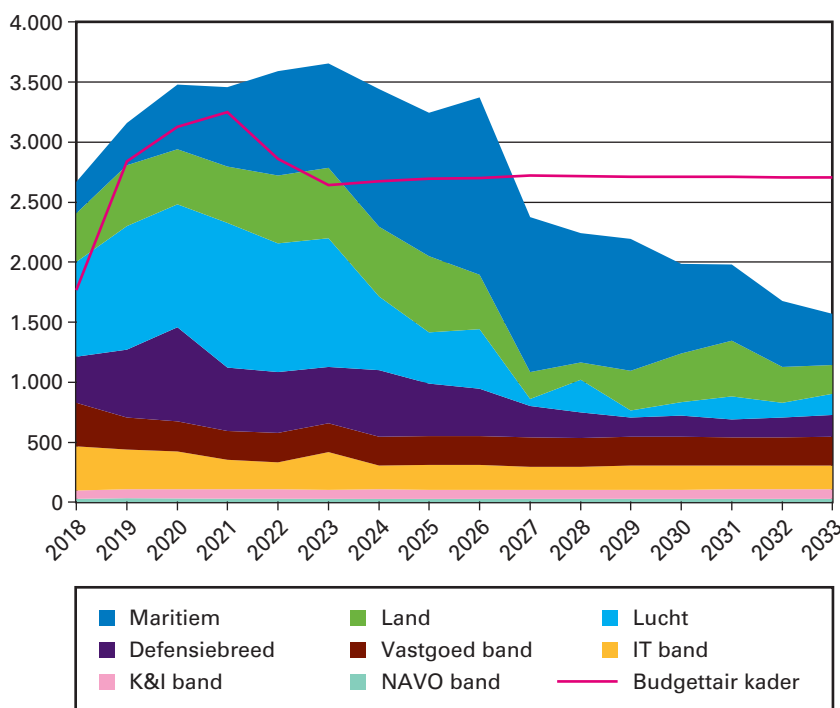
Projecten waarvoor een juridische verplichting groter dan € 100 miljoen wordt aangegaan in 2019 zijn separaat weergegeven in de navolgende tabel.

Verplichtingen voorzien in nieuw materieel	
	Aan te gaan in 2019
Verwerving F-35	250–1.000 miljoen
Vervangende <i>Maritime Counter Measures</i> (MCM) Capaciteit	1.000–2.500 miljoen
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1.000–2.500 miljoen
<i>Midlife Update</i> Fennek	250–1.000 miljoen
Vervanging Kanons Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	100–250 miljoen

Investeringsprogramma en projectfasen

In de grafiek *verdeling investeringsbudget* wordt het investeringsprogramma over vijftien jaar weergegeven, onderverdeeld naar categorieën met standdatum 17 juli 2018. De rode lijn is het investeringsbudget zoals dat ook is opgenomen in de tabel «budgettaire gevolgen van beleid» en dat geldt als het budgettaire uitgavenplafond. De grafiek maakt zichtbaar dat in de eerste jaren het investeringsprogramma optelt tot een hoger bedrag dan het daadwerkelijke budget; er is sprake van overprogrammering in de eerste jaren. Deze systematiek is bedoeld om onderrealisatie van het beschikbare budget te voorkomen. Vanaf 2027 telt het totaal van het investeringsprogramma op tot een lager bedrag dan het daadwerkelijke budget; er is sprake van onderprogrammering. Omdat de ervaring van eerdere jaren leert dat het risico op vertragingen groot is, onder andere als gevolg van onvoorziene externe factoren, worden in de eerste jaren meer projecten gepland dan totaal aan budget beschikbaar is in een jaar. Door met deze overprogrammering te werken wordt zoveel als mogelijk getracht te voorkomen dat vertragingen bij individuele projecten leiden tot onderrealisering van het beschikbare budget. Door in latere jaren te werken met onderprogrammering past het volledige investeringsprogramma in de totale periode – tot en met 2033 – binnen het totale budgettaire kader.

Verdeling investeringsbudget

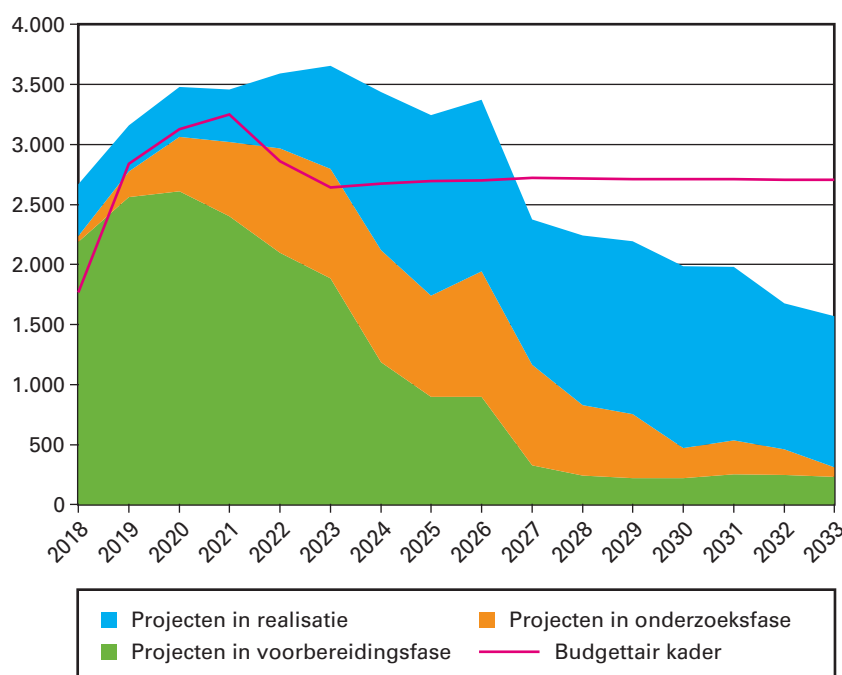
De grafiek *fasen investeringsprojecten* geeft inzicht in de mate van flexibiliteit van het totale investeringsprogramma van € 43,5 miljard in de periode 2018 tot en met 2033. De investeringsprojecten zijn onderverdeeld naar de volgende fasen:

- projecten voorbereidingsfase (groen): voor deze projecten wordt de behoeftestelling uitgewerkt. Voor de DMP-plichtige projecten worden de A-brieven naar de Kamer verzonden;

- projecten onderzoeksfase (oranje): voor deze projecten geldt dat de behoeftestelling is onderkend, maar nog wordt onderzocht hoe invulling gegeven wordt aan de behoefte. Voor DMP-plichtige projecten geldt dat de A-brieven zijn aangeboden aan de Kamer;
- projecten realisatiefase (blauw): dit betekent dat de realisatiefase is gestart (de opdracht voor verwerving is aan de uitvoeringsorganisaties gegeven).

Er is in de voorbereidingsfase nog sprake van flexibiliteit in de programmering van de projecten; voor de besteding van deze budgetten zijn nog geen bestuurlijke bindende afspraken gemaakt.

Fasen investeringsprojecten

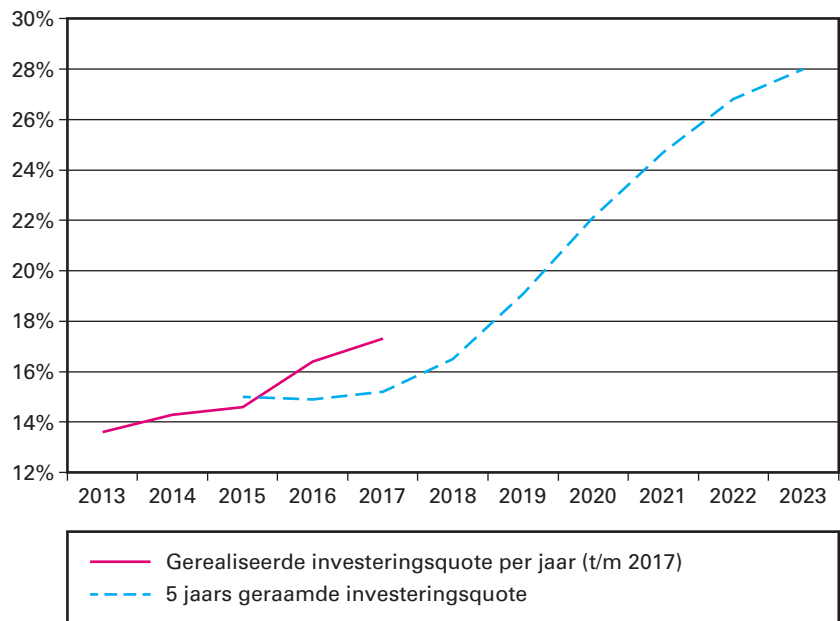

Investeringsquote

Defensie streeft ernaar om op termijn gemiddeld ten minste twintig procent van haar uitgavenbudget te besteden aan investeringen. Ook de NAVO hanteert dit percentage als richtlijn. Dit streven komt voort uit het besef dat een moderne krijgsmacht voldoende investeringsruimte moet hebben om haar inzetbaarheid op langere termijn te garanderen en haar materieel te kunnen moderniseren. Het kengetal hiervoor is de investeringsquote. Voor het bepalen van de (gewenste) investeringsquote voor de begrotingsperiode wordt gebruik gemaakt van een voortschrijdend vijfjaars gemiddelde. Voor het jaar 2019 is dit negentien procent.

Navolgende figuur toont de gerealiseerde investeringsquote van 2010 tot en met 2017 en het verwachte vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde vanaf 2018.

Investeringsquote

Toelichting op de instrumenten

In het Materieelprojectenoverzicht (MPO) worden alle DMP-plichtige investeringsprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen toegelicht. In dit beleidsartikel worden alle projecten opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 100 miljoen, onderverdeeld naar realisatie-, onderzoeks- en voorbereidingsfase. Bij projecten in realisatiefase worden de verwachte uitgaven per jaar gepresenteerd, tenzij dit commercieel vertrouwelijke informatie betreft. Bij projecten in onderzoeksfase worden per project de bandbreedtes volgens het DMP-proces gepresenteerd, met daarbij de planning van de DMP-brieven. Voor projecten in voorbereidingsfase worden de projecten opgesomd waarvan in deze begrotingsperiode een A-brief verstuurd wordt. Wezenlijke veranderingen ten opzichte van de Defensienota ten aanzien van het budget of de planning worden hierbij toegelicht. Tevens wordt aangegeven wat de verwachte risico's zijn voor de realisatie van de uitgaven. Als een project wijzigingen in de exploitatie-uitgaven tot gevolg heeft, dan is dit onderdeel van het budget van het betreffende investeringsproject.

Voorzien in nieuw materieel

Projecten in realisatiefase (in miljoenen euro)									
Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
<i>Zee strijdkrachten</i>									
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	182,6	43,4	45,7	37,5	17,0	15,6	9,4	8,9	5,1
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	143,5	113,6	7,1	11,0	8,8	1,1	0,9	1,0	0,0
Verbetering MK48 Heavyweight Torpedo	147,4	62,2	16,0	15,3	17,8	18,0	17,2	0,1	0,8

Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
Vervanging Harpoon Missile (surface-to-surface missile)	100–250 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
Vervanging MK46 <i>Lightweight</i> Torpedo	100–250 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
Verwerving Torpedo Defensiesysteem (vlootbreed)	100–250 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
<i>Landstrijdkrachten</i>									
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	806,3	784,9	8,8	12,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Army Ground Based Air Defence System</i> (AGBADS)	100–250 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
Verlenging levensduur Patriot	100,1	3,2	10,3	11,3	15,0	15,9	27,1	6,1	11,3
Verwerving C-RAM/Class 1 UAV detectiecapaciteit	100–250 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
<i>Midlife Update</i> Fennek	250–1.000 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
<i>Luchtstrijdkrachten</i>									
Verwerving F-35	4.863,2	779,4	310,7	487,9	621,5	675,1	531,4	480,8	976,4
Vervanging en Modernisering (V&M) Chinook	989,4	19,6	135,6	205,6	167,8	136,4	238,4	73,0	13,0
Apache <i>Remanufacture</i>	901,4	0,0	18,6	4,0	5,7	26,0	121,1	294,0	432,0
Verwerving <i>Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle</i> (MALE UAV)	404,8	0,3	13,8	37,5	38,5	57,0	48,1	14,6	195,0
AH-64D <i>block II upgrade</i>	121,2	59,5	16,4	11,6	17,1	6,9	0,0	9,8	0,0
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	118,5	0,0	1,9	4,7	9,5	29,0	10,6	42,4	20,3
Verwerving strategisch luchttransport en AAR (Multi Role Tanker Transport (MRTT))	250–1.000 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				
<i>Defensiebreed</i>									
NH-90	1.201,7	1.048,5	28,4	26,4	55,8	15,2	10,1	17,3	0,0
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	405,5	44,8	56,1	44,1	85,0	46,7	8,7	9,2	110,7
Verwerving Defensie Bewaking- en Beveiligingssysteem (DBBS)	221,8	11,0	22,0	43,2	83,6	36,2	25,6	0,2	0,0
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)	132,6	122,2	3,8	3,8	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Munitie t.b.v. aanvulling inzetvoorraden	114,0	34,1	60,4	19,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1.000 – 2.500 miljoen				Commercieel vertrouwelijk				

Omschrijving projecten in realisatie	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250–1.000 miljoen								

Commercieel vertrouwelijk

Nieuw in realisatiefase zijn de projecten:

- Vervanging MK46 *Lightweight* Torpedo;
- Vervanging Harpoon Missile (surface-to-surface missile);
- Verwerving Torpedo Defensiesysteem (vlootbreed);
- Verwerving C-RAM/Class 1 UAV detectiecapaciteit;
- *Midlife Update* Fennek;
- Vervanging en Modernisering (V&M) Chinook;
- Apache Remanufacture;
- Verwerving *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV);
- F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraaket.

Er zijn wijzigingen ten opzichte van de Defensienota opgetreden bij de volgende projecten:

- *Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)*: het budget voor DOKS is verhoogd. Als gevolg daarvan valt het project niet meer in de bandbreedte van € 100 – 250 miljoen, maar in de bandbreedte van € 250 – 1.000 miljoen. Het huidige budget is slechts voldoende voor het realiseren van de huidige kwaliteit gevechtsskleding met daarbovenop deels een verbetering van de vlam- en insectenwerendheid. Het programma van eisen van de DOKS-kleding stelt echter hogere eisen. Het project DOKS kan binnen het huidige projectvolume (investering en exploitatie) niet voorzien in de noodzakelijke operationele kwaliteitsverhoging ten aanzien van functionaliteit, pasvorm, comfort en uitstraling. Om deze operationele kwaliteitsverhoging te waarborgen is het budget aangepast. De Kamer wordt hierover nader geïnformeerd in een commercieel vertrouwelijke brief.
- *Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)*: AGBADS kent op dit moment inzetbaarheidsproblemen als gevolg van onvoldoende functionerende communicatiemiddelen en C2-software. Om deze problemen op te lossen is het project herijkt: budget uit latere jaren is naar 2019 en 2020 verschoven.
- *Verwerving Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle (MALE UAV)*: de inzet van een MALE UAV vereist een voor Nederland nieuw operatieconcept. Deze aanpassing en de prijsopgave leiden tot een verhoging van het projectbudget met circa 100 miljoen zoals in juli aan de Kamer is gemeld (Kamerstukken II 2017–2018, [30 806, nr. 47](#)).
- *Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)*: de exploitatie, als onderdeel van de *life cycle costs* (LCC), is in het projectbudget zichtbaar gemaakt (circa € 147 miljoen) en daarbij is het projectbudget verhoogd als gevolg van het aanschaffen van 1.726 extra VOSS Smartvest systemen.

Verwerving F-35

Raming uitgaven (in miljoenen euro)									
Project omschrijving	Project volume	Raming uitgaven							Fasering tot
		t/m 2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 en verder	
Budget VF-35	4.863,2	1.090,1	487,9	621,5	675,1	531,4	480,8	976,4	2026
Raming VF-35	5.171,1	1.086,4	537,8	685,1	744,2	585,8	530,0	1.001,9	2026
Waarvan voorziening risicoreservering investeringen	415,7	0	0	95,0	95,0	95,0	95,0	35,7	2026

De huidige raming voor de aanschaf van 37 F-35 toestellen van € 5.171,1 miljoen is gebaseerd op een plandollarkoers van 1,22. In deze raming van 2018 is nog een risicoreservering van € 415,7 miljoen opgenomen. Op jaarlijkse basis worden, in samenwerking met TNO, risicosessies gehouden, waarbij op basis van de actuele stand van het project mogelijke risico's worden gekwantificeerd. Uit de meest recente risicosessie is gebleken dat nog € 120,8 miljoen aan mogelijke financiële risico's wordt verwacht. Het zal daarom niet noodzakelijk zijn om het gehele bedrag aan risicoreservering (€ 415,7 miljoen) aan te houden. Na verwerking van de aangepaste risicoreservering komt de raming uit op € 4.876,2 miljoen. Afgezet tegen het huidige investeringsbudget van € 4.863,2 miljoen is er nog een tekort van € 13 miljoen. Omdat nog niet de volledige prijsbijstelling 2018 aan het projectbudget is toegekend, dient nog een bedrag van € 11,7 miljoen aan het budget te worden toegevoegd. Met dit bedrag zou het tekort uitkomen op € 1,3 miljoen. In de jaarrapportage project Verwerving F-35, die met Prinsjesdag naar de Kamer wordt verstuurd, wordt u nader geïnformeerd.

Projecten in onderzoeksfase							
Omschrijving projecten in onderzoek	Project-volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Zeestrijdkrachten</i>							
Vervanging Onderzeebootcapaciteit	> 2,5 miljard	B-brief					
Vervanging <i>Multipurpose Fregat</i> (MFF)	1.000–2.500 miljoen	B-brief					
Vervanging <i>Maritime Counter Measures</i> (MCM) Capaciteit	1.000–2.500 miljoen	D-brief					
Verwerving <i>Combat Support Ship</i> (CSS)	250–1.000 miljoen	D-brief					
Verwerving & Integratie <i>Evolved Sea Sparrow Missile (ESSM) Block 2</i>	250–1.000 miljoen	B-brief					
Vervanging <i>Goalkeeper (Close-in Weapon System)</i>	100–250 miljoen	B-brief					
Vervanging Kanons Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF)	100–250 miljoen	Gemandateerd project, er volgt geen kamerbrief					

Projecten in voorbereidingsfase							
Omschrijving projecten in voorbereiding	Project-volume	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Zeestrijdkrachten</i>							
Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF) (incl. studies)	> 2,5 miljard				A-brief		
Vervanging <i>All Terrain Vehicle</i> (ATV)	250–1.000 miljoen		A-brief				
Vervanging Zr. Ms. Rotterdam (LPD-1)	250–1.000 miljoen						A-brief
Vervanging <i>Standard Missile 2 Block IIIA</i> (SM2-IIIa)	250–1.000 miljoen						A-brief
Vervanging Middelzwaar Landingsvaartuig (LCVP)	100–250 miljoen			A-brief			
Vervanging Zr. Ms. Mercuur en Hydrografische Opname Vaartuigen (HOV's)	100–250 miljoen			A-brief			
<i>Midlife Update</i> <i>Oceangoing Patrol Vessel</i> (OPV)	100–250 miljoen				A-brief		
<i>Midlife Update</i> Zr. Ms. Karel Doorman (<i>Joint Support Ship</i> , JSS)	100–250 miljoen					A-brief	
<i>Landstrijdkrachten</i>							
<i>Midlife Update</i> CV90	250–1.000 miljoen	A-brief					
Vervanging Wissellaadsysteem	250–1.000 miljoen		A-brief				
Vervanging <i>Medium</i> en <i>Short Range Anti-Tank</i> (MRAT/SRAT)	250–1.000 miljoen				A-brief		
Verwerving <i>Very Short Range Air Defence</i> (VSHORAD)	100–250 miljoen		A-brief				
Vervanging Amarok	100–250 miljoen				A-brief		
<i>Luchtstrijdkrachten</i>							
Vervanging C-130	250–1.000 miljoen					A-brief	
Vervanging PC-7	100–250 miljoen			A-brief			
<i>Block Upgrade</i> NH-90	100–250 miljoen			A-brief			
<i>Defensiebreed</i>							
Aanvullen munitie voorraden	250–1.000 miljoen	A-brief					
Vervanging Klein Kaliber Wapens	100–250 miljoen					A-brief	

Risico's bij Voorzien in nieuw materieel

Aan de uitvoering van projecten zijn diverse risico's verbonden. Hierdoor kan de realisatie afwijken van de initiële planning. Naast risico's van meer algemene aard, zoals juridische procedures, kan bij de uitvoering van projecten sprake zijn van omstandigheden die kunnen leiden tot een verhoogd risicoprofiel. In deze begroting worden een aantal algemene risico's benoemd. Specifieke risico's per project worden benoemd in het

Materieel Projecten Overzicht en uiteraard in de Kamerbrieven over de projecten.

Internationale samenwerking/cofinanciering

Sommige projecten worden in samenwerking met andere landen gepland en uitgevoerd. Het NH-90 project is hier een voorbeeld van. Internationale samenwerking brengt, naast voordelen, risico's met zich mee. De doorlooptijd van de nationale en internationale besluitvorming kan bijvoorbeeld niet altijd worden beïnvloed en duurt mogelijk langer dan initieel voorzien. Vertraging in het sluiten van (gezamenlijke) contracten kan leiden tot latere levering waardoor later in de behoeften van de deelnemende landen wordt voorzien. Bij projecten met cofinanciering bestaat bovendien een risico op het niet tijdig – door alle partners – zekerstellen van de financiering. Vertraging hierin kan leiden tot vertraging in de realisatie.

Wijziging project / scope

Wanneer tijdens de plannings- of realisatiefase de scope van een project wijzigt, bijvoorbeeld als gevolg van ervaringen tijdens missies, kan dit leiden tot vertragingen of kostenstijging. Herprioriteren binnen het investeringsplan kan nodig zijn om uitvoering mogelijk te blijven maken. Hierdoor kunnen kasuitgaven vertraagd tot realisatie komen.

Vertraging in levering

Het risico bestaat dat zich vertragingen voordoen ten opzichte van het beoogde of overeengekomen leverschema, waardoor budget moet worden doorgeschoven.

Kwaliteit

Als bij een levering blijkt dat niet is voldaan aan de kwaliteitseisen worden betalingen opgeschort. In dat geval zullen geplande budgetten pas tot betaling komen nadat aan de kwaliteitseisen is voldaan.

Voorzien in infrastructuur

Tabel toelichting investeringsuitgaven t.b.v. infrastructuur (in miljoenen euro)										
In realisatiefase	Project- volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.	
DBFMO Kromhoutkazerne	624,0	69,4	34,3	32,8	33,1	33,5	31,8	28,2	361,0	
Aanpassingen vastgoed agv wijziging regelgeving	299,2	12,1	14,2	20,3	20,3	20,3	20,3	20,3	171,4	
DBFMO Nationaal Militair Museum	136,2	10,2	5,1	5,1	5,4	5,4	5,3	5,1	94,6	
Bouwtechnische verbeteringen brandveiligheid	130,4	19,9	33,5	38,6	38,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
In onderzoeksfase	Project- volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.	
Co-locatie AIVD en MIVD op Frederikka- zerne (AMF)	250–1.000 miljoen			Kamerbrief						
Michiel Adriaan zoon de Ruijterkazerne Zeeland (MARKAZ)	250–1.000 miljoen			Kamerbrief						

Nieuw opgenomen in de begroting, in realisatiefase, is de investeringsreeks voor de projecten *DBFMO Kromhoutkazerne* en *DBFMO Nationaal Militair Museum*. Beide projecten zijn als project gerealiseerd als *Design, Build, Finance, Maintain and Operate*. Over de looptijd van 25 jaar moet voor het gebruik van de kazerne en het museum als investering een jaarlijkse beschikbaarheidsvergoeding worden betaald. Deze investeringsreeks wordt met ingang van 2019 in de begroting vermeld. Als gevolg van gewijzigd beleid binnen Defensie om een beter onderscheid tussen vastgoedexploitatie en -investeringen te maken, worden de aflossings- en rentekosten nu geboekt ten laste van de investeringen.

Het project *Aanpassingen vastgoed als gevolg van wijziging regelgeving* betreft het aanpassen van bestaande infrastructuur aan nieuwe en aangescherpte wet- en regelgeving. Fase 1 is in uitvoering en zal in 2024 worden afgerond. Fase 1 bestaat uit de zeven deelprojecten: o.a. vervanging installaties HCFK's, op norm brengen van drinkwaterinstallaties, verwijderen van asbest, vervangen brandmeldinstallaties, onderhouden monumenten, middelgrote stookinstallaties en brandveilig maken van overige gebouwen niet zijnde legering. Ook na 2024 zal regelgeving wijzigen waarvoor in de begroting 2019 voor 2024 e.v. een meerjarige reservering is opgenomen.

Het project *Bouwtechnische verbetering brandveiligheid* betreft het op veiligheidsniveau aanpassen van de legeringsgebouwen en is in uitvoering. Waar nodig worden interim-maatregelen getroffen voor de legering. Het kritieke tijdsplan wordt periodiek besproken met de Inspectie Leefomgeving en Transport.

Co-locatie AIVD en MIVD op Frederikkazerne (AMF)

Dit project voorziet in gezamenlijke huisvesting van de AIVD en MIVD. Momenteel is dit project in afwachting van politieke besluitvorming op basis van een actualisatie van het project. De actualisatie vindt plaats onder andere gegeven de groei van de beide diensten.

Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne (MARKAZ)

Met de bouw van een geheel nieuwe kazerne te Vlissingen wordt de verhuizing mogelijk gemaakt van het Mariniers Trainingscommando vanuit de Van Braam Houckgeestkazerne te Doorn en het Logistiek Centrum Maartensdijk. De behoeftestelling die op 31 augustus 2012 aan de Kamer is gestuurd (Kamerstukken II 2011–2012, [33 358, nr. 1](#)) is op de gebieden van reikwijdte, tijdsplan en financiën gewijzigd. Deze wijzigingen zijn onder andere in juli 2018 aan de Kamer gemeld (Kamerstukken II 2017–2018, [33 358, nr. 7](#)).

Risico's bij Voorzien in infrastructuur

In het algemeen geldt dat projecten een beperkt risico hebben als zij in de realisatiefase zitten en dus aanbesteed zijn. Alle benodigde vergunningen zijn verleend. Er is sprake van een *fixed price*, behoudens onvoorzien werk. De risico's in de realisatie van nieuwbouwprojecten zitten met name in het voortraject en de voorbereidingscapaciteit. Voor de nog aan te besteden projecten geldt dat de projectkosten worden beïnvloed door veranderende materiaal- en loonkosten en de marktconjunctuur (vraag versus aanbod). Tevens moet de capaciteit van het Rijksvastgoedbedrijf worden uitgebreid om de grotere vraag van Defensie volledig te realiseren. Het risico bestaat dat dit onvoldoende en niet snel genoeg wordt gerealiseerd. Daarnaast kunnen projecten vertragen als gevolg van gewijzigde behoeftes. Ook kan het wijzigen van wet- en regelgeving

invloed hebben op de projectkosten. Een voorbeeld is dat in 2019 een gebouw bijna energieneutraal moet zijn, wat extra investeringskosten vereist maar een besparing geeft op de exploitatiekosten. Specifiek voor het project bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid is onderkend dat de planning, die met de Inspectie Leefomgeving en Transport is overeengekomen, kritiek is gezien de complexiteit.

Voorzien in IT

Investeringsuitgaven t.b.v. informatie technologie (in miljoenen euro)									
In realisatiefase	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
ERP M/F/P Fase 2	125,1	45,3	29,0	18,3	11,3	7,1	6,0	3,1	5,1
In onderzoeksfase	Project-volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 e.v.
GriT	250–1.000 miljoen		kamerbrief						

Zoals reeds gemeld in de voortgangsrapportage (Kamerstukken II 2017–2018, [31 125 X, nr. 83](#)) is het budget voor GriT verhoogd. In het najaar 2018 wordt u nader geïnformeerd over dit project.

Risico's bij Voorzien in IT

In de begroting 2018 was een eerste reservering opgenomen voor de vernieuwing van de IT. Dit betrof met name de dubbele beheerlasten. Inmiddels hebben beide marktpartijen een eerste budgettaire indicatie afgegeven van de totale geschatte kosten van het programma Grensverleggende IT (GriT). Deze indicaties zijn met behulp van externe expertise gevalideerd en hebben de input gevormd voor een eerste conceptversie van de businesscase en de budgettaire raming zoals opgenomen in de voortgangsrapportage IT (Kamerstukken II 2017–2018, [31 125 X, nr. 83](#)). De belangrijkste risico's van het programma zijn naar voren gekomen in het tweede BIT-advies (Kamerstukken II 2017–2018, [31 125, nr. 84](#)). Een aantal ramingen in de businesscase wordt op grond van dit BIT-advies nader bekeken waarbij eventuele bijstellingen worden verwerkt in een volgende versie van de businesscase. Voor ondertekening van het contract met de te selecteren leverancier is een nieuw BIT-advies voorzien. Op deze wijze wordt actief gestuurd op het mitigeren van de risico's, die inherent zijn aan een dergelijk complex programma. Het is mogelijk dat het derde BIT-advies op dit programma zal leiden tot een aanpassing van de planning van het programma.

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek (bedragen x € 1.000)							
Omschrijving	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Programmafinanciering TNO	36.647	40.308	42.808	42.808	42.808	42.808	42.808
Programmafinanciering NLR	517	517	517	517	517	517	517
Contractonderzoek technologie-ontwikkeling	14.315	19.521	20.053	20.052	20.052	20.052	20.052
Contractonderzoek kennistoepassing	3.277	6.766	6.860	8.890	8.921	8.951	8.951
Overig Wetenschappelijk Onderzoek	2.104	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Totaal	56.860	72.112	75.238	77.267	77.298	77.328	77.328

Defensie gebruikt het centrale budget voor wetenschappelijk onderzoek om bij MARIN, NLR en TNO een defensiespecifieke kennisbasis in stand te houden voor technologieontwikkeling, kennistoepassing en het faciliteren van innovaties. Met de beschikbare middelen worden defensieonderzoeksprogramma's, contractonderzoek en nationale en internationale technologieprojecten uitgevoerd. Zo kan de krijgsmacht worden voorzien van innovatieve operationele capaciteiten, werkwijzen of concepten in de defensieorganisatie, waarmee het operationeel handelingsvermogen wordt vergroot, verbeterd of tegen lagere (levensduur) kosten beschikbaar komt. Met de uitvoering van onderzoeksprogramma's en -projecten krijgt de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2016 – 2020 invulling. De Defensienota voorziet in extra onderzoek op het terrein van cyber, informatiegestuurd optreden, slagkracht in het land-, lucht- en zeedomein en nieuwe technologieën.

Programmafinanciering TNO (inclusief MARIN) en het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR)

De instandhouding van de kennisbasis bij TNO, MARIN en NLR krijgt concreet vorm via programmafinanciering. Via vraagsturing wordt jaarlijks een deel van de defensieonderzoekprogramma's bij de kennisinstututen vernieuwd. De vernieuwing krijgt deels gestalte in de vorm van risicodragend verkennend onderzoek naar nieuwe technologieën, waaronder kunstmatige intelligentie, robotica, *3-D printing* en bio- en nanotechnologie. Met de opgebouwde kennis laat Defensie zich vervolgens adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden.

Contractonderzoek technologieontwikkeling

Van het extra toegekende budget uit de Defensienota 2018 is € 1 miljoen bestemd voor kennisopbouw bij het NLR. Deze projectmatige uitgaven worden ingezet waar technologie een oplossing kan bieden voor (operationele) tekortkomingen, de (operationele) output van Defensie kan verbeteren of tot besparingen kan leiden. De uitvoering gebeurt vaak binnen de gouden driehoek van overheid, industrie en kennisinstututen. Dit instrument draagt bij aan de versterking van het innovatief vermogen van de Nederlandse defensie-gerelateerde industrie en daarmee aan de doelstelling van de Defensie Industrie Strategie (DIS; Kamerstukken II 2017–2018, [31 125, nr. 20](#)) en het Rijksbrede topsectorenbeleid. Technologieprojecten worden, indien van toepassing, interdepartementaal

(topsectorenbeleid) en internationaal (NAVO en *European Defence Agency*, EDA) afgestemd en ingebed.

Bijdragen en contractonderzoek kennistoepassing

De toepassing van (met centrale middelen) opgebouwde kennis wordt primair gefinancierd uit de decentrale budgetten van de defensieonderdelen. Op centraal niveau is een beperkt budget beschikbaar voor acute, onvoorziene kennisondersteuning. Verder draagt Defensie met deze middelen bij aan de instandhouding van grote onderzoeksfaciliteiten bij TNO en het NLR.

Overig wetenschappelijk onderzoek

Onder overig wetenschappelijk onderzoek vallen de uitgaven die niet direct toe te schrijven zijn aan technologieontwikkeling en kennistoepassing. Het betreft hier onder andere het faciliteren van innovatie. In dat kader organiseert Defensie bijvoorbeeld in de jaarlijkse Defensie Innovatie Competitie en investeert in innovatie- en kennisnetwerken.

Totale uitgaven voor onderzoek, technologieontwikkeling en kennistoepassing

In het centrale budget voor wetenschappelijk onderzoek dat onder artikel 6 valt zijn niet alle uitgaven voor onderzoek (kennisopbouw), technologieontwikkeling en kennistoepassing begrepen. Naast deze uitgaven worden er ook uitgaven gedaan ten laste van investeringsprojecten en uit de budgetten voor instandhouding en gereedstelling van de defensieonderdelen. Deze uitgaven zijn tot dusverre niet meegenomen in de cijfers die aan het Europees Defensie Agentschap (EDA) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn gerapporteerd, omdat deze niet rechtstreeks uit de administratie kunnen worden gehaald. Als deze uitgaven wel worden meegerekend, vallen de totale uitgaven significant hoger uit. Mede tegen de achtergrond van de richtlijn van het EDA om minimaal 2% van de defensiebegroting te besteden aan onderzoek en technologieontwikkeling is Defensie voornemens om de inrichting van de administratie aan te passen om vanaf de rapportage over 2019 meer inzicht te kunnen bieden in deze uitgaven. Er wordt naar gestreefd om vanaf de rapportage over 2019 ook aan te kunnen geven welke omvang en eventuele groei de uitgaven binnen gereedstelling en instandhouding hebben.

In lijn met de motie Belhaj (Kamerstukken II 2017–2018, [34 775 X, nr. 45](#)) stijgen de centrale uitgaven voor defensieonderzoek en technologieontwikkeling van € 72,1 miljoen in 2018 naar € 75,2 miljoen in 2019 en € 77,3 miljoen in 2020 en verder. Naast deze centrale uitgaven worden er ook uitgaven voor onderzoek, technologieontwikkeling en kennistoepassing gedaan ten laste van investeringsprojecten. Deze uitgaven zijn tot nu toe niet meegenomen in de cijfers die aan het Europees Defensie Agentschap (EDA) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn gerapporteerd. In onderstaande tabel is een eerste inschatting opgenomen van deze uitgaven. De precieze uitgaven zullen worden meegenomen in toekomstige EDA-rapportages.

Uitgaven aan kennisontwikkeling en onderzoek (in miljoenen euro)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven binnen investeringsprojecten (schatting)	115	160	175	170	95
Centraal budget wetenschappelijk onderzoek	75	77	77	77	77

Bijdragen aan de NAVO

De uitgaven hebben betrekking op de Nederlandse bijdrage in gemeenschappelijk gefinancierde NAVO-investeringsprogramma's. Ook de investeringsuitgaven voor de AWACS-vliegtuigen zijn hierin opgenomen.

CODEMO

De CODEMO-regeling (Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling) is een aansprekend instrument dat vooral wordt ingezet voor innovatieve productontwikkeling met het midden- en kleinbedrijf (MKB). Defensie neemt, van goedgekeurde projectvoorstellen, 50 procent van de ontwikkelingskosten voor haar rekening. Eventuele opbrengsten voor Defensie, in de vorm van *royalty's* over de verkoop van de ontwikkelde producten, zijn beschikbaar voor nieuwe ontwikkelingsvoorstellen. Defensie heeft € 10 miljoen beschikbaar gesteld voor de CODEMO-regeling. Ook zijn vanuit de oude CODEMA-regeling, de voorloper van de CODEMO-regeling, *royalty's* toegevoegd aan de oorspronkelijke € 10 miljoen. In totaal is voor een bedrag van € 9,8 miljoen aan projectvoorstellen goedgekeurd.

CODEMO	
Ingediende voorstellen	85
Gehonoreerde voorstellen	25
Afgewezen voorstellen	60
Afgeronde voorstellen	14

De gehonoreerde voorstellen betreffen tweeëntwintig midden- en klein bedrijven en drie grootbedrijven.

Verkoopopbrengsten Groot Materieel

Het uitgavenkader wordt aangepast vanwege bijgestelde ontvangsten. De wijzigingen in de ontvangsten betreffen de neerwaartse bijstelling van verkoopopbrengsten van groot materieel onder meer door het uit de verkoop halen van Pantserhouwitser 2000 (€ 7,9 miljoen) en mijnenbestrijdingsvaartuigen (€ 5,8 miljoen).

Afstotingen

Het volgende materieel is nog beschikbaar om verkocht te worden:

- Pantserroopsvoertuigen, M-577 en voorraad wielvoertuigen: dit betreft de reguliere vervanging en invoering van nieuwe wielvoertuigen conform het project DVOW;
- Overtollige voorraden, onderdelen, etc.: dit betreft het doelmatig afstoten van voorraden die de Nederlandse krijgsmacht niet meer nodig heeft, maar die voor andere landen wel bruikbaar zijn.

Verkoopopbrengsten Infrastructuur

De Verkoopopbrengsten Infrastructuur hebben betrekking op de opbrengsten van de af te stoten objecten. Er worden nog opbrengsten verwacht voor het afstoten van onder meer het Binckhorsthof, LCW Rhenen en PWA Gouda. Het overtollig vastgoed wordt inmiddels in vrijwel alle gevallen eerst op basis van het Kader Overname Rijksvastgoed

(KORV) door het RVB ingekocht. Incidenteel vinden nog verkopen onder de oude werkwijze plaats.

Overige ontvangsten infrastructuur

Dit betreft een meerjarige ontvangstenreeks voor de gedeclareerde zorg, waar uitgaven voor de renovatie en nieuwbouw van het Centraal Militair Hospitaal tegenover staan.

3.7. Beleidsartikel 7: Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie

Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de DMO gereed gesteld.

DMO			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Permanent capaciteit t.b.v. informatiesystemen in operaties	1	DefCERT <i>Rapid Reaction Teams</i>	<i>Computer Emergency Response Teams</i>

Beleidswijzigingen

De doelstellingen uit het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» zijn in meer detail beschreven in de Defensienota. Specifiek voor de DMO gaat dit met name over het inrichten van *Service Support Mission Teams* voor de ondersteuning van missies. Hiervoor is in 2019 € 3,0 miljoen beschikbaar gesteld en structureel vanaf 2020 € 6,0 miljoen. Ook zijn tweede en derde orde effecten vanuit de maatregelen bij de andere defensieonderdelen toegevoegd aan de begroting van DMO. Dit gaat met name om de dienstverlening aan de operationele commando's op het gebied van instandhouding en gereedstelling.

De Defensie Telematica Organisatie (DTO) en het Joint Informatievoorzieningscommando (JIVC) zullen worden samengevoegd tot het nieuwe IT-bedrijf. Per 1 januari 2019 wordt volledig overgegaan op het kasverplichtingen-stelsel. De budgettaire aanpassingen als gevolg van de opheffing zijn in deze begroting verwerkt. De agentschapsbijlage voor DTO is dan ook niet meer opgenomen in deze begroting.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	959.296	877.117	932.220	969.497	986.801	994.171	1.000.801
Uitgaven	816.269	877.117	932.220	969.497	986.801	994.171	1.000.801
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			52%				
Opdracht Logistieke ondersteuning	318.730	369.989	386.696	411.557	414.119	419.885	425.731
– waarvan gereedstelling	221.912	268.701	282.103	295.115	291.806	292.193	291.559
– waarvan instandhouding	96.818	101.288	104.593	116.442	122.313	127.692	134.172
Personele uitgaven	191.248	204.703	357.098	363.800	368.668	368.166	368.271
– waarvan eigen personeel	177.778	187.157	312.707	319.932	325.574	325.271	324.653
– waarvan externe inhuur	13.470	17.546	31.384	30.584	29.897	29.771	27.767
– waarvan overige personele exploitatie ¹			13.007	13.284	13.197	13.124	15.851
Materiële uitgaven	306.291	302.425	188.426	194.140	204.014	206.120	206.799
– waarvan IT	251.151	231.791	132.554	131.754	132.978	131.974	132.919
– waarvan overige exploitatie	55.140	70.634	55.872	62.386	71.036	74.146	73.880
Apparaatsontvangsten	30.204	51.640	32.406	43.405	43.405	43.405	43.405

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2019 gaat het om 52 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaats-uitgaven, de aanschaf van munitie, brandstof en instandhoudingsuitgaven.

Gereedstelling

De uitgaven voor gereedstelling bestaan vooral uit brandstof voor varend, rijdend en vliegend materieel en munitie. DMO is als assortimentshouder van deze artikelen verantwoordelijk voor het vervullen van de Defensie-brede behoefte op deze assortimenten.

Instandhouding

De uitgaven voor instandhouding betreffen vooral grote wapensystemen en eenheden van de operationele commando's. In de doelstellingenmatrices bij de beleidsartikelen van de operationele commando's staan de wapensystemen vermeld waarvoor uitgaven worden geraamd.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en de overige personele uitgaven.

Door de budgetontvlechtingen voortkomend uit de opheffing van het agentschap is het formatiebudget opgehoogd.

Materiële uitgaven

De uitgaven voor de exploitatie IT zijn met ingang van 2013 voor alle defensieonderdelen verantwoord op dit artikel. Dit betreffen uitgaven voor de werkplekdiensten en het onderhoud van IT-systemen. Door de opheffing van het agentschap komen de doorbelaste (loon)tarieven niet meer ten laste van de IT exploitatie, maar worden deze verantwoord onder de personele uitgaven.

De overige materiële exploitatie bestaat voornamelijk uit kleding en uitrusting.

3.8. Beleidsartikel 8: Ondersteuning krijgsmacht door het Defensie Ondersteuningscommando

Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) voorziet in een doelmatige en doeltreffende ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO draagt zorg voor de levering van ondersteunende diensten aan de krijgsmacht. Een groot deel van de ondersteuning levert het DOSCO zelf, een deel van de ondersteuning wordt geleverd door organisaties buiten het Ministerie van Defensie. Het DOSCO is daarbij de verbindende schakel tussen vraag en aanbod.

De ondersteuning van het DOSCO is ingedeeld in drie categorieën, te weten normgestuurd (vast, zoals vastgoed, gezondheidszorg), capaciteit-gestuurd (semi-flexibel, zoals opleidingen) en budgetgestuurd (flexibel, zoals transport en media). De drie categorieën zijn nader onderverdeeld in achttien dienstenclusters.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige dienstverlening binnen Defensie waaraan het DOSCO een bijdrage levert.

Beleidswijzigingen

In de Defensienota staan de plannen in detail beschreven. Specifiek voor DOSCO gaat het de aankomende begrotingsperiode om de volgende beleidswijzigingen.

Voor het project «Behoud & Werving» is € 15,0 miljoen in 2019 en structureel € 5,0 miljoen beschikbaar vanaf 2020 met als doel het behouden van gekwalificeerd personeel en het verhogen van de instroom van nieuw personeel. Dit budget is voor een groot deel toegevoegd aan de DOSCO begroting. Het gaat om maatregelen die gericht zijn op het versterken van de in- & doorstroomketen, het intensiveren van de samenwerking met externe partners, het door ontwikkelen van de regelgeving en het vergroten van de zichtbaarheid en aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever. Daarnaast wordt € 4,0 miljoen in 2019, oplopend tot € 8,0 miljoen structureel in 2020, toegevoegd aan het internationaal functiebestand vanwege de sterk toegenomen internationale samenwerking. Daarbovenop draagt Nederland bij aan de verbetering van de *NATO Command Structure* (NCS). Voor het vermindern van het achterstallig onderhoud is in 2019, 2020 en 2021 per jaar € 25,0 miljoen toegevoegd. Verder zijn vanwege de groei van de krijgsmacht eerdere afstotingsbesluiten teruggedraaid waardoor Defensie voor zowel de korte als lange termijn beschikt over ontwikkelingspotentieel, dat wordt uitgewerkt in een strategisch vastgoedplan. Vooruitlopend op dit plan is het budget voorlopig structureel verhoogd met € 9,0 miljoen.

Vanuit de middelen van het regeerakkoord is het Nationaal Fonds Eerschuld opgericht. Defensie heeft dit fonds opgericht voor militairen die een handicap, trauma of andere aandoening hebben opgelopen tijdens missies naar het buitenland. In dit fonds zijn de bestaande regelingen voor schadevergoedingen voor veteranen ondergebracht. Deze budgetten voor veteranenclaims vielen voorheen ook onder DOSCO, maar worden op deze wijze apart inzichtelijk gemaakt.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	1.245.160	1.276.086	1.279.776	1.290.764	1.267.012	1.248.789	1.253.313
Uitgaven	1.223.267	1.276.086	1.279.776	1.290.764	1.267.012	1.248.789	1.253.313
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			50%				
Opdracht Dienstverlenende eenheden	190	0	0	0	0	0	0
– waarvan gereedstelling	190						
– waarvan instandhouding							
Personele uitgaven	543.248	571.657	705.328	719.792	721.237	715.031	717.039
– waarvan eigen personeel	510.000	535.492	564.034	578.341	580.867	579.874	581.886
– waarvan externe inhuur	21.158	20.871	2.678	2.678	2.678	2.678	2.678
– waarvan overige personele exploitatie ¹			127.578	127.781	126.700	121.487	121.483
– waarvan overig; attachés	12.090	15.294	11.038	10.992	10.992	10.992	10.992
Materiële uitgaven	679.829	666.035	537.942	534.041	523.887	528.633	531.149
– waarvan bijdrage huisvesting en infrastructuur	366.892	340.387	336.671	345.714	327.773	331.282	335.114
– waarvan overige materiële exploitatie ¹	307.893	318.142	194.353	181.445	189.232	190.469	189.153
– waarvan overige exploitatie; attachés	5.044	7.506	6.918	6.882	6.882	6.882	6.882
Nationaal Fonds Ereschuld		38.394	36.506	36.931	21.888	5.125	5.125
Apparaatsontvangsten	85.812	81.361	80.988	81.355	81.355	81.355	81.355

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2019 gaat het om 50 procent.

Personele uitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer.

De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en de overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

De materiële uitgaven bestaan voornamelijk uit ondersteuning op het gebied van het vastgoed, facilitair, het wereldwijd transport van personen en goederen, beveiliging, P&O diensten, opleidingen en gezondheidszorg. De ondersteuning die het DOSCO levert, is voornamelijk voor de defensieonderdelen en haar personeel in Nederland en het buitenland.

4. DE NIET-BELEIDSARTIKELN

4.1. Niet-beleidsartikel 9: Algemeen

Algemene doelstelling

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies en bijdragen, bijdragen aan de NAVO-exploitatie uitgaven en internationale militaire samenwerking en overige (departementsbrede) uitgaven.

Beleidswijzigingen

Met het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» heeft het kabinet besloten de investeringen in Defensie fors op te voeren. De investering loopt op tot ruim € 1,5 miljard per jaar. De doelstellingen zijn in meer detail beschreven in de Defensienota.

In niet-beleidsartikel 9 Algemeen zijn de nieuwe financiële instrumenten «opdrachten» en «bekostiging» toegevoegd. Daarnaast zijn de budgetten met het karakter van apparaatsuitgaven, zoals voorlichting, overgeheveld van niet-beleidsartikel 9 (=programma uitgaven) naar het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement (= apparaatsuitgaven).

Budgettaire gevolgen

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	82.955	114.819	105.779	100.408	101.934	102.103	102.069
Uitgaven	85.193	114.819	105.779	100.408	101.934	102.103	102.069
Subsidies	30.741	30.985	30.980	30.346	30.445	30.511	30.581
Bijdrage aan (inter)nationale organisaties	36.479	52.962	57.143	58.230	59.244	59.244	59.242
Opdrachten		26.872	13.656	7.832	8.045	8.148	8.046
Bekostiging		4.000	4.000	4.000	4.200	4.200	4.200
Overige materiële exploitatie	17.973						
Programmaontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de instrumenten

Subsidies

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben en die defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hiertoe beter geëquipeerd zijn. De defensiesubsidies zijn er op gericht de exploitatie van stichtingen en daarmee de uitvoering van hun doelen, in stand te houden. De subsidies zijn te verdelen in subsidies voor Veteranenzorg, bijzondere vormen van personeelszorg en doelgroepenbeleid. Daarnaast worden er subsidies verstrekt in het kader van het cultureel erfgoed en tradities en op het gebied van onderwijs, kennis en technologie. Een overzicht van de subsidies is opgenomen in bijlage 6.4.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

De bijdragen aan de NAVO hebben betrekking op NAVO-exploitatie uitgaven, waaronder uitgaven voor AWACS-vliegtuigen en voor de NAVO-commandostructuur en -programma's. De Internationale Militaire Samenwerking omvat militaire samenwerkingsactiviteiten die Defensie in internationaal verband uitvoert.

Opdrachten

Dit betreft directe bestedingen aan derden ten behoeve van het beleid en rechtspositionele ondersteuning. Overige uitgaven hebben tevens betrekking op de behandeling en uitvoering van schadevergoedingen en de beleidsuitgaven voorafgaand aan energie- en milieuwetgeving van de Defensie organisatie.

Bekostiging

Dit betreft uitgaven voor beleidsuitvoering aan instellingen zoals de Stichting Faciliteiten Centraal Georganiseerd Overleg Militairen, ondersteuning sector defensie en de collectiviteitsregeling LZV.

4.2. Niet-beleidsartikel 10: Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

Defensie is een operationele en uitvoerende organisatie, bedoeld om de belangen van het Koninkrijk te verdedigen en de internationale rechtsorde te bevorderen. Ten behoeve van de drie hoofdtaken van de krijgsmacht stelt zij militaire eenheden gereed en zet deze in nationaal en internationaal verband in. Die inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan, het opstellen van kaders voor de Defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen.

Beleidswijzigingen

Met het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» heeft het kabinet besloten de investeringen in Defensie fors op te voeren. De investering loopt op tot ruim € 1,5 miljard per jaar. De doelstellingen zijn in meer detail beschreven in de Defensienota. De volgende beleidswijzigingen voor de aankomende begrotingsperiode vloeien hieruit voort voor niet-beleidsartikel 10:

- Vanuit CLAS komt het Cybercommando over naar niet-beleidsartikel 10 en gaat verder onder de naam Defensie Cyber Commando;
- Het *Special Operations Command* (SOCOM) is opgehangen onder de Bestuursstaf.

Budgettaire gevolgen

Artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	1.572.559	1.660.606	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865
Uitgaven	1.572.368	1.660.606	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865
Personele uitgaven	1.556.940	1.633.065	1.601.300	1.548.318	1.576.110	1.550.034	1.528.997
– waarvan eigen personeel	137.422	165.651	209.379	220.240	228.476	230.874	231.380
– waarvan externe inhuur	3.932	4.605	30	30	30	30	30
– waarvan overige personele exploitatie ¹			8.957	9.291	9.669	9.825	9.890
– waarvan uitkeringen	1.415.586	1.462.809	1.382.934	1.318.757	1.337.935	1.309.305	1.287.697
Materiele uitgaven	15.428	27.541	24.734	26.616	30.961	32.657	39.868
– waarvan overige materiele exploitatie ¹	15.428	27.541	24.734	26.616	30.961	32.657	39.868
Apparaatsontvangsten	39.784	82.927	25.045	26.592	35.417	43.005	58.324

¹ De uitgaven voor overige personele exploitatie zijn in 2017 en 2018 verantwoord onder de materiële exploitatie.

Toelichting op de instrumenten

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, dienstreizen en overige

persoonsgebonden uitgaven. De post «waarvan uitkeringen» betreft de militaire pensioenen, AOW-gat compensatie, UKW en verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, waaronder het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

Toelichting op de uitgaven naar organisatie

Artikel 10 Apparaat Kerndepartement naar organisatie indeling (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	1.572.559	1.660.606	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865
Uitgaven	1.572.368	1.660.606	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865
Bestuursstaf	76.824	96.725	111.655	120.741	125.173	125.473	126.117
Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst	79.958	101.072	131.445	135.436	143.963	147.913	155.051
Pensioenen	1.265.223	1.321.013	1.257.355	1.205.091	1.235.395	1.212.686	1.203.557
Wachtgelden en SBK-gelden	150.363	141.796	125.579	113.666	102.540	96.619	84.140
Apparaatsontvangsten	39.784	82.927	25.045	26.592	35.417	43.005	58.324

Bestuursstaf

De Bestuursstaf (bestaande uit (hoofd)directies, Defensiestaf en bijzondere organisatie eenheden) draagt zorg voor een beheerste uitvoering van het beleidsproces en de bedrijfsvoering van het Ministerie van Defensie. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overige exploitatie. De Bijzondere Organisatie Eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van een Inspectie Veiligheid Defensie, de Militaire Luchtvaart Autoriteit, het Militair Huis van de Koning en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD).

Commando Speciale Strijdkrachten (SOCOM)

Het SOCOM valt rechtstreeks onder de CDS en is verantwoordelijk voor de coördinatie van de gereedstelling voor inzet en de inzet zelf van de *Special Operations Forces* (SOF). De SOF bestaan uit het Korps Commando-troepen (KCT) van het CLAS en van de *Maritime Special Operations Forces* (MARSOF) van CZSK. Bij de oprichting van het SOCOM verandert er niets aan de ophanging van het KCT onder het commando landstrijdkrachten en de MARSOF onder het commando zeestrijdkrachten. Die blijven verantwoordelijk voor de basis opleiding en training van deze eenheden. De toegevoegde waarde van het SOCOM is:

1. dat de inzet van KCT en MARSOF voortaan op één plek wordt gecoördineerd;
2. een versterking van de kwaliteit en efficiëntie van de SOF-opleidingen en trainingen;
3. een impuls aan de speciaal op SOF-operaties toegesneden gevechts- en logistieke ondersteuning.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van het Commando Speciale Strijdkrachten gereed gesteld.

Commando Speciale Strijdkrachten			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Permanent capaciteit t.b.v. aansturen nationale operaties speciale eenheden	1	NLD <i>Special Operations Command</i>	Nationaal operationeel hoofdkwartier voor de inzet, aansturing en coördinatie van nationaal en/of internationaal aangestuurde speciale operaties
NLD/BEL/DNK CSOCC (kortdurend)	1	NLD/BEL/DNK CSOCC	Nederlands deel van een hoofdkwartier (i.s.m. Denemarken en België) voor de inzet van Speciale Operaties

Defensie Cyber Commando (DCC)

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van het DCC gereed gesteld.

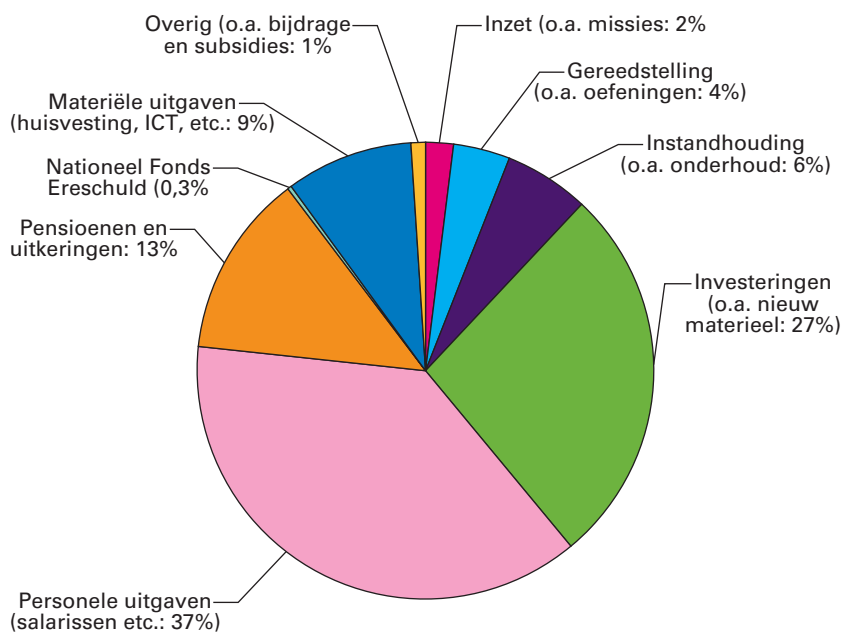
Defensie Cyber Commando			
Capaciteit	Aantal	Inzetbare eenheid	Omschrijving
Cybercapaciteit	1	Cyberteams	Teams voor operationele militaire cybercapaciteit.

Militaire inlichtingen- en Veiligheidsdienst

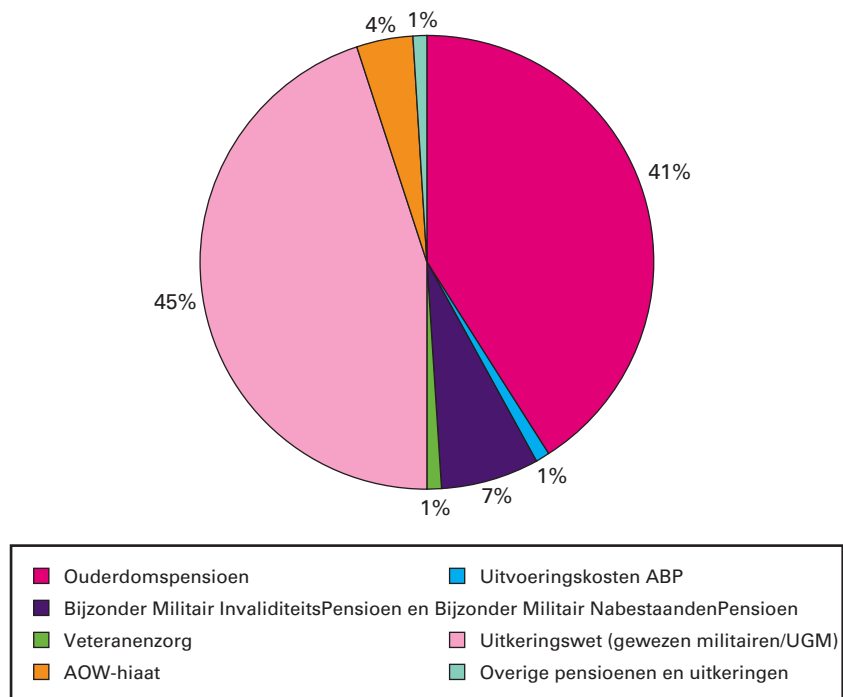
Als grootste Bijzondere Organisatie Eenheid ressorterend onder de Bestuursstaf is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. De uitgaven die daarmee binnen dit artikel gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en overige niet gecentraliseerde exploitatie uitgaven.

Militaire pensioenen en uitkeringen

Op verzoek van de Kamer is in onderstaande grafiek te zien wat de relatieve verdeling is van de militaire pensioenen en uitkeringen ten opzichte van de absolute begroting:

De pensioenen en uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

Defensiebreed overzicht

De apparaatsuitgaven van Defensie zijn als volgt verdeeld over de beleids- en niet beleidsartikelen:

Apparaatsuitgaven Defensie (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	5.818.000	6.168.929	6.260.189	6.304.263	6.366.779	6.333.794	6.322.203
Apparaat Kerndepartement	1.572.368	1.660.606	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865
Uitvoeringsorganisaties	4.324.951	4.508.323	4.634.155	4.729.329	4.759.708	4.751.103	4.753.338
Taakuitvoering Zeestrijdkrachten	631.023	663.073	668.906	686.089	695.783	700.635	701.996
Taakuitvoering Landstrijdkrachten	1.080.996	1.134.867	1.199.900	1.241.657	1.261.751	1.260.658	1.260.507
Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten	527.250	532.605	541.333	550.496	558.609	563.588	559.302
Taakuitvoering Koninklijke marechaussee	365.066	393.750	398.716	402.383	403.871	403.147	403.150
Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	497.539	507.942	545.524	557.940	572.682	574.286	575.070
Defensie Ondersteuningscommando	1.223.077	1.276.086	1.279.776	1.290.764	1.267.012	1.248.789	1.253.313
Totaal apparaatsuitgaven	5.897.319	6.168.929	6.260.189	6.304.263	6.366.779	6.333.794	6.322.203

Overzicht formatie defensiepersoneel

Overzicht formatie defensiepersoneel			
	Personeel 1 juli 2018	Formatieplan 2019	Formatieplan 2023
Burgerpersoneel			
Schaal 16 t/m 18	22	27	28
schaal 15	45	38	38
schaal 14	100	96	102
schaal 13	317	313	339
schaal 12	884	871	969
schaal 11	1.276	1.272	1.353
schaal 10	1.368	1.445	1.505
schaal 9	911	917	973
schaal 8	901	862	913
schaal 7	1.243	1.281	1.320
schaal 6	1.373	1.303	1.326
schaal 5	1.857	1.940	1.932
schaal 1 t/m 4	2.610	2.930	2.803
Totaal burgerpersoneel	12.907	13.295	13.601
Militair personeel			
GEN	76	68	68
KOL	330	331	339
LKOL	1.353	1.388	1.443
MAJ	2.235	2.402	2.508
KAP	2.608	3.056	3.170
LNT	1.885	2.433	2.540
AOO	2.849	3.064	3.159
SM	4.256	4.986	5.154
SGT (1)	7.875	10.321	10.556
SLD/KPL	10.465	13.653	13.844
Totaal op functie	33.932	41.702	42.781
Initiële opleidingen (NBOF)	4.067	4.045	4.120
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	37.999	45.747	46.901
Totaal burger en militair personeel	50.906	59.042	60.502

4.3. Niet-beleidsartikel 11: Geheim

Budgettaire gevolgen

Artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	7.874	7.226	7.586	7.585	7.585	7.585	7.585
Geheime uitgaven	7.874	7.226	7.586	7.585	7.585	7.585	7.585
Totaal uitgaven	7.874	7.226	7.586	7.585	7.585	7.585	7.585

4.4. Niet-beleidsartikel 12: Nog onverdeeld

Budgettaire gevolgen

Artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)							
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verplichtingen	0	75.834	11.494	102.315	80.766	96.212	90.220
Loonbijstelling							
Prijsbijstelling							
Nader te verdelen	0	75.834	11.494	102.315	80.766	96.212	90.220
Onvoorzien							
Totaal uitgaven	0	75.834	11.494	102.315	80.766	96.212	90.220

5. BEGROTING AGENTSCHAP PARESTO

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het Defensie Ondersteuningscommando. Paresto is een professionele cateringorganisatie die in opdracht van Defensie een pakket aan cateringondersteuning levert aan haar gehele organisatie en aan (NAVO-) bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt met focus op kwaliteit én de wensen van gasten en opdrachtgevers, binnen de financiële en bedrijfsvoeringskaders.

Paresto houdt voor 2019 en verder rekening met de toename in omvang van Defensie, voortkomend uit de Defensienota. De Defensienota heeft onder meer effect op het langer openhouden van kazernes en defensieterreinen, maar ook op de versterking van de bedrijfsvoering middels het repareren van tekortkomingen in mensen en materiaal. Dit zal ook voor Paresto groei betekenen.

Begroting van baten en lasten

Begroting van baten en lasten (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie 2017	Begroting 2018	Raming 2019	2020	2021	2022	2023
BATEN							
Omzet moederdepartement	43.340	58.017	48.999	49.914	50.422	50.756	51.107
Omzet overige departementen	383		400	400	400	400	400
Omzet derden	15.693	870	16.077	16.115	16.150	16.150	16.150
Rentebaten							
Vrijval voorzieningen							
Bijzondere baten	1.016	1.075	900	900	900	900	900
Totaal baten	60.432	59.962	66.376	67.329	67.872	68.206	68.557
LASTEN							
Apparaatskosten							
Personele kosten	38.104	36.563	42.173	43.032	43.490	43.825	44.239
– waarvan eigen personeel	32.017	31.173	36.688	37.538	38.288	38.768	39.178
– waarvan externe inhuur	5.751	5.000	5.100	5.100	4.800	4.650	4.650
– waarvan overige personele kosten	336	390	385	394	402	407	411
Materiële kosten	22.819	23.005	23.964	24.059	24.145	24.145	24.145
– waarvan apparaat IT	435	375	425	425	425	425	425
– waarvan bijdrage aan SSO's	818	800	1.125	1.125	1.125	1.125	1.125
– waarvan overige materiële kosten	410	750	400	400	400	400	400
Rentelasten	13	9	4	3	2	1	–
Afschrijvingskosten							
Materieel	7	385	235	235	235	235	173
– waarvan apparaat IT	1	260	110	110	110	110	110
– waarvan overige materiële kosten	6	125	125	125	125	125	63

	Realisatie 2017	Begroting 2018	Raming 2019	2020	2021	2022	2023
Immaterieel							
Overige kosten							
Dotaties voorzieningen							
Bijzondere lasten	182						
Totaal lasten	61.124	59.962	66.376	67.329	67.872	68.206	68.557
Saldo van baten en lasten	- 692	-	-	-	-	-	-

Toelichting begroting baten en lasten

Baten

Wijziging presentatiewijze omzet

Ten opzichte van voorgaande jaren is de raming omzet derden gewijzigd. In overleg met de Auditdienst Rijk (ADR) is de presentatiewijze aangepast aan de hand van de definities «omzet» in de Rijksbegrotingsvoorschriften en «derden» in de Regeling Agentschappen. De omzet op locatie door burgers, militairen en/of overige gasten die middels pin of contanten afrekenen, dient onder de omzet derden gepresenteerd te worden. Hierdoor nemen de baten omzet moederdepartement af en omzet derden naar rato toe.

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit de omzet werkgeversbijdragen en de lopende bedrijfsvoering waaronder de cateringkosten van het Militair Revalidatie Centrum. De omzet werkgeversbijdragen bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen ter dekking van de personele en overige kosten die gemaakt worden om de service op locaties te kunnen bieden.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer de hofmeesters van de Dienst Koninklijk Huis, maar ook uit kleinere opdrachten voor andere overheidsdiensten als politie en justitie.

Omzet derden

De omzet derden betreft met name de opbrengst van de bijdragen die Paresto in rekening brengt bij haar eigen defensiemedewerkers en eventueel andere gasten op kazernes en defensie terreinen die met pin en/of contact betalen.

Bijzondere baten

De bijzondere baten betreffen producentenbonussen en betalingskorting.

Lasten

Personele kosten

Door de groei van Defensie stijgen de personele kosten.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor 90 procent uit de kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. De overige materiële kosten bestaan voornamelijk uit exploitatiekosten van de locaties, servicekantoor en instandhouding van IT, waaronder kassa's.

Investeringsmiddelen

De afschrijvingskosten over vijf jaar betreft de nieuwe kleding voor medewerkers en de vervanging van IT.

Kasstroomoverzicht

Kasstroomoverzicht (bedragen x € 1.000)							
	Realisatie 2017	Begroting 2018	Raming 2019	2020	2021	2022	2023
1. Rekening courant RHB 1/1	11.402	11.403	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	1.595	385	235	235	235	235	173
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 792	-	-	-	-	-	-
2. Totaal operationele kasstroom	803	385	235	235	235	235	173
Totaal investeringen (-/-)	- 53	-	-	-	-	-	-
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 53	-	-	-	-	-	-
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	- 750	- 206	-	-	-	-	-
Eenmalige storting door moederdepartement (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
Aflossingen op leningen (-/-)	-	- 385	- 235	- 235	- 235	- 235	- 173
Beroep op leenfaciliteit (+/+)	-	1.800	-	-	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	- 750	1.209	- 235	- 235	- 235	- 235	- 173
5. Rekening courant RHB 31/12	11.403	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997	12.997

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

In het overzicht van de kasstromen staan de meerjarige verwachting van de omvang en de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting in het algemeen centraal.

Investeringskasstroom

In 2018 investeerde Paresto in de vervanging van de kleding voor medewerkers en IT. Hiervoor is een beroep gedaan op de leenfaciliteit van het Ministerie van Financiën.

Financieringskasstroom

In 2018 is een beroep gedaan op de leenfaciliteit voor de geplande investeringen voor de vervanging van de kleding voor medewerkers en IT. Deze wordt in de jaren daarna afgelost.

Doelmatigheidsparagraaf

Onderstaande tabel is onderverdeeld in een generiek deel en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de dienstverlening door Paresto en de sturing op de bruto marge van de locaties. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd.

	Realisatie 2017	Begroting 2018	Raming 2019	2020	2021	2022	2023
Generiek deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	33.927	34.300	35.506	35.660	35.798	35.798	35.798
Vte'n totaal	746	746	803	805	800	792	784
– waarvan in eigen dienst	656	655	723	725	725	719	711
– waarvan inhuur	90	91	80	80	75	73	73
Saldo van baten en lasten	– 1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Specifiek deel							
Aantal locaties	76	76	76	76	76	76	76
Productiviteit per medewerker (omzet per vte)	45.479	45.986	44.233	44.303	44.747	45.218	45.657
% Ziekteverzuim	7,8%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	37,7%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet / aantal vte) en het percentage bruto marge (verbruik ten opzichte van de omzet).

De productiviteit per vte laat in 2019 een lichte daling zien. De jaren daarna neemt de productiviteit per vte geleidelijk toe. Enerzijds door een stijging in omzet vanwege de middelen uit het regeerakkoord en anderzijds door een daling in het aantal vte'n vanaf 2022. Paresto verwacht de bruto marge de komende jaren op het niveau van 38% te kunnen voortzetten.

6. BIJLAGEN

6.1. Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen						
Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Website RWT/ZBO
Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht (SZVK)	X		De SZVK is namens het Ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële Regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst: militairen vallen niet onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW).	Wordt per Defensieonderdeel (artikel 2, 3, 4, 5, 7, 8 en 10) betaald uit de post salarissen en sociale lasten	€ 89,3 miljoen. Bedrag is gebaseerd op de begroting/premiestelling 2018. Bedrag omvat de te betalen werknemers en werkgeverspremie.	www.szvk.nl
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON)	X		In 2011 is de stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) opgericht. De stichting verzorgt als onderdeel van de officiersopleiding van officieren in de Nederlandse krijgsmacht de wetenschappelijke bachelor en master programma's, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat opleidingen accrediten en geaccrediteerd houden en verzorgt het wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie (zie 6.4 Subsidies). Tevens stelt Defensie «om niet» middelen ter beschikking. Deze middelen bestaan uit uitgaven voor salarissen en sociale lasten, IV/IT, huisvesting en overige ondersteuning. De middelen zijn begroot in artikel 8.	8 Defensie Ondersteuningscommando	€ 15,4 miljoen	-
Koninklijke Stichting Defensie Musea (KSD)	X		De Stichting Koninklijke Defensiemusea, op 1 juli 2014 opgericht, vormt de overkoepelende organisatie van de vier Defensiemusea: Het Nationaal Militair Museum, het Marinemuseum, het Mariniersmuseum en het Marechausseemuseum. De Defensiemusea bieden de samenleving een venster op de krijgsmacht en beogen het publiek de militaire wereld te laten begrijpen op een niet vrijblijvende manier. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie, bedoeld voor de exploitatie van de verschillende musea.	Niet-beleidsartikel 9: Algemeen	€ 16 miljoen	www.nmm.nl

6.2. Verdiepingsbijlage

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2018 kort toegelicht.

Toelichting op de mutaties

1. Overdracht BIV trekkingsrechten aan BZ, BH&OS en naar de defensie-onderdelen

Defensie hevelt € 60,0 miljoen structureel over vanuit het BIV naar de begrotingen van BZ en BH&OS. Met dit budget worden activiteiten op het terrein van veiligheidssectorhervorming, rechtsstaatontwikkeling, capaciteitsopbouw en bescherming van diplomaten en ambassades waar dat noodzakelijk is gefinancierd. Ook betreft dit de structurele toedeling van budget vanuit het BIV aan overige artikelen van de defensiebegroting (€ 59,5 miljoen) voor activiteiten ten behoeve van training en capaciteitsopbouw, civiel-militaire capaciteiten, luchttransport ten behoeve van missies en operaties, een uitzendbare KMar-pool en nazorg.

2. Herschikkingen van budgetten tussen defensieonderdelen (alle artikelen)

De belangrijkste herschikkingen zijn: herschikkingen van de budgetten voor MOC Kustwacht Nederland en *I devices* (van CZSK naar JIVC) en het herschikken van de budgetten van tweede en derde orde effecten van hosting PI-NL van de KMar naar het CLAS, DMO en DOSCO. De raming voor het verwerven van civiele dienstauto's is structureel bijgesteld omdat voorlopig besloten is om af te zien van de taakstellende reductie van het bestand civiele dienstauto's. Hierdoor is er een verschuiving in het investeringsbudget (artikel 6) en de exploitatiekosten bij DOSCO (artikel 8).

3. Interdepartementale budgetoverhevelingen

Vanuit diverse ministeries is budget naar het Ministerie van Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten. Het betreft onder meer de vervanging van de varende middelen en de uitbreiding van de personele capaciteit voor de Kustwacht Nederland, de bijdragen voor de Passagiersinformatie-eenheid Nederland (PI-NL) en de bijdrage voor het *NATO Communications and Information Agency* (NCIA). Defensie hevelt budget over naar het Ministerie van Justitie en Veiligheid voor de bijdrage aan de exploitatie meldkamer (C2000). Per saldo stijgt de begroting van Defensie als gevolg van de interdepartementale budgetoverhevelingen met € 2,5 miljoen voor 2019 (zie ook de beleidsagenda).

4. Extrapolatie

De begrotingsstanden zijn voor artikel 6, Investerings, geëxtrapoleerd tot en met 2032. Dit is van belang voor de meerjarige doorkijk van de investeringen.

5. Uitdeling prijsbijstelling

De toegekende prijsbijstelling is vanuit artikel 12 Nog onverdeeld verder uitgedeeld aan de defensieonderdelen op basis van de ontwerpbegroting 2018 en de toegekende budgetten vanuit het regeerakkoord.

6. Ontvlechting agentschap DTO

Op 1 januari 2019 wordt het agentschap DTO opgeheven. Hiertoe vinden de volgende ontvlechtingen plaats:

- een verlaging van het instrument informatievoorziening vanwege het vervallen van verrekeningen op basis van tarieven;
- het verhogen van de uitgaven voor personele uitgaven en inhuur, doordat het personeel weer binnen de begroting van Defensie valt;
- een herschikking van het budget van investeringen IT naar exploitatie, door het vervallen van tarieven op IT projecten.

7. Kasschuiven

Kasschuif Investerings

Ter optimalisering van het kasritme van de staat wordt budget verschoven van 2020 (€ 250 miljoen) en 2021 (€ 25 miljoen) naar 2022.

Kasschuif Pensioenen

De kasschuif Pensioenen (op artikel 10 Apparaat kerndepartement) leidt tot een betere aansluiting van de uitgaven op de nieuwste pensioenramingen.

Kasschuif Nog onverdeeld

De kasschuif Nog onverdeeld (artikel 12 Nog onverdeeld) zorgt ervoor dat de middelen evenredig gespreid worden over de jaren 2019–2023.

8. Intensivering Kustwacht CARIB inclusief prijsbijstelling

Met de maatregel «Intensivering Kustwacht Caribisch gebied» uit het regeerakkoord wordt structureel € 10 miljoen toegevoegd voor goede taakuitoefening door de Kustwacht Caribisch gebied. Tevens is de prijsbijstelling van € 0,8 miljoen hierover verwerkt.

9. C20 versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)

Met de C20 maatregel «het versterken van de veiligheidsorganisatie» uit het regeerakkoord zijn naar aanleiding van het bestedingsplan de budgetten herschikt daar waar de activiteiten worden uitgevoerd.

10. Behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2^e batch)

Het kabinet heeft in de voorjaarsnota 2017 structureel € 20 miljoen extra jaar beschikbaar gesteld voor de grenspolitietaken van de Koninklijke Marechaussee. In aanvulling hierop is in de Augustusbrieven 2017 structureel vanaf 2019 € 23,4 miljoen vrijgemaakt voor de verdere intensivering van de grensbewakingstaak. Naar aanleiding van het bestedingsplan zijn de budgetten uitgedeeld naar de uitvoerende diensten.

11. Vullen valutatfonds bij projecten > € 100 miljoen

In 2016 is eenmalig € 40 miljoen vrijgemaakt om een reservering voor valutaschommelingen binnen de defensiebegroting aan te leggen. Defensie vult deze reservering verder zelf aan. Om schokken in de Defensiebegroting als gevolg van valutaschommelingen beter op te kunnen vangen zal de in 2017 gecreëerde valutareserve binnen artikel 6 Investerings voortaan beschikbaar zijn voor alle investeringsprojecten, inclusief de verwerving F-35.

12. Herallocaties n.a.v. midterm review

Jaarlijks wordt in de zogeheten *midterm review* in juni gekeken naar de realisatie in het uitvoeringsjaar en worden budgetten bijgesteld waar nodig. Door het inlopen van achterstanden op materieellogistiek gebied zijn er hogere uitgaven te verwachten voor instandhouding. Daar tegenover staan lagere uitgaven voor formatie, uitkeringen (pensioenen) en gereedstelling. Het CLAS levert uit de exploitatie een bijdrage voor het

bepantseren van het investeringsproject CV90. Het eigen vermogen van DTO wordt bij DMO ingezet om de incidentele meeruitgaven voor de ontvlechting van DTO deels te dekken. Bij DOSCO worden de budgetten voor huisvesting en overige materiële uitgaven bijgesteld.

13. Middelen aanvullende post t.b.v. arbeidsvoorwaarden

Er zijn middelen overgeheveld vanaf de aanvullende post naar de defensie begroting voor de afspraken over arbeidsvoorwaarden.

14. Kasschuif incidentele uitkering

Naar aanleiding van het onderhandelingsresultaat arbeidsvoorwaarden wordt budget van 2019 naar 2018 verschoven.

15. Kasschuif exploitatie

Om te voorkomen dat artikel 12 «nog onverdeeld» een negatief sado laat zien in 2019, wordt vanuit 2018 budget naar 2019 verschoven.

16. Kasschuif investeringen

De verwachte onderrealisatie in 2018 binnen het investeringsartikel wordt via de eindejaarmarge doorgeschoven naar de jaren 2020 en 2021 zodat de investeringsplanning aansluit bij het beschikbare budget.

Mutatieoverzicht per artikel

In onderstaande tabellen worden de mutaties per artikel weergegeven.

Artikel 1 Inzet uitgaven (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	335.839	315.838	315.838	315.837	315.838	315.837
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	- 56.906	600	600	600	600	600
Stand 1e suppletoire begroting 2018	278.933	316.438	316.438	316.437	316.438	316.437
Nieuwe mutaties						
BIV trekkingsrechten naar BZ & BHOS		- 60.000	- 60.000	- 60.000	- 60.000	- 60.000
BIV trekkingsrechten naar defensieonderdelen		- 59.500	- 59.500	- 59.500	- 59.500	- 59.500
BIV trekkingsrechten voor inzet VPD's		2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
Uitdelen prijsbijstelling 2018	50	50	50	50	50	50
Stand ontwerpbegroting 2019	278.983	199.488	199.488	199.487	199.488	199.487

Artikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	731.436	743.370	751.120	756.148	755.507	756.018
Mutaties nota van wijziging nr 1	14.142	29.190	43.138	47.154	44.818	44.822
Mutaties nota van wijziging nr 2	41.246	36.504	35.782	35.688	35.688	35.688
Mutaties incidentele begroting 2018	1.370	1.370				
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	54.923	23.064	24.655	24.820	17.983	18.268
Nieuwe mutaties						
BIV trekkingsrechten voor trainings- en capaciteitsopbouw		4.450	4.450	4.450	4.450	4.450
Herschikking van budgetten voor o.a. MOC KWNL en I devices naar JIVC (art 6)		– 2.276	– 2.276	– 2.059	– 2.059	– 2.059
Bijdrage JenV, LNV, FIN, lenW uitbreiding personele capaciteit KWNL		1.700	1.700	1.700	1.700	1.700
Bijdrage JenV tbv varende middelen kustwacht NL					2.581	2.581
Uitdelen prijsbijstelling 2018	3.848	3.758	3.937	4.003	3.880	3.889
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	29	37	53	53	53	53
Midterm review inlopen logistieke schuld marinebedrijf	28.300					
Loon en prijsbijstelling Kustwacht Carib	724	630	630	630	630	630
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	– 72	300	1.135	1.135	1.135	1.135
Stand ontwerpbegroting 2019	875.946	842.097	864.324	873.722	866.366	867.175

Artikel 3 Taakuitvoering landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	1.293.771	1.306.537	1.325.064	1.344.578	1.350.914	1.347.101
Mutaties nota van wijziging nr 1	27.837	57.769	87.634	105.663	105.762	105.832
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	48.746	43.564	58.961	53.905	54.180	52.850
Nieuwe mutaties						
Herschikking van budgetten o.a. Hosting en radar improvement PI-NL		404	264	656	– 4.478	– 5.878
BIV trekkingsrechten voor trainings- en capaciteitsopbouw en civiel militair capaciteit		11.750	11.750	11.750	11.750	11.750
Behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^e batch)		200	200	200	200	200
Uitdelen prijsbijstelling 2018	5.318	5.534	5.789	6.189	6.301	6.246
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	23	23	23	23	23	23
Midterm review bijstelling exploitatie	– 4.900					
Midterm review bijdrage aan bepantsering midlife update CV90			– 27.500	– 27.500		
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	671	1.506	3.549	3.549	3.549	3.549
Stand ontwerpbegroting 2019	1.371.466	1.427.287	1.465.734	1.499.013	1.528.201	1.521.673

Artikel 4 Taakuitvoering luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	709.310	702.436	707.472	713.521	712.271	707.745
Mutaties nota van wijziging nr 1	12.460	25.422	43.002	55.702	55.881	61.356
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2018	43.645	47.316	42.832	38.290	25.433	26.305
Nieuwe mutaties						
Herschikking van budgetten oa. Instandhouding Patriot Missiles en exploitatie voor Harris USA		- 2.892	- 2.774	- 2.816	- 2.816	- 7.616
BIV trekkingsrechten voor luchttransportcapaciteit		22.000	22.000	22.000	22.000	22.000
Uitdelen prijsbijstelling 2018	4.942	5.379	5.495	5.589	5.298	5.274
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	23	23	23	23	23	23
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	- 72	300	392	392	392	392
Stand ontwerpbegroting 2019	770.308	799.984	818.442	832.701	818.482	815.479

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	361.173	357.037	358.362	360.404	360.404	360.403
Mutaties nota van wijziging nr 1	601	1.311	1.311	1.311	1.311	1.311
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2018	37.317	23.340	24.560	23.977	23.253	23.257
Nieuwe mutaties						
Herschikking van budgetten naar DO'n van o.a. Hosting PI-NL en exploitatie RHIB		- 1.465	- 1.465	- 1.465	- 1.465	- 1.465
BIV trekkingsrechten voor KMar Pool		4.600	4.600	4.600	4.600	4.600
Bijdrage JenV impact capaciteit en frontoffice Pi-NL	476	1.260	1.260	1.260	1.260	1.260
Bijdrage JenV bestrijding computercriminaliteit		300	300	300	300	300
Behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^o batch)		18.200	18.200	18.200	18.200	18.200
Herschikking Versterken veiligheidsorganisatie	- 443	207	1.321	1.321	1.321	1.321
Uitdelen prijsbijstelling 2018	527	531	539	568	568	568
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	23	23	23	23	23	23
Stand ontwerpbegroting 2019	399.674	405.344	409.011	410.499	409.775	409.778

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	2.009.861	2.026.705	1.909.677	1.748.628	1.692.074	1.769.213
Mutaties nota van wijziging nr 1	82.000	60.000	40.000	40.000	40.000	39.690
Mutaties nota van wijziging nr 2	6.425					
Mutaties incidentele begroting 2018	2.000					
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	865.041	724.184	767.400	838.554	843.024	828.115
Stand 1^e suppletoire begroting 2018	2.965.327	2.810.889	2.717.077	2.627.182	2.575.098	2.637.018
Nieuwe mutaties						
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	- 1.160.505	39.468	414.849	634.345	300.463	14.993
Kasschuif investeringen			- 250.000	- 25.000	275.000	
Uitdelen prijsbijstelling 2018	30.486	34.441	33.522	31.918	31.436	32.666
Intensivering Kustwacht Carib incl prijsbijstelling	10.316	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218
Behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^e batch)		800	800	800	800	800
Aanpassing raming business civiele dienst-auto's.	2.193	1.719	2.119	2.119	2.119	2.119
Vullen valutatfonds bij projecten > 100 miljoen	- 3.500	- 2.900	- 4.500	- 8.400	- 14.300	- 26.000
Defensie herschikking materieel nav Wet Inlichtingen en Voorlichting		- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810
Midterm review bijdrage aan bepantsering midlife update CV90			27.500	27.500		
Kasschuif investeringen	- 1.200.000		600.000	600.000		
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	4.064	4.287	12.146	4.070	4.192	4.070
Bijdrage BUZA voor NCIA			8.000			
Uitdelen prijsbijstelling 2018	4.064	3.787	3.646	3.570	3.570	3.570
Maatregelnota behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^e batch)		500	500	500	500	500
Opdracht Voorzien in IT	3.309	- 19.120	- 19.394	- 19.454	- 19.878	- 17.948
Uitdelen prijsbijstelling 2018	3.309	3.130	2.856	2.796	2.372	2.316
Ontvlechting agentschap DTO		- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250
Extrapolatie bijdrage <i>Maritiem Operations Centre (MOC)</i>						1.986
Bekostiging Wetenschappelijk Onderzoek	964	1.071	1.101	1.132	1.162	1.162
Uitdelen prijsbijstelling 2018	964	1.071	1.101	1.132	1.162	1.162
Bijdrage aan de NAVO	438	470	445	460	473	471
Uitdelen prijsbijstelling 2018	438	470	445	460	473	471
Reserve valutaschommelingen	3.500	2.900	4.500	8.400	14.300	26.000
Vullen valutatfonds bij projecten > 100 miljoen	3.500	2.900	4.500	8.400	14.300	26.000
Stand ontwerpbegroting 2019	1.817.097	2.839.964	3.130.724	3.256.135	2.875.688	2.665.766

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)											
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
Stand ontwerpbegroting 2018	1.784.087	1.803.139	1.803.918	1.826.395	1.822.432	72.000	88.937	12.653	9.488		
Mutaties nota van wijziging nr 1	39.690	39.690	39.690	39.690	39.690	39.690	39.690	39.690	39.690		
Mutaties 1° suppletoire begroting 2018	833.115	833.115	833.114	833.116	832.979	832.966	832.966	829.259	832.914		
Stand 1° suppletoire begroting 2018	2.656.892	2.675.944	2.676.722	2.699.201	2.695.101	944.656	961.593	881.602	882.092		
Nieuwe mutaties											
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	- 25.374	- 25.343	- 18.306	- 2.896	- 3.527	1.383.524	1.407.875	1.423.745	1.423.722		
Extrapolatie	- 58.623	- 62.823	- 59.322	- 44.424	- 43.471	1.341.928	1.366.314	1.381.495	1.381.415		
Intensivering Kustwacht Carib	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218	10.218		
Prijsbijstelling 2018	32.922	33.253	33.189	33.501	33.517	33.369	33.334	34.023	34.080		
Maatregelnota behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2° batch)	800	800	800	800	800	800	800	800	800		
Aanpassing raming business civiele dienstauto's	2.119	2.119	2.119	2.119	2.119	2.119	2.119	2.119	2.119		
Defensie herschikking materieel nav Wet Inlichtingen en Voorlichting	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810	- 4.810		
Vullen valutatfonds bij projecten > 100 miljoen	- 8.000	- 4.100	- 500	- 300	- 1.900	- 100	- 100	- 100	- 100		
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	4.770	4.770	4.828	4.813	4.770	153.508	115.474	190.861	190.744		
Extrapolatie	700	700	700	700	700	149.438	111.404	186.791	186.674		
Maatregelnota behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2° batch)	500	500	500	500	500	500	500	500	500		
Prijsbijstelling 2018	3.570	3.570	3.628	3.613	3.570	3.570	3.570	3.570	3.570		
Opdracht Voorzien in IT	36.426	40.632	37.133	22.281	21.281	140.617	136.092	117.195	115.209		
Extrapolatie	54.400	58.600	55.100	40.200	39.200	158.561	154.028	135.156	133.170		
Prijsbijstelling 2018	2.290	2.296	2.297	2.345	2.345	2.320	2.328	2.303	2.303		
Ontvlechting agentschap DTO	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250	- 22.250		
Extrapolatie bijdrage <i>Maritiem Operations Centre (MOC)</i>	1.986	1.986	1.986	1.986	1.986	1.986	1.986	1.986	1.986		
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	1.162	1.162	1.162	1.162	1.162	61.634	62.353	68.110	64.353		
Extrapolatie						60.472	61.191	66.891	63.191		
Prijsbijstelling 2018	1.162	1.162	1.162	1.162	1.162	1.162	1.162	1.219	1.162		
Bijdrage aan de NAVO	- 1.009	- 1.055	- 1.039	- 1.039	- 1.039	27.312	27.638	27.638	27.638		
Prijsbijstelling 2018	468	422	438	438	438	438	438	438	438		
Extrapolatie	- 1.477	- 1.477	- 1.477	- 1.477	- 1.477	26.874	27.200	27.200	27.200		
Reserve valutaschommelingen	8.000	4.100	500	300	1.900	100	100	100	0		
Vullen valutatfonds bij projecten > 100 miljoen	8.000	4.100	500	300	1.900	100	100	100	100		
Stand ontwerpbegroting 2019	2.680.867	2.700.210	2.701.001	2.723.821	2.719.647	2.711.350	2.711.124	2.709.250	2.703.757		

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	851.960	856.639	885.778	893.447	892.575	891.134
Mutaties nota van wijziging nr 1	8.287	17.621	30.872	38.087	40.406	41.626
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2018	– 3.606	20.442	20.078	23.012	23.737	23.634
Nieuwe mutaties						
BIV trekkingsrechten voor IT deel		300	300	300	300	300
Herschikking van budgetten naar DO'n van oa.2 en 3de orde effecten hosten PI NL, MOC kustwacht NL en munitie <i>Patriots en radar improvement</i>		5.733	5.755	5.071	10.214	16.412
Bijdrage aan Fin voor categorie management	– 708	– 708	– 717	– 717	– 718	
Bijdrage JenV impact capaciteit en <i>frontoffice</i> Pi-NL	37	93	93	93	93	93
Bijdrage aan pilot rijksinkoop (bijdrage aan circulaire co2-arme economie)	65					
Bijdrage aan JenV voor exploitatie meldkamer (C 2000)			– 6.310	– 6.310	– 6.310	– 6.310
Behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^e batch)		900	900	900	900	900
Prijsbijstelling 2018 exploitatie	9.024	9.231	9.662	9.831	9.887	9.925
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	– 865	– 308	806	806	806	806
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	23	27	30	31	31	31
<i>Midterm review</i> informatievoorziening (surplus EV DTO)	12.900					
Ontvlechting agentschap DTO		22.250	22.250	22.250	22.250	22.250
Stand ontwerpbegroting 2019	877.117	932.220	969.497	986.801	994.171	1.000.801

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	1.127.450	1.109.599	1.122.340	1.111.802	1.113.789	1.115.633
Mutaties nota van wijziging nr. 1	28.283	40.659	51.908	60.008	63.297	66.343
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2018	103.012	108.352	93.154	71.473	47.871	47.421
Nieuwe mutaties						
BIV trekkingsrechten voor nazorg en attaches		10.600	10.600	10.600	10.600	10.600
Herschikking van budgetten naar DO'n van oa.2 en 3de orde effecten <i>hosten</i> PI NL		565	565	565	565	565
Prijsbijstelling 2018	8.674	8.422	8.620	8.988	9.091	9.175
Bijdrage JenV impact capaciteit en <i>frontoffice</i> Pi-NL	135	229	229	229	229	229
Bijdrage aan pilot rijksinkoop (bijdrage aan circulaire co2-arme economie)	50					
Maatregelnota behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2e batch)		1.700	1.700	1.700	1.700	1.700
Aanpassing raming business civiele dienst-auto's.	– 2.193	– 1.719	– 2.119	– 2.119	– 2.119	– 2.119
<i>Midterm review</i> exploitatie huisvesting en overige exploitatie	10.000					
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	587	1.237	3.550	3.550	3.550	3.550

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	88	132	217	216	216	216
Stand ontwerpbegroting 2019	1.276.086	1.279.776	1.290.764	1.267.012	1.248.789	1.253.313

Niet-beleidsartikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	98.233	97.664	97.380	97.881	98.049	98.014
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2018	16.226	7.185	2.199	3.194	3.199	3.196
Stand 1° suppletoire begroting 2018	114.459	104.849	99.579	101.075	101.248	101.210
Bijdrage aan BZ project <i>Progress</i>	– 800					
Defensie herschikkingen		– 65	– 65	– 65	– 65	– 65
Prijsbijstelling 2018	1.713	1.521	1.433	1.458	1.459	1.460
Bijstelling programma uitgaven naar apparaat (art 10)	– 553	– 526	– 539	– 534	– 539	– 536
Stand ontwerpbegroting 2019	114.819	105.779	100.408	101.934	102.103	102.069

Niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587	1.466.774
Mutaties nota van wijziging nr 1	5.027	21.329	30.470	34.625	35.788	36.007
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2018	109.047	53.696	34.399	19.374	12.238	41.895
Nieuwe mutaties						
BIV trekkingsrechten voor militaire capaciteit		3.300	3.300	3.300	3.300	3.300
Kasschuif pensioenen		4.400	– 29.100	– 7.700	24.700	7.700
Herschikking van budgetten voor o.a. <i>Hosten PI NL</i>		230	230	230	230	230
Bijdrage aan BZ voor detachering medewerker	– 143	– 132	– 132	– 88		
Bijdrage JenV impact capaciteit en <i>frontoffice Pi-NL</i>	28	77	77	77	77	77
Prijsbijstelling 2018	436	520	461	535	568	682
Uitdelen loonbijstelling restant regeerakkoord	547	785	909	1.044	1.095	1.095
Bijstelling programma uitgaven (art 9) naar apparaat (art 10)	553	526	539	534	539	536
Bijdrage aan BZK voor het werk van de veteranenombudsman	– 100	– 100	– 100	– 100	– 100	– 100
Bijdrage aan BZK voor STAS defensie	– 166	– 166	– 166	– 166	– 166	– 166
Bijdrage AZ detachering adviseur defensie	57	114	114	57	0	0
<i>Midterm review</i> bijstelling formatie en uitkeringen (pensioenen)	– 29.800					
Defensie herschikking materieel nav Wet Inlichtingen en Voorlichting		4.701	4.701	4.810	4.810	4.810
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	872	2.436	4.925	4.925	4.925	4.925
Herallocatie overige personele uitgaven			111			
Maatregelnota behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^e batch)		1.100	1.100	1.100	1.100	1.100
Stand ontwerpbegroting 2019	1.660.606	1.626.034	1.574.934	1.607.071	1.582.691	1.568.865

Niet-beleidsartikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	7.470	7.467	7.466	7.466	7.466	7.466
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	- 363					
Nieuwe mutaties						
Prijsbijstelling 2018	119	119	119	119	119	119
Stand ontwerpbegroting 2019	7.226	7.586	7.585	7.585	7.585	7.585

Niet-beleidsartikel 12 Onverdeeld (bedragen x € 1.000)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand ontwerpbegroting 2018	103.202	76.356	91.992	65.644	79.089	71.950
Mutaties nota van wijziging nr 1	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2018	30.302	- 57.905	64.473	81.540	96.829	73.213
Nieuwe mutaties						
Kasschuif onverdeeld		22.600	6.100	- 8.800	- 23.000	3.100
Herallocatie overige personele uitgaven			- 111			
Prijsbijstelling over restant regeerakkoord	19.176	23.534	27.892	30.071	30.071	30.071
Uitdellen prijsbijstelling 2018	- 39.261	- 42.898	- 41.570	- 39.876	- 39.013	- 40.185
Uitdellen prijsbijstelling 2018 exploitatie	- 34.651	- 35.065	- 36.105	- 37.322	- 37.222	- 37.387
<i>Midterm review</i> (afroming EV DTO en afdekking maatregelen)	- 16.500					
Versterken veiligheidsorganisatie (herschikking)	- 678	- 5.678	- 15.678	- 15.678	- 15.678	- 15.678
Behoeftestelling luchthavens en maritieme grensbewaking (2 ^e batch)		- 23.400	- 23.400	- 23.400	- 23.400	- 23.400
Loonbijstelling over restant 400 pakket regeerakkoord	- 756	- 1.050	- 1.278	- 1.413	- 1.464	- 1.464
Middelen aanvullende post tbv arbeidsvoorwaarden	20.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Kasschuif Incidentele uitkering	30.000	- 30.000				
Kasschuif exploitatie	- 55.000	55.000				
Stand ontwerpbegroting 2019	75.834	11.494	102.315	80.766	96.212	90.220

6.3. Moties en toezeggingen

Deze bijlage bevat de stand van zaken van alle nieuwe moties en toezeggingen sinds de vorige begroting, de nog openstaande moties en toezeggingen uit voorgaande jaren en de moties en toezeggingen die sinds de vorige begroting zijn afgehandeld.

Door de Staten-Generaal aanvaarde moties					
Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
Van Raan en Kerstens: Verzoekt de regering de militaire luchthavens nadrukkelijk aan te sporen zich op te stellen als goede buur	plenair debat	Luchthaven- besluit	5-7-2018	34 932, nr. 6	In behan- deling
Kerstens: verzoekt het kabinet in het kader van bedoelde zorgvuldigheid in overleg met betrokkenen zoals hiervoor genoemd te bezien op welke wijze tot een gedragen besluit kan worden gekomen en de Kamer hierover te informeren	plenair debat	Luchthaven- besluit	5-7-2018	34 932, nr. 9	In behan- deling
Van Helvert: verzoekt de regering de toena- dering van Turkije tot Rusland en de aanschaf van het S-400 systeem door Turkije in het kader van de NAVO aan de orde te stellen	VAO	NAVO	5-7-2018	28 676, nr. 294	In behan- deling
Kerstens en Karabulut: Verzoekt het kabinet op zo kort mogelijke termijn met vertegenwoor- digers van desbetreffende medewerkers in overleg te treden omtrent bovenbedoelde, en bijvoorbeeld in een sociaal plan of sociaal statuut neer te leggen, regelingen	VAO	MATERIEEL	5-7-2018	27 830, nr. 256	In behan- deling
Diks: verzoekt de regering, bij gemandateerde materieelverwervingsprojecten van defensie met een financiële omvang van meer dan € 100 miljoen de A-brieven ter behandeling aan de Kamer voor te leggen en geen onomkeerbare stappen te zetten voorafgaand aan deze behandeling, voor dergelijke projecten of indien geen B-brief wordt verzonden in de A-brief uitgebreid te informeren over de risico's van het project en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven	VAO	MATERIEEL	5-7-2018	27 830, nr. 254	In behan- deling
Diks: verzoekt de regering, tijdelijke onthef- fingen vanwege operationele noodzaak voortaan altijd te laten vergezellen door een formeel vastgelegde schriftelijke verslaglegging van de uitgevoerde veiligheidschecks waaruit blijkt dat de munitie gedurende deze periode veilig kan worden gebruikt, en na het verstrijken van de tijdelijke ontheffing de typeclassificatie alsnog zo spoedig mogelijk uit te voeren	algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	25-4-2018	34 775 X, nr. 116	In behan- deling
V. Dijk: verzoekt de regering de aanbeveling van de Algemene Rekenkamer betreffende de administratie van de munitieopslag over te nemen, en onderzoek te doen of dit probleem ook speelt bij de administratie van de voorraad van explosieven	wetgevings- overleg	JAARVERSLAG	16-5-2018	34 950 X, nr. 9	In behan- deling
V.d. Bosch: verzoekt de regering met concrete voorstellen te komen om de in de veteranenwet vastgelegde zorgplicht volledig in de praktijk te brengen en de Kamer hier binnen een jaar over te informeren	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 187	In behan- deling

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
V.d. Bosch: verzoekt de regering, te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de financiering van het Nationaal Fonds Ereschuld ook open te stellen voor derden om additioneel in te investeren, opdat dit een écht nationaal fonds kan worden, en de Kamer hier voor de behandeling van de defensiebegroting 2019 over te informeren	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 188	In behandeling
Bruins Slot & Kerstens: verzoekt de regering om, in overleg met betrokken organisaties zoals de samenwerkende veteranenontmoetingscentra, het vfonds, het Veteranen-instituut en betrokken gemeenten te werken aan een passende ondersteuning van de inloophuizen voor komende jaren en de Kamer hierover voor de begrotingsbehandeling te informeren	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 189	In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering, de mogelijkheid te onderzoeken om het dragen van een militair uniform door niet actief dienende veteranen tijdens veteranenevenementen mogelijk te maken en bestaande regelingen daarvoor aan te passen	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 190	In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering, spoed te betrachten bij het afhandelen van het aanpassen van het voorzieningensstelsel en maximaal gebruik te maken van de voorlopige voorziening wanneer veteranen in afwachting zijn van een definitieve toekenning	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 191	In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering om, onderzoek naar <i>moral injury</i> te stimuleren en <i>moral injury</i> een vast onderdeel van het curriculum van opleidingen van de Nederlandse Defensie Academie te laten gelden	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 192	In behandeling
Belhaj: verzoekt de regering, te onderzoeken in welke mate het noodzakelijk is om externe medische adviseurs te betrekken bij het schaderegelingsproces en te onderzoeken of dit op een andere wijze (intern) georganiseerd kan worden, en hierover de Kamer te informeren voor november 2018	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 193	In behandeling
Diks: verzoekt de regering in gesprek te gaan met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten om de mogelijkheden in kaart te brengen voor het verbeteren van de aandacht voor veteranen in gemeenten	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 194	In behandeling
Kerstens: verzoekt de regering, te onderzoeken op welke wijze andere ministeries en de private sector, daaronder in de eerste plaats begrepen de (Nederlandse) defensie-industrie breder kunnen bijdragen aan het veteranenbeleid en de Kamer hierover te informeren	Notaoverleg	VETERANEN	26-6-2018	30 139, nr. 197	In behandeling
Bruins Slot: verzoekt de regering, de ondertekening van het contract met de te selecteren leverancier voor GrIT te laten voorafgaan door een nieuw BIT-advies, waarbij ook ingegaan wordt op de implementatie van eerdere aanbevelingen door het BIT; verzoekt de regering tevens, de Kamer over dit uitgebrachte BIT-advies te informeren, tijdig voorafgaand aan de contractondertekening	Voortgezet Algemeen Overleg	IT	19-6-2018	31 125, nr. 88	In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken	
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Kamer tijdig te informeren als het programma GrIT duurder wordt dan de initiële reservering dan wel dat de functionaliteit wordt verminderd of het niveau van IT-dienstverlening naar beneden wordt gesteld, omdat het maximum van de reservering bereikt is	Voortgezet Algemeen Overleg	IT	19-6-2018	31 125, nr. 87	In behandeling	
Motie Hachchi/Eijsink over verkennen van mogelijkheden tot samenwerking met België	notaoverleg	TOEKOMST VAN DE KRIJGSMACHT	6-11-2013	33 763, nr. 30	Afgedaan	33 729, nr. 10 en 33 729, nr. 12 en 33 279, nr. 16
Motie Eijsink c.s. over monitoren van geluidscontouren rond vliegbases Volkel en Leeuwarden	notaoverleg	TOEKOMST VAN DE KRIJGSMACHT	6-11-2013	33 763, nr. 22	In behandeling	26 488, nr. 404 en 33 763, nr. 96
Motie Hachchi c.s. over besparen via <i>pooling and sharing</i>	plenair debat	BEGROTING	14-11-2013	33 750 X, nr. 28	Afgedaan	31 125, nr. 63 , en 33 279, nr. 16
Motie Cegerek over afspraken met de NAVO over het structureel maken van de 35% geluidsreductie	algemeen overleg	AWACS	13-5-2014	33 750 XII, nr. 84	In behandeling	34 000 XII, nr. 27 en 34 300 XII, nr. 69
Motie Van Tongeren/Smaling over de Kamer op de hoogte houden over de voortgang van de aanplant van compensatiebos	algemeen overleg	AWACS	13-5-2014	33 750 XII, nr. 86	In behandeling	34 300 XII, nr. 69
Motie Van der Staaij c.s. over het noodzakelijke ambitieniveau van onze krijgsmacht in de komende jaren	plenair debat	ALGEMENE POLITIEKE BESCHOUWINGEN	18-9-2014	34 000, nr. 23	Afgedaan	33 763, nr. 81 en 33 763, nr. 98 en 33 763 nr. 126
Motie Eijsink/Bosman over een evaluatie van het beleid en aanzien van de inzet en inhuur van lokaal personeel	algemeen overleg	NEDERLANDSE DEELNAME AAN VREDESMISSIES	14-10-2014	29 521, nr. 262	Afgedaan	29 521, nr. 316
Motie Knops over een inhaalslag op het gebied van loonontwikkeling	wetgevingsoverleg	PERSONEEL	3-11-2014	34 000 X, nr. 18	Afgedaan	34 300 X, nr. 11
Motie Eijsink/Bosman over onevenredige effecten op het ondersteunend personeel	wetgevingsoverleg	PERSONEEL	3-11-2014	34 000 X, nr. 19	Afgedaan	Opgenomen in P-rapportage
Motie Segers/Eijsink over een thuisfrontcheck	wetgevingsoverleg	PERSONEEL	3-11-2014	34 000 X, nr. 24	Afgedaan	30 139, nr. 154
De Tweede Kamer wordt tijdig geïnformeerd over een voorgenomen verkoop van wapensystemen in lijn met de motie-Van den Doel c.s. van 17 december 1996 (Kamerstuk 22 054, nr. 24). Minister Hennis-Plasschaert heeft dit bevestigd in het begrotingsoverleg van 12 en 13 november 2014 en in het algemeen overleg Materieel van 26 maart 2015. Hierin heeft zij gemeld de Kamer te informeren over de verkoop van wapensystemen voordat er onomkeerbare besluiten worden genomen.	plenair debat	BEGROTING	12-11-2014	27 830, nr. 152	In behandeling	Doorlopende motie
Motie Segers over de benodigde capaciteit van de MIVD	plenair debat	BEGROTING	13-11-2014	34 000 X, nr. 55	Afgedaan	33 763, nr. 81 en 33 763, nr. 126

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken	
Eijsink/Teeven over aanvullende middelen om ambities waar te maken	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG	17-6-2015	34 200 X, nr. 12	Afgedaan	33 763, nr. 81 en 33 763, nr. 98 en 34 550 X, nr. 2
Motie Hachchi c.s. over een realistische inschatting van de investeringen	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG	17-6-2015	34 200 X, nr. 11	Afgedaan	34 550 X, nr. 2
Motie Knops over het bij de uitvoering van de motie-Van der Staaij voorzien in een structurele oplossing voor de problematiek van onvoldoende ontvangen prijsbijstelling en stijgende kosten van defensiematerieel	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG	17-6-2015	34 200 X, nr. 9	In behandeling	33 763, nr. 81 en 33 763, nr. 98 en 34 550 X, nr. 2
Motie Teeven/Eijsink over het sneller volgen van richtinggevend jurisprudentie om de afwikkeling van schadeclaims sneller te laten verlopen	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2015	30 139, nr. 149	Afgedaan	30 139, nr. 155
Motie Knops/Teeven over het op korte termijn serieus onderzoeken van de gevolgen van valutawisselingen en de ontwikkeling van materieel- en munitieprijsen en daarop in de begroting van 2016 nadrukkelijk terug te komen	algemeen overleg	MATERIEEL	2-7-2015	27 830, nr. 154	Afgedaan	34 550 X, nr. 2
Motie Knops over het pleiten voor een gezamenlijke inzet van de coalitie om te komen tot betere coördinatie en effectievere leverantie van wapens en andere benodigdheden voor de Peshmerga in Irak	plenair debat	ISIS	2-7-2015	27 925, nr. 553	Afgedaan	27 925, nr. 570
Motie Servaes/Eijsink over het integraal opnemen en expliciteren van de gevolgen van deelname aan missies voor de interne bedrijfsvoering en gereedheid van eenheden, inclusief de gevolgen van het uitzenden van specialistische functies	plenair debat	ISIS	2-7-2015	27 925, nr. 550	Afgedaan	32 733, nr. 151
Motie Knops over het niet toelaten van sympathiseren met het salafisme	algemeen overleg	MIVD	22-9-2015	29 924, nr. 34	Afgedaan	29 614, nr. 39
Motie Eijsink c.s. over oriëntatie op de voordelen van meerjarige defensieplannen	wetgevings-overleg	MATERIEEL	2-11-2015	34 300 X, nr. 63	Afgedaan	25-5-2016 RTG meerjarenplannen
Motie Günal-Gezer/Vuijk over een overzicht van de toegekende prijsbijstelling, de verdeling daarvan over de investeringsprojecten en exploitatie-uitgaven en de mate waarin de prijsbijstelling toereikend is	wetgevings-overleg	MATERIEEL	2-11-2015	34 300 X, nr. 35	In behandeling	34 550 X, nr. 2
Motie Knops over het voorzien in een structurele versterking van de personele capaciteit in de verwervingsketen en de Kamer hierover uiterlijk 1 mei 2016 te informeren	wetgevings-overleg	MATERIEEL	2-11-2015	34 300 X, nr. 34	Afgedaan	34 300 X, nr. 39 en 34 300 X, nr. 115
Motie Knops over met kracht het reservistenbeleid voort te zetten, de groeiende inzet van reservisten voluit te accommoderen binnen de Defensieorganisatie en af te zien van toekomstige bezuinigingen of tijdelijke beheersmaatregelen ten koste van reservisten	wetgevings-overleg	PERSONEEL	2-11-2015	34 300 X, nr. 25	Afgedaan	34 550 X, nr. 73
Motie Teeven/Eijsink over de bezetting en uitrusting van de medische troepen	wetgevings-overleg	PERSONEEL	2-11-2015	34 300 X, nr. 24	Afgedaan	34 550 X, nr. 2
Motie Teeven over evaluatie van de inzet van civiel en diplomatiek personeel	algemeen overleg	KLEINE MISSIES	18-11-2015	29 521, nr. 302	Afgedaan	29 521, nr. 315

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken	
Motie Teeven/Knops over een relevante, substantiële en langdurige bijdrage van de krijgsmacht aan het bewaken van de Europese en Nederlandse grenzen, alsmede de bestrijding van mensensmokkel en de informatie daarover effectief uit te wisselen	plenair debat	BEGROTING	24-11-2015	34 300 X, nr. 62	Afgedaan	32 317, nr. 399
Motie Belhaj/Van Dijk over aantal ingediende claims en causaliteit met werken met PX-10	plenair debat	GEBRUIK PX-10 BIJ DEFENSIE	18-2-2016	34 300 X, nr. 86	Afgedaan	34 550 X, nr. 63
Motie Samsom/Pechtold over onvoorwaardelijke en dwingende informatie-uitwisseling op het terrein van de politie en de inlichtingendiensten binnen de EU	plenair debat	BESTRIJDING INTERNATIONAAL TERRO-RISME	12-4-2016	29 754, nr. 380	Afgedaan	27 925, nr. 595
Motie Knops/Dijkgraaf over het werkelijk aan opleiding en training bestede uren per Natres reservist vaststellen op minimaal 121 uur per jaar	algemeen overleg	RESERVISTEN	7-7-2016	34 300 X, nr. 122	Afgedaan	35 550 X, nr. 73
Motie Knops c.s. over met meer urgentie en tempo de huidige knelpunten bij de reservisten oplossen.	algemeen overleg	RESERVISTEN	7-7-2016	34 300 X, nr. 121	Afgedaan	35 550 X, nr. 73
Motie Knops/Günal-Gezer over een heroverweging van het besluit om het FSC te verplaatsen naar Utrecht	algemeen overleg	VASTGOED	16-11-2016	33 763, nr. 118	Afgedaan	33 763, nr. 123
Motie Belhaj over het versneld aantrekken van cyberreservisten	plenair debat	BEGROTING	17-11-2016	34 550 X, nr. 35	In behandeling	
Motie De Roon over het plaatsen van lange afstandkruisraketten op nieuwe fregatten	plenair debat	BEGROTING	17-11-2016	34 550 X, nr. 34	In behandeling	
Motie Eijssink c.s. over de positie van militair personeel in wet- en regelgeving	plenair debat	BEGROTING	17-11-2016	34 550 X, nr. 32	In behandeling	
Motie Belhaj c.s. over inzicht in de voortgang van de maatregelen voor versterking van personele en materiële basisgereedheid	wetgevingsoverleg	JAARVERSLAG	14-6-2017	34 725 X, nr. 7	In behandeling	
Motie Knops/Van den Bosch over het verruimen van uitzonderingsgronden op het verplicht internationaal aanbesteden	wetgevingsoverleg	JAARVERSLAG	14-6-2017	34 725 X, nr. 6	Afgedaan	31 125, nr. 78
Motie-Popken, et al. over het verzoek de slachtoffers van de incidenten in Schaarsbergen psychologische hulp en persoonlijke begeleiding aan te bieden, zolang zij dat nodig hebben.	algemeen overleg	PERSONEEL	13-11-2017	34 775 X, nr. 19	Afgedaan	1-2-2018
Motie-Karabulut et al. over het verzoek de commissie die onafhankelijk en extern onderzoek gaat doen naar intimidatie en seksueel geweld, voldoende middelen en mogelijkheden te geven om ook de praktijk mede bij de operationele eenheden te onderzoeken.	algemeen overleg	PERSONEEL	13-11-2017	34 775 X, nr. 21	In behandeling	
Motie-Belhaj, et al. over het verzoek om binnen het externe onderzoek naar sociale veiligheid ook extra alert te zijn op de signalen die op een angstcultuur zouden kunnen wijzen binnen Defensie.	algemeen overleg	PERSONEEL	13-11-2017	34 775 X, nr. 32	In behandeling	
Motie Agema en Popken. Regering dient een einde te maken aan de Regeling faciliteiten Turkse dienstplicht defensie-ambtenaren	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 35	In behandeling	

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
Motie Diks en Van de Molen: verzoekt de regering, te bezien hoe Defensie bij kan dragen aan deze Elfwegentocht door bijvoorbeeld experimenten te doen met alternatieve brandstoffen of in die periode geen of veel minder fossiele brandstoffen te gebruiken	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 37	In behandeling
Motie Ploumen en Karabulut: verzoekt de regering, te waarborgen dat er ook na het melden van een incident een mogelijkheid tot nazorg is	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 49	In behandeling
Motie Ploumen en Voordewind: verzoekt de regering, jaarlijks een thuisfrontcheck uit te voeren waarbij wordt gekeken naar de uitkomsten en leerpunten om de bestaande dienstverlening te laten aansluiten op deze uitkomsten zodat tegemoetgekomen wordt aan de behoefte van het thuisfront	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 48	In behandeling
Motie Belhaj: verzoekt de regering om, de mogelijkheden te onderzoeken om de huidige maximalisering van leeftijd bij de aanbidding van betrekkingen te verruimen en daarmee bij te dragen aan de adaptieve krijgsmacht	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 46	In behandeling
Motie Belhaj: verzoekt de regering, de Kamer over het groeipad voor uitgaven aan research and development en innovatie te informeren bij het aanbieden van de Defensienota en bij de volgende aanvullende nota van wijziging of de suppletoire begroting (die de verdere verdeling van de extra middelen van Rutte III realiseert) inzichtelijk te maken	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 45	In behandeling
Motie Bruins Slot: verzoekt de regering, te investeren in cyber als volwaardig vijfde militaire domein en daarbij ook in te zetten op een grotere rol van Defensie in het kader van de derde hoofdtaak, om zo samen met civiele veiligheids-partners op te kunnen treden tegen digitale bedreigingen en aanvallen	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 40	In behandeling
Motie Bruins Slot: verzoekt de regering, de effecten van het AOW-pensioengat inzichtelijk te maken, integraal af te wegen en nader te bezien bij de Defensienota	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 39	In behandeling
Motie Bruins Slot: verzoekt de regering het onderzoek naar het delegeren van personeelsbesluiten te benutten om commandanten meer bevoegdheden en bijbehorende middelen op personeelsgebied te geven en daartoe met concrete maatregelen te komen	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 38	In behandeling
Motie Voordewind: verzoekt de regering, de tweedaagse geestelijke verzorgingsconferentie ook tot vast onderdeel te maken van de opleiding van de landmachtcadetten en de deelname van militairen aan de geestelijke verzorgingsconferenties voorafgaande aan uitzendingen te stimuleren	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 51	In behandeling
Motie Dijkgraaf: verzoekt de regering, zo mogelijk in de komende Defensienota, te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om tot een langjarige financieringssysteem te komen	plenair debat	BEGROTING	23-11-2017	34 775 X, nr. 53	In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
Motie Sjoerdsma over: verzoekt de regering, zonder militairen in gevaar te brengen, gedetailleerder te rapporteren over militaire wapeninzet,	algemeen overleg	ISIS	21-12-2017	27 925, nr. 625	In behandeling
Motie Belhaj: verzoekt de regering om, de diversiteit en het diversiteitsbewustzijn in alle geledingen van Defensie te versterken door in te zetten op een inclusieve cultuur wat resulteert in zowel instroom als behoud van medewerkers uit groepen die tot nu toe ondervetegenwoordigd zijn; en hierbij specifiek te kijken naar de regelgeving en (bedrijfsvoerings-)voorschriften die belemmeringen zouden kunnen opwerpen voor de hier voor genoemde groepen en dit te betrekken bij de beleidsnota Diversiteit en Inclusiviteit	algemeen overleg	PERSONEEL	12-12-2017	34 775 X, nr. 63	In behandeling
Motie van Ojik: overwegende dat klimaatverandering in Mali een bedreiging is voor de voedselproductie en watervoorziening, en daarmee een bron voor conflict; overwegende dat Nederland bij de aanpak van conflicten een integrale aanpak voorstaat waar defensie, diplomatie en ontwikkeling hand in hand gaan; verzoekt de regering om, samen met internationale en Malinese partners te bezien hoe meer kan worden gedaan om klimaatverandering als bron van conflict in Mali tot staan te brengen,	algemeen overleg	VREDESMISSIES	12-12-2017	29 521, nr. 357	In behandeling
Motie Diks: verzoekt de regering, er zorg voor te dragen dat slachtoffers van misbruik binnen defensieorganisatie op geen enkele wijze worden beperkt in hun communicatie met externen over de misbruikzaak, anders dan ter voorkoming van onderlinge beïnvloeding hangende het onderzoek,»	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 115	In behandeling
Motie Diks: verzoekt de regering, het contact vanuit Defensie jegens nabestaanden van omgekomen militairen op een meer empathische en ruimhartige manier te organiseren dan nu het geval is, en de Kamer te informeren over de voorgenomen verbeteringen.	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 114	In behandeling
Motie Belhaj: verzoekt de regering, de inspecteur-generaal Veiligheid de Kamer jaarlijks te laten informeren middels een jaarverslag,	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 111	In behandeling
Motie Belhaj: verzoekt de regering, na het voltooien van het strafrechtelijk onderzoek door het OM, onderzoek te doen naar de mogelijkheid om tot (aanvullende) interne disciplinaire maatregelen over te gaan indien er op enig moment sprake is geweest van nalatig en/of verwijtbaar handelen.	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 109	In behandeling
Motie Bruins Slot: verzoekt de regering, een onafhankelijke visitatiecommissie in te stellen ten behoeve van de uitvoering van het plan van aanpak integrale veiligheid en integriteit bij Defensie, die jaarlijks over de stand van zaken van het verbetertraject rapporteert aan de bewindslieden van Defensie en de Kamer, en halfjaarlijks aan de Kamer te rapporteren over de voortgang van de uitvoering van het plan van aanpak en de aanbevelingen van deze visitatiecommissie	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 113	In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
Motie Diks verzoekt de regering, de mogelijkheid tot het verlenen van een ontheffing voor het tijdelijk gebruik van munitie zonder volledige typeclassificatie te schrappen. AANGEHOUDEN	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 116	In behandeling
Motie van Dijk verzoekt de regering, alle mogelijke middelen in te zetten om het beantwoorden van de schuldvraag mogelijk te maken en daaraan consequenties te verbinden	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 112	In behandeling
Motie Karabulut en Ploumen verzoekt de regering, het tijdelijke externe meldpunt open te houden tot de behandeling van de definitieve aanbevelingen van de commissie-Giebels door de Tweede Kamer.	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 117	In behandeling
Motie Belhaj verzoekt de regering, te allen tijde de Kamer actief te informeren, mocht de taak die opgenomen is in een instellingsbesluit voor het oprichten van een (tijdelijke) commissie onverhoopt geheel of gedeeltelijk wijzigen.	Voortgezet Algemeen overleg	VEILIGHEID EN INTEGRITEIT	22-5-2018	34 775 X, nr. 110	In behandeling
Motie Belhaj en Voordewind: constaterende dat, in lijn met het regeerakkoord, de voorspelbaarheid en schokbestendigheid van de materieelbegroting van Defensie moet worden vergroot; constaterende dat een begrotingsfonds, conform de systematiek van het Infrastructuurfonds, bijdraagt aan de continuïteit van de investeringsplanning; constaterende dat de planfase en realisatie van investeringen in defensiematerieel gemiddeld een aantal jaren duren en beheer en onderhoud ook doorloopt; verzoekt de regering, wetgeving voor te bereiden voor het instellen van een Defensie Materieel begrotingsfonds.	Notaoverleg	Defensienota	28-5-2018	34 919, nr. 19	In behandeling
Motie Diks: constaterende dat in de Defensienota een bedrag van 20 miljoen euro structureel voor cyberdefensie wordt vrijgemaakt en hiermee gedurende deze kabinetsperiode slechts één cyberoperatie kan worden uitgevoerd; verzoekt de regering bij de nog uit te werken cyberstrategie expliciet te onderzoeken of de beschikbare capaciteit van het Defensie Cyber Commando voldoende is om cyberdreigingen het hoofd te kunnen bieden, en tevens te onderzoeken of en hoe cyber offensief – indien opportuun en proportioneel – ingezet zou kunnen worden in het kader van het verdedigen van de internationale rechtsorde	Notaoverleg	Defensienota	28-5-2018	34 919, nr. 11	In behandeling
Motie Diks: overwegende dat gelet op de destabilisering van Venezuela en de daarmee gepaard gaande politieke onvoorspelbaarheid in dat land een robuuste verdediging van de Caribische eilanden noodzakelijk is, en een verder geïntegreerde verdediging met andere westerse mogendheden bovendien kosten kan besparen; verzoekt de regering, te bezien of en hoe een verregaande vorm van geïntegreerde en gezamenlijk verdediging van het Caribisch gebied met andere westerse mogendheden mogelijk en wenselijk is, en daarbij tevens de mogelijkheid van wederzijdse verdediging te onderzoeken.	Notaoverleg	Defensienota	28-5-2018	34 919, nr. 13	In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
Motie Bruins Slot: overwegende dat de inzet van drones vaker plaatsvindt en steeds eenvoudiger wordt voor niet-statelijke actoren; overwegende dat Defensie nog niet over voldoende counterdrones-middelen beschikt; verzoekt de Minister, in te zetten op het ontwikkelen van counterdrones-capaciteiten en de Kamer hierover te informeren.	Notaoverleg	Defensienota	28-5-2018	34 919, nr. 14	In behandeling
Motie Stoffer: constaterende dat tijdens de NAVO-top in Wales in 2014 is afgesproken dat het Nederlandse Defensiebudget wordt verhoogd richting 2% van het BBP in 2024; overwegende dat de Defensienota hoofdzakelijk ingaat op de versterking van de krijgsmacht tijdens deze kabinetsperiode, maar onduidelijk is over de periode 2020–2024; verzoekt de regering, conform de NAVO-norm en in lijn met de aangenomen motie-Dijkgraaf over langjarige financieringssystematiek (34 775 X, nr. 57), prioriteit te geven aan een spoedige uitwerking van een perspectief op Defensie na 2020	Notaoverleg	Defensienota	28-5-2018	34 919, nr. 17	In behandeling

Door bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving van de motie	Vindplaats				Stand van zaken
De Minister van Defensie zal in de komende Veteranennota nader inzicht geven in de ontwikkeling van de <i>caseload</i> van de zorgcoördinatoren.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zal in samenspraak met de VNG bezien hoe er lokaal kan worden omgegaan met veteranenvraagstukken, en de Kamer hierover uiterlijk met of bij de komende Veteranennota informeren, inclusief o.a. de situatie m.b.t. de benodigde financiering.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zal bij de aanbidding van de begroting 2019 nader ingaan op de mogelijkheid van financiering door derden van het Nationaal Fonds Ereschuld.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zal de resultaten van de externe evaluatie van het proces van de behandeling van klachten, inclusief plan van aanpak, uiterlijk eind 2018 aan de Kamer aanbieden. Daarin zullen ook de reactie op het rapport-Giebels en op het recent verschenen rapport van de Veteranenombudsman worden meegenomen.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweejaarlijks te zullen herhalen.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zegt toe dat zij de Kamer tijdig vóór de plenaire begrotingsbehandeling in de herfst van 2018 zal informeren over de uitkomsten van de gesprekken met zorgcoördinatoren inzake de mogelijkheden van het meer «brengen» door Defensie dan het moeten «halen» door cliënten van voorzieningen.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zegt toe dat zij de Kamer uiterlijk bij de komende Veteranennota zal informeren over noodzakelijke aanpassing van twee regelingen krachtens de Militaire Ambtenarenwet.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling
De Minister van Defensie zegt toe dat zij de Kamer uiterlijk op Prinsjesdag 2018 zal informeren over het gevolgde aanbestedingstraject m.b.t. het blad Checkpoint.	algemeen overleg	VETERANEN	26-6-2018		In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
De Minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisatie in brede zin.	algemeen overleg	EVALUATIE S MILITAIRE OPERATIES	27-6-2018	In behandeling	
Aan mevrouw Karabulut is toegezegd dat vragen over de ESSM-raketten en Saudi-Arabië nog ter beantwoording aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken worden voorgelegd	algemeen overleg	MATERIEEL	21-6-2018	In behandeling	
Voor het zomerreces komt er een volledige financiële plaat over alles wat er te doen staat rondom de marinierskazerne in Vlissingen. Ik zeg er wel bij dat deze komt onder de conditie dat het commercieel vertrouwelijk is.	algemeen overleg	MATERIEEL	21-6-2018	In behandeling	
Tijdens de zomer, maar dat zal effectief na het zomerreces zijn, komt er een verzamelbrief over de laatste stand van zaken van de marinierskazerne.	algemeen overleg	MATERIEEL	21-6-2018	In behandeling	
De Staatssecretaris zal bij het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat navraag doen over de inbreukprocedures door de Europese Commissie en daar per brief op terugkomen. Dit is naar aanleiding van de vraag van de heer Van Dijk.	algemeen overleg	MATERIEEL	21-6-2018	In behandeling	
In de Defensie Industrie Strategie wordt teruggekomen op de rol en kennisinnovatie bij de aanbestedingsprocedures naar aanleiding van de vraag van mevrouw Bruins Slot en het overleg met het Ministerie van EZK.	algemeen overleg	MATERIEEL	21-6-2018	In behandeling	
De Staatssecretaris komt in het najaar terug op het luchthavenbesluit Gilze-Rijen en zal de Kamer daarover verder informeren. Tevens zal zij ingaan op de verdere ontwikkelingen op het gebied van het laagvlieggebied.	algemeen overleg	MATERIEEL	21-6-2018	In behandeling	
De Minister zegt toe de tekst van de intentieverklaring van het European <i>Intervention Initiative</i> , zoals die er op vrijdag 22 juni 2018 ligt, op vrijdag 22 juni 2018 vertrouwelijk te delen met de Kamer. Mocht de intentieverklaring op dat moment openbaar zijn dan zal de Minister de intentieverklaring ook openbaar delen met de Kamer.	algemeen overleg	EU RBZ	19-6-2018	Afgedaan	Brief is vertrouwelijk gestuurd BS2018013103
De Staatssecretaris vraagt aan het BIT of het eventueel een toetsing kan verrichten, voorafgaand aan de ondertekening van een overeenkomst met een leverancier, en onder welke voorwaarden. De Staatssecretaris informeert de Kamer over de uitkomst hiervan.	algemeen overleg	IT	13-6-2018	In behandeling	
In de volgende voortgangsrapportage IT geeft de Staatssecretaris een beeld op hoofdlijnen van de personeelsontwikkeling en van de eventuele herprioriteringen.	algemeen overleg	IT	13-6-2018	In behandeling	
De Staatssecretaris zendt de definitieve business case (vertrouwelijk) aan de Kamer, vóór de ondertekening van de overeenkomst met een leverancier.	algemeen overleg	IT	13-6-2018	In behandeling	
De Minister zendt de tekst van de Europese Interventiecapaciteit (EI 2) aan de Kamer, zodra deze is uitonderhandeld.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	30-5-2018	In behandeling	
In de reguliere brief in het najaar over snel inzetbare eenheden geeft de Minister uitleg over de toepasselijke procedures.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	30-5-2018	In behandeling	verwacht in najaar 2018
In het verslag van de NAVO Defensie ministeriële neemt de Minister een lijstje op van de NAVO-bijdrage percentages van de lidstaten.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	30-5-2018	In behandeling	
Voor de zomer zendt de Minister een brief aan de Kamer waarin zij de samenhang tussen missies uiteenzet.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	30-5-2018	In behandeling	
Na de zomer een nieuwe cyberstrategie	notaoverleg	DEFENSIENOTA	28-5-2018	In behandeling	

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
Bij de begroting en de verantwoording aandacht voor het schrappen van regels.	notaoverleg	DEFEN-SIENOTA	28-5-2018	In behandeling	
VNVR 1325 toevoegen aan de diversiteitsnota	notaoverleg	DEFEN-SIENOTA	28-5-2018	In behandeling	
De motie Belhaj over de 2% EDA-norm uitvoeren en dus al voorafgaand aan de begroting het groeipad naar de norm inzichtelijk maken	notaoverleg	DEFEN-SIENOTA	28-5-2018	In behandeling	
Vóór de begroting informeren over invulling regeerakkoord valutaschommelingen en prijsindexatie (voorstellen).	notaoverleg	DEFEN-SIENOTA	28-5-2018	In behandeling	
De DIS in het najaar met uitwerking hoe we omgaan met art. 346	notaoverleg	DEFEN-SIENOTA	28-5-2018	In behandeling	
In de volgende P-rapportage informeert de Staatssecretaris de Kamer over de resultaten van het lopende onderzoek naar de doorstroom van personeel binnen Defensie.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	verwacht in september 2018
In de volgende P-rapportage informeert de Staatssecretaris de Kamer over de versnelling van de aanname van herintredende militairen.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	verwacht in september 2018
In de volgende P-rapportage informeert de Staatssecretaris de Kamer over de voortgang van de uitvoering van de motie inzake inclusiviteit/diversiteit. De motie wordt tevens betrokken bij het plan van aanpak diversiteit.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	verwacht in september 2018
De Staatssecretaris bespreekt de invulling van de op 22 mei jl. aangenomen motie Diks/Karabulut/Ploumen met de commissie Giebels en informeert de Kamer daarover.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	verwacht in juni 2018
In de volgende P-rapportage informeert de Staatssecretaris de Kamer over de stand van zaken m.b.t. de loonsancties en re-integratie.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	verwacht in september 2018
De Staatssecretaris informeert de Kamer op 4 juni a.s. over de voortgang van het dossier chroom-6.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	Afgedaan	34 775 X, nr. 126
De Staatssecretaris informeert de Kamer schriftelijk over de zogenaamde <i>Dutch army shop</i> .	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	
In de volgende P-rapportage informeert de Staatssecretaris de Kamer over de voortgang van het oplossen van de tekorten en wachtlijsten m.b.t. de functie-opleidingen en de aansluiting van de basisopleiding op de functie-opleiding.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-5-2018	In behandeling	verwacht in september 2018
MinDef zegt toe dat er een studie zal worden gemaakt van het tuchtrecht in de zorg in relatie tot het tuchtrecht van Defensie en zal hierover vóór Prinsjesdag een brief aan de Kamer zenden.	algemeen overleg	Veiligheid en integriteit	25-4-2018	In behandeling	
MinDef zegt toe uiterlijk eind mei 2018 de Kamer te zullen informeren over het idee om een visitatiecommissie in te stellen met betrekking tot de uitvoering van het Plan van aanpak.	algemeen overleg	Veiligheid en integriteit	25-4-2018	Afgedaan	34 775 X, nr. 106
De Staatssecretaris zegt toe de Aanwijzing SG over inwijdingsrituelen naar de Kamer te sturen	30-leden	Misbruik Schaarsbergen	29-3-2018	Afgedaan	2018D25902
De Minister van OCW zegt toe vóór de zomer van 2018 de Kamer te zullen informeren over een eventuele actualisering van het beleidskader uit 2002 m.b.t. maritiem erfgoed. Bij deze gelegenheid zal ook nader inzicht worden gegeven in het aantal nog niet geborgen Nederlandse scheepswrakken, en in de voortgang m.b.t. spoor 3.	algemeen overleg	JAVAZEE	21-2-2018	In behandeling	Verwacht in juli 2018
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer na de verkenning (samen met Indonesië), in ieder geval in mei 2018 en zoveel eerder als mogelijk, nader over de voortgang te zullen informeren.	algemeen overleg	JAVAZEE	21-2-2018	Afgedaan	32156–86 d.d. 02-02-'18 32156–85 d.d. 25-01-'18

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
De Staatssecretaris streeft ernaar de nota van wijziging vóór de plenaire begrotingsbehandeling Defensie aan de Kamer toe te zenden. Indien dit niet mogelijk blijkt, informeert de Staatssecretaris de Kamer hierover.	wetgevings-overleg	MATERIEEL	13-11-2017	Afgedaan	34 775 X, nr. 25
De Staatssecretaris zegt toe de resultaten van het Amerikaanse onderzoek naar scheuren in de (springstof van de) Excalibur-granaten, dat binnenkort voltooid is, aan de Kamer toe te zenden.	wetgevings-overleg	MATERIEEL	13-11-2017	In behandeling	Onderzoek is nog in volle gang, informatie wordt in najaar 2018 verwacht
De Staatssecretaris zendt haar standpunt over de invloed van missies op de gereedheid van eenheden in Nederland in relatie tot het IBO vóór de ontvangst van de Defensienota aan de Kamer.	wetgevings-overleg	MATERIEEL	13-11-2017	Afgedaan	33 763, nr. 140
De Staatssecretaris zegt toe in de in februari 2018 te ontvangen Defensienota ook in te zullen gaan op de financiële beslaglegging van de middensomproblematiek.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	13-11-2017	Afgedaan	34 919, nr. 1
De Staatssecretaris zegt toe in het eerste kwartaal van 2018, los van de Defensienota, een route-tijdtabel m.b.t. de medische zorgvoorzieningen aan de Kamer te zullen toesturen.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	13-11-2017	Afgedaan	34 775 X, nr. 97
Staatssecretaris zegt toe in de in februari 2018 te ontvangen Defensienota ook expliciet in te zullen gaan op het bevorderen van werving en behoud.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	13-11-2017	Afgedaan	34 919, nr. 1
Staatssecretaris zegt toe in de in februari 2018 te ontvangen Defensienota ook in te gaan op de verdere vormgeving van de adaptieve krijgsmacht, waarbij in ieder geval ook aandacht zal worden besteed aan de ontzorging van werkgevers en werknemers, aan de andere belemmeringen die reservisten in dit kader kunnen ervaren en aan de werving en selectie van reservisten.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	13-11-2017	Afgedaan	34 919, nr. 1
De Minister informeert de Kamer over de gevolgen van de nieuwe commandostructuur van de NAVO voor het <i>Joint Forces Command</i> in Brunssum.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	31-10-2017	In behandeling	Komt in 2018 op de NAVO agenda, naar verwachting in najaar 2018
De Minister informeert de Kamer over de personele en financiële implicaties van de nieuwe commandostructuur van de NAVO, vóór de verwachte besluitvorming daarover in februari 2018.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	31-10-2017	In behandeling	Besluitvorming is verschoven naar achteren, wordt verwacht in najaar 2018
De Minister streeft ernaar de Defensienota in het eerste kwartaal van 2018 aan de Kamer toe te zenden.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	31-10-2017	Afgedaan	34 919, nr. 1
In het verslag van de NAVO Defensie ministeriële geeft de Minister de Kamer een reactie op de vraag of de NAVO (nog) het hoofd kan bieden aan serieuze dreiging van Rusland, zoals gesteld in een artikel van Der Spiegel naar aanleiding van (vermeende) geheime NAVO-stukken.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	31-10-2017	Afgedaan	28 676, nr. 280
Minister Defensie zegt toe in het jaarverslag Kustwacht Caribisch gebied 2017 in te gaan op de overschrijding van vaar- en vliegreizen in 2017, m.n. als gevolg van de hulpverlening in het kader van orkaan Irma.	algemeen overleg	KUSTWACHT CARIBISCH GEBIED	21-9-2017	Afgedaan	2018D28694
Minister van Defensie zegt toe in het jaarverslag Kustwacht Caribisch gebied 2017 nader in te gaan op de frequentie en prioriteitsstelling van de patrouilles in het Caribisch gebied.	algemeen overleg	KUSTWACHT CARIBISCH GEBIED	21-9-2017	Afgedaan	2018D28694

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
Minister van Defensie zegt toe in het jaarverslag Kustwacht Caribisch gebied 2017 nader in te gaan op het vraagstuk van de lokale werving voor functies binnen de Kustwacht Caribisch gebied, mede in relatie tot de kleinschaligheid van de (ei)landen.	algemeen overleg	KUSTWACHT CARIBISCH GEBIED	21-9-2017	Afgedaan	2018D28694
De Minister van Buitenlandse Zaken zegt toe de visie van de regering op de postmissiebeoordeling Uruzgan zo spoedig mogelijk aan de Kamer te doen toekomen.	algemeen overleg	EVALUATIE S MILITAIRE OPERATIES	13-9-2017	Afgedaan	27 925, nr. 614
In de volgende voortgangsrapportage informeert de Minister de Kamer over de voortgang van de informatiebeveiliging, conform de motie Aukje de Vries c.s. (Kamerstuk 34 725, nr. 5)	algemeen overleg	MATERIEEL	28-6-2017	Afgedaan	31 125, nr. 79
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in de zomer van 2017 nader te zullen informeren over de aangenomen motie van het lid Belhaj inzake vrouwen binnen Defensie.	algemeen overleg	PERSONEEL	28-6-2017	Afgedaan	6-12-2017
In de volgende voortgangsrapportage vermeldt de Minister de stand van zaken met betrekking tot de transitieperiode.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	Afgedaan	26 488, nr. 435
In de volgende voortgangsrapportage neemt de Minister een passage op inzake geluidsoverlast, waaronder de geluidsoverlast op piekmomenten.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	Afgedaan	26 488, nr. 435
In de volgende voortgangsrapportage neemt de Minister een passage op met betrekking tot de zuurstofvoorziening aan piloten.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	Afgedaan	26 488, nr. 435
In de volgende voortgangsrapportage vermeldt de Minister de resultaten van het Amerikaanse onderzoek inzake de verlaging van de prijs, mits deze beschikbaar en openbaar zijn.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	Afgedaan	26 488, nr. 435
In de volgende voortgangsrapportage vermeldt de Minister de stand van zaken met betrekking tot de <i>block buy</i> .	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	Afgedaan	26 488, nr. 435
De Minister informeert de Kamer bij het volgende verslag van de NAVO-Defensieministeriële over de definities die de NAVO hanteert inzake de 2%-norm.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	22-6-2017	In behandeling	Verwacht in najaar 2018
De Minister informeert de Kamer over de aangepaste commandostructuur, die in oktober 2017 wordt besproken, zodra dat mogelijk is.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIËLE	22-6-2017	Afgedaan	Nader te bepalen
De Minister zegt toe de Kamer nader te informeren over integriteitsschendingen in de eerder toegezegde brief inzake (vermeende) corruptie bij de aanschaf van auto's. Ook wordt de Kamer hierbij geïnformeerd over de wijze waarop Defensie omgaat met de klachten van twee medewerkers.	algemeen overleg	MIVD	21-6-2017	Afgedaan	28 844, nr. 118
In het volgende jaarverslag MIVD gaat de Minister uitgebreider in op radicalisering.	algemeen overleg	MIVD	21-6-2017	Afgedaan	29 924, nr. 165
De Minister geeft in de volgende Veteranennota de stand van zaken met betrekking tot het preventief medisch onderzoek en de nazorgvragenlijsten.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	Afgedaan	30 139, nr. 186
De Minister geeft in de volgende Veteranennota een stand van zaken met betrekking tot de financiering van de nulde-lijnsondersteuning.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	Afgedaan	30 139, nr. 186
De Minister neemt in de volgende Veteranennota een stappenplan op met betrekking tot ISAF-veteranen.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	Afgedaan	30 139, nr. 186
De Minister zal in de volgende Veteranennota ingaan op de mogelijkheid om de <i>Invictus Games</i> in Nederland te organiseren.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	Afgedaan	30 139, nr. 186
De Minister informeert de Kamer zo spoedig mogelijk, in ieder geval voor het zomerreces, over de IT-problematiek van de KMar op luchthavens.	wetgevingsoverleg	JAARVERSLAG	14-6-2017	Afgedaan	30 176, nr. 35
De Minister zegt toe de Kamer vóór het zomerreces te informeren over de mutatie van € 173 miljoen in de Slotwet en daarbij voorts in te gaan op alle mutaties.	wetgevingsoverleg	JAARVERSLAG	14-6-2017	Afgedaan	34 550 X, nr. 106

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken			
De Minister zegt toe de Kamer voorafgaand aan de komende begrotingsbehandeling te informeren over de stand van zaken met betrekking tot de informatiebeveiliging.	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG14-6-2017		Afgedaan	31 125, nr. 79
De Minister zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplicht-model te implementeren voor de maatregelen ter versterking van de basisgereedheid.	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG14-6-2017		Afgedaan	33 763, nr. 133
Minister van Defensie zegt toe zo enigszins mogelijk vóór de zomer van 2017 een herziene business case inzake de voorgenomen verhuizing van het Financieel Servicecentrum aan de Kamer te zullen doen toekomen.	algemeen overleg	VASTGOED DEFENSIE	23-2-2017	Afgedaan	33 763, nr. 138
De Minister zegt toe dat zij Defensiecommandanten zal laten nagaan in hoeverre er nog steeds sprake is van onvoldoende beschermd werken door personeel, en hierover rapporteren tijdens de eerstkomende voortgangsrapportage over chroom-6 (vóór de zomer van 2017).	algemeen overleg	PERSONEEL	22-2-2017	Afgedaan	34 550 X, nr. 100
De Minister houdt de Kamer op de hoogte over de <i>supreme</i> -zaak in de reguliere verslaglegging van NAVO-bijeenkomsten. De Minister informeert de Kamer zodra de uitspraak van de rechter beschikbaar is.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMI-NISTERIËLE	14-2-2017	In behandeling	Nog onder de rechter
In de volgende voortgangsrapportage meldt de Minister welke verschillende missies de F-35 kan vliegen op basis van de afspraken die met de Minister zijn gemaakt sinds de kandidatenvergelijking.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	8-12-2016	Afgedaan	26 488, nr. 431
Met betrekking tot de <i>block buy</i> legt de Minister het op pagina 2 van haar brief van 6 december 2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 422) bedoelde rapport (inzake kostenramingen van de firma RAND) vertrouwelijk ter inzage voor aan de Kamer, na toestemming van de Minister van V&J.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	8-12-2016	Afgedaan	26 488, nr. 432
Met betrekking tot het onderhoud van de F-35 en de spin-offs die dit kan opleveren, zal de Minister de resultaten van de gesprekken met de gemeente Uden opnemen in de volgende voortgangsrapportage.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	8-12-2016	Afgedaan	26 488, nr. 431
Naar aanleiding van de motie Vuijk-Eijssink inzake reservisten zendt de Minister het plan van aanpak inzake de implementatie van <i>total force</i> vóór het Kerstreces aan de Kamer. Daarin wordt ook de internationale vergelijking meegenomen.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	Afgedaan	34550 X, nr. 60
Op korte termijn (binnen twee weken) zendt de Minister het onderzoeksrapport inzake het recente ongeval in Mali, alsmede het onderzoeksrapport inzake het ongeval met een Apache-helikopter, aan de Kamer.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	Afgedaan	29 521, nr. 332
De Kamer blijft regulier betrokken en geïnformeerd worden bij/over de uitwerking van alle afspraken van de NAVO-top in Warschau. De manier waarop zal de Minister nog bepalen.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMI-NISTERIËLE	13-10-2016	In behandeling	doorlopende toezegging
In de volgende voortgangsrapportage over de Nederlandse bijdrage aan de strijd tegen ISIS wordt ook ingegaan op de stand van zaken met de <i>Non Lethal Assistance</i> in Irak.	algemeen overleg	MISSIES/OPERATIES	29-9-2016	Afgedaan	29 521, nr. 349
De Minister van Defensie stuurt een brief over de problemen en de mogelijke vertraging die is opgetreden met de aanbesteding en de verschillende leveringen van de communicatiemiddelen, zoals radio's en IED-scanners, zo snel mogelijk en in ieder geval voor het einde van het zomerreces.	algemeen overleg	NL BIJDRAGE STRIJD TEGEN ISIS	7-7-2016	Afgedaan	27 925, nr. 596
Indien er sprake is van het aanschaffen van toestellen middels een <i>Block Buy</i> , informeert de Minister de Kamer daarover tijdig.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	23-6-2016	Afgedaan	26 488, nr. 432
Voor het eind van het jaar stuurt de Minister de resultaten van het onderzoek t.a.v. het PTSS protocol naar de Kamer.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	Afgedaan	30 139, nr. 69
De Minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG16-6-2016		Afgedaan	34 550 X, nr. 2

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
De Minister houdt de Kamer op de hoogte van de gesprekken met het Ministerie van VWS en de consequenties voor het calamiteitenhospitaal en de rol 4 als een deel van de financiering wordt stopgezet.	algemeen overleg	PERSONEEL	21-4-2016		Er is op dit moment geen sprake van het verminderen van dreigingsniveau en daarmee het militaire scenario in het calhosp
De Minister zegt toe de Kamer, zodra deze informatie met haar gedeeld kan worden, te zullen informeren over eventuele initiatieven van EU-lidstaten voor een Center of Excellence.	algemeen overleg	DEFEN-SIERAAD	14-4-2016	In behandeling	Er is nog geen met de Kamer deelbare informatie voorhanden
De Kamer ontvangt een brief over de lopende onderzoeken naar de EULEX missie in Kosovo, als daar aanleiding toe is.	algemeen overleg	EVALUATIE S MILITAIRE OPERATIES	4-11-2015	In behandeling	Nog geen aanleiding voor geweest
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statale actoren).	algemeen overleg	MIVD	9-9-2015	In behandeling	Zodra de vertrouwelijkheid zich niet meer daartegen verzet wordt de Kamer ingelicht
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren over de resultaten van het onderzoek naar de actief dienende militair die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS, zodra de vertrouwelijkheid zich daartegen niet meer verzet.	algemeen overleg	MIVD	9-9-2015	In behandeling	Zodra de vertrouwelijkheid zich niet meer daartegen verzet wordt de Kamer ingelicht
De Kamer wordt bij toekomstige aanschaf van meer F-35 toestellen opnieuw vooraf geïnformeerd, echter niet meer met een DMP-D brief.	algemeen overleg	VERVANGING F-16	26-2-2015	In behandeling	26 488, nr. 435
Tot de basisimplementatie van ERP informeert de Minister de Kamer bij de halfjaarlijkse rapportage over de voortgang van het product, het tijdsbestek en de kosten. Deze rapportage zal geschieden volgens het model van grote I.V.-projecten. Na de voltooiing van de basisimplementatie volgt een eindevaluatie, die de Minister aan de Kamer doet toekomen. In deze evaluatie wordt ook duidelijkheid verschaft over de geraamde en gerealiseerde bezuiniging op vte'n.	algemeen overleg	SPEER	10-4-2014	Afgedaan	31 125, nr. 80
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over nieuwe ontwikkelingen in het UAV-project, indien deze zich voordoen.	algemeen overleg	DRONES/ UAV'S	5-2-2014	In behandeling	Deze hebben zich tot nu toe niet voorgedaan
In de volgende Veteranennota gaat de Minister in op de wel bekende informatie over de stand van zaken met de ISAF-veteranen.	notaoverleg	VETERANEN	27-1-2014	Afgedaan	30 139, nr. 134
De Minister zal de Kamer twee keer per jaar <i>key performance indicators</i> ten behoeve van de bezuinigingen doen toekomen, namelijk bij de verantwoording en bij de begroting.	wetgevings-overleg	MATERIEEL	7-11-2011	Afgedaan	Niet meer toepassing, er is geen bezuinigings-operatie meer

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
Tweemaal per jaar (in de begroting en in het jaarverslag) zal de Minister van Defensie een voortgangsrapportage m.b.t. de drie sporen van de bezuinigingen aan de Kamer aanbieden. De Minister zal de Algemene Rekenkamer verzoeken bij deze rapportages iedere keer een eigen oordeel aan de Kamer te doen toekomen.	notaoverleg	BELEIDSNOTA 6-6-2011 DEFENSIE		Afgedaan	Niet meer toepassing, er is geen bezuinigings-operatie meer
De Kamer wordt voorafgaand aan de verkoop van aandelen (vertrouwelijk) geïnformeerd.	algemeen overleg	DTO	11-12-2001	Afgedaan	Niet meer van toepassing
De Staatssecretaris informeert de Kamer nader over de wijze waarop de beveiliging van overige zaken haar beslag heeft gekregen inde vorm van contractuele afspraken of anderszins.	algemeen overleg	DTO	11-12-2001	Afgedaan	niet meer van toepassing
De Staatssecretaris stuurt de Kamer afspraken inzake het sociaal beleidskader toe. Het uitgangspunt daarbij is dat personeel en materieel van DTO (incl. hardware in Maasland) overgaan naar de nieuwe strategische partner.	algemeen overleg	DTO	11-12-2001	Afgedaan	niet meer van toepassing
Als de KDC-10 in Qatar wordt geplaatst zal daar een klein detachement van de KMar worden gestationeerd. Zodra hierover meer bekend is, wordt de Kamer ingelicht.	algemeen overleg	UITZEN-DINGEN	5-12-2001	Afgedaan	niet meer van toepassing
De Kamer ontvangt informatie over de evaluatie van de UNMEE-operatie in SHIRBRIG-kader.	algemeen overleg	UITZEN-DINGEN	29-11-2001	Afgedaan	niet meer van toepassing
De Kamer ontvangt informatie over het functioneren van de communicatiemiddelen in de Chinooks tijdens UNMEE.	algemeen overleg	UITZEN-DINGEN	29-11-2001	Afgedaan	Niet meer van toepassing
De Minister van Buitenlandse Zaken zegt toe in de volgende evaluatie meer <i>visuals (infographics)</i> op te nemen.	algemeen overleg	EVALUATIE S MILITAIRE OPERATIES	13-9-2017	In behandeling	nog niet gerapporteerd
De Minister van Defensie zegt toe in de volgende evaluaties het aantal militairen en het aantal missies te vermelden.	algemeen overleg	EVALUATIE S MILITAIRE OPERATIES	13-9-2017	In behandeling	nog niet gerapporteerd
Minister van Defensie zegt toe de jaarlijkse voortgangsrapportages vastgoed Defensie ieder najaar aan de Kamer te zullen aanbieden, tijdig vóór de behandeling van de defensiebegrotingen in de Kamer.	algemeen overleg	VASTGOED DEFENSIE	23-2-2017	In behandeling	2018Z01614
Minister Defensie zegt toe in oktober 2017, en vervolgens ieder jaar in oktober, een vervolgrapportage m.b.t. het Total Force Concept aan de Kamer te doen toekomen.	algemeen overleg	PERSONEEL	26-1-2017	In behandeling	33763, nr. 136
De Kamer blijft regulier betrokken en geïnformeerd worden bij/over de uitwerking van alle afspraken van de NAVO-top in Warschau. De manier waarop zal de Minister nog bepalen.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIELE	13-10-2016	In behandeling	28 676, nr. 280
De Minister stuurt de afgeronde onderzoeken van het RZO meteen naar de Kamer (en niet 1x per jaar).	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	In behandeling	30 139, nr. 184 / 30 139, nr. 185
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door Minister van Financiën.	wetgevingsoverleg	BEGROTING, MATERIEEL	2-11-2015	In behandeling	34 775 X, nr. 2
De Minister zal in de volgende Materieelprojectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten. Dit met als voorbeeld dit jaar om de MALE UAV voor aantal jaar uit te stellen.	wetgevingsoverleg	BEGROTING, MATERIEEL	2-11-2015	In behandeling	27 830, nr. 206
De Minister zal het verloop van de gerealiseerde waarde en nieuwe opdrachten van Fokker separaat aan de Kamer kenbaar maken, dit in aanvulling op de eerder toegezegde informatieverschaffing over alle opdrachten aan Fokker.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	29-9-2015	In behandeling	26 488, nr. 435

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
De Minister van Defensie informeert de Kamer twee keer per jaar met een integrale rapportage (IV, IT en ERP) over de uitvoering van het IT-plan, uitgedrukt in product, tijd en geld. De eerste rapportage is in september 2015 en betreft de eerste verfijning van de uitwerking van het high level IT-ontwerp.	algemeen overleg	IV/IT	23-6-2015	In behandeling	31125, nr. 79
De Minister neemt voortaan bij artikel 100-brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen daarvan voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG EN SLOTWET 2014	17-6-2015	In behandeling	29 521, nr. 349 / 2018Z11519
De Kamer zal tijdig worden geïnformeerd over een voorgenomen verkoop van materieel, in lijn met de motie Van den Doel.	algemeen overleg	MATERIEEL	26-3-2015	In behandeling	nog niet voorgekomen
De Kamer blijft het jaarlijkse rapport van de Amerikaanse Rekenkamer (GAO) toegezonden krijgen, inclusief een appreciatie van het kabinet.	algemeen overleg	VERVANGING F-16	26-2-2015	In behandeling	26 488, nr. 439
Vanaf de volgende voortgangsrapportage in mei 2015 voegt de Minister de eerder wel bijgevoegde bijlage met de stand van zaken per maatregel weer toe.	algemeen overleg	VASTGOED DEFENSIE	24-2-2015	In behandeling	33 763, nr. 122
De Ministers van Defensie en van Buitenlandse Zaken zeggen toe het gender-aspect, daar waar relevant, bij missies mee te nemen in een volgende evaluatie.	algemeen overleg	KLEINE OPERATIES	26-11-2014	In behandeling	nog niet voorgekomen
In de volgende Personeelsrapportages zal voortaan ook worden ingegaan op problemen en ontevredenheid onder het personeel, die concreet opgelost kunnen worden.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	3-11-2014	In behandeling	34 775 X, nr. 4
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over grote tegenvallers, buiten de reguliere informatie-afspraken (dat wil zeggen bovenop de informatievoorziening zoals afgesproken na het combineren van de B, C en D-fase).	algemeen overleg	MATERIEEL	5-6-2014	In behandeling	27 830, nr. 184
De Kamer wordt bij toekomstige missies/operaties voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de krijgsmacht.	algemeen overleg	PERSONEEL	27-5-2014	In behandeling	29 521, nr. 349
Kamer blijft ieder half jaar een rapportage vastgoed Defensie ontvangen en de Kamer wordt daarnaast, zoals gebruikelijk geïnformeerd over grotere tussentijdse wijzigingen in projecten e.d.	algemeen overleg	VASTGOED DEFENSIE	22-4-2014	In behandeling	33 763, nr. 122
De inzet van de Minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIEMINISTERIE	18-2-2014	In behandeling	28 676, nr. 280
Kamer blijft ieder jaar een rapportage ontvangen over de herbeleggingen vastgoed Defensie, al is het nu dus geen plan meer, maar uitvoering.	algemeen overleg	VASTGOED DEFENSIE	12-12-2013	In behandeling	33 763, nr. 122
Vanaf begin 2014 ontvangt de Kamer aan het begin van ieder jaar een overzicht van de status van de defensiesamenwerking met de partnerlanden.	plenair debat (overig)	BEGROTING	14-11-2013	In behandeling	33 279, nr. 23
De Minister zendt de Kamer aan het begin van elk kalenderjaar een beknopt overzicht van de voortgang en stand van zaken van alle <i>Declarations of Intent</i> en overige samenwerkingsverbanden met partnerlanden.	algemeen overleg	EUROPESE DEFENSIE-SAMENWERKING	3-7-2013	In behandeling	33 279, nr. 23
In lijn met de toezeggingen in het algemeen overleg Speer op 2 april 2013 blijft de Kamer goed geïnformeerd worden over het project Speer en de uitrol in de komende jaren. De Minister zegt toe alsnog de halfjaarlijkse rapportages te handhaven.	wetgevings-overleg	JAARVERSLAG SLOTWET MINISTERIE VAN DEFENSIE, SLOTWET, JAARVERSLAG EN RAPPORT ARK	19-6-2013	In behandeling	31 125, nr. 79 / 31 125, nr. 82

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zal bij de komende brieven over de NAVO-Defensie ministeriële de Kamer uitgebreider informeren over de verschillende agendapunten en bijvoorbeeld de standpunten van de (groepen van) lidstaten.	algemeen overleg NAVO DEFENSIEMI- NISTERIËLE, NAVO, SAMEN- WERKING DEFENSIE EDA/BENELUX, MILITAIRE SAMEN- WERKING, CYBERDE- FENCE, CYBERCRIME	30-5-2013 In behan- deling 28 676, nr. 280
De Minister stuurt de rapporten van de Raad voor Zorg en Onderzoek weer standaard naar de Kamer.	algemeen overleg PERSONEEL	16-4-2013 In behan- deling 30 139, nr. 184
De Minister zal de Kamer halfjaarlijks, bij de begroting en bij het jaarverslag, per brief informeren over de stand van zaken betreffende de uitvoering van het Herbeleggingsplan Vastgoed en de besparingen die op dit terrein zijn gehaald.	algemeen overleg VASTGOED DEFENSIE	6-2-2013 In behan- deling 33 763, nr. 122
De Minister zegt toe de Kamer voortaan jaarlijks in oktober te informeren over de update van de <i>sourcings</i> -agenda.	algemeen overleg SOURCING	21-6-2012 In behan- deling 31 125, nr. 77
De Minister van Defensie zegt toe voortaan in de halfjaarlijkse rapportages over personeel een passage op te nemen over het reservistenbeleid.	algemeen overleg PERSONEEL	20-6-2012 In behan- deling 34 775 X, nr. 4 / 34 775 X, nr. 102
De regering zegt toe in het vervolg vijf jaar na beëindiging van een missie een tweede report op te stellen, een zogenaamde <i>after-mission report</i> , te beginnen bij de SFIR-missie in Irak.	algemeen overleg ISAF, UITZEN- DINGEN	16-2-2012 In behan- deling nog niet gerappor- teerd
De Minister van Defensie zegt voortaan jaarlijks in het Jaarverslag van de MIVD een appreciatie te geven van de samenwerking met de AIVD in het achterliggende jaar.	algemeen overleg MIVD	2-11-2011 In behan- deling 29 924, nr. 148 / 29 924, nr. 165
In de memorie van toelichting bij de defensiebegroting zal ook worden ingegaan op de getalsmatige ontwikkeling met betrekking de personeelsformatie van de agentschappen van Defensie.	notaoverleg BELEIDSNOTA DEFENSIE	6-6-2011 In behan- deling 34 775 X, nr. 2
de Minister gaat in het vervolg in zijn begeleidende brief bij het jaarverslag van de IGK duidelijk in op de adviezen die hij niet over neemt.	algemeen overleg JAARVERSLAG IGK	14-10-2009 In behan- deling 34 550 X, nr. 85 / 34 775 X, nr. 107
In het jaarverslag en de begroting zal door middel van concrete personeelscijfers worden gerapporteerd over het voorgenomen beleid, de concrete kwantitatieve doelstellingen en de hierbij ingezette middelen. Ook zal de onderuitputting voor personeel worden opgenomen.	wetgevings- overleg JAARVERSLAG	16-6-2009 In behan- deling 34 725 X, nr. 1
Per missie zal in het vervolg op voorhand een inschatting van de kosten voor de zorg worden aangegeven. De kosten voor nazorg zullen ook worden meegenomen in de evaluatie van missies.	algemeen overleg PERSONEEL	25-3-2009 In behan- deling 29 521, nr. 349 / 27 925, nr. 611 / 27 925, nr. 612
In de toekomst zal de Minister van Defensie in artikel-100 brieven en stand van zaken brieven, wanneer van toepassing, ingaan op civiele dienstverlening tijdens uitzendingen.	algemeen overleg CIVIELE DIENSTVER- LENING	23-10-2008 In behan- deling 29 521, nr. 349 / 27 925, nr. 611 / 27 925, nr. 612
Jaarlijks in de begroting zal de Staatssecretaris ingaan op de stand van zaken van de Defensie Industrie Strategie.	algemeen overleg MATERIEEL	1-10-2008 In behan- deling 34 775 X, nr. 2

Omschrijving van de motie	Vindplaats			Stand van zaken	
Er komt in september een nulmeting van het personeelsbestand en vervolgens in juli en december telkens een halfjaarlijkse update. De Kamer wordt hierover geïnformeerd.	plenair wetgevingsdebat	MILITAIRE AMBTENARENWET	14-6-2007	In behandeling	34 775 X, nr. 4
De Minister van Defensie zegt de Kamer toe jaarlijks een totaaloverzicht – dezelfde als de Tweede Kamer reeds ontvangt – te sturen van de stappen die zijn gezet op het terrein van internationale militaire samenwerking.	Begrotingsstaten Defensie 2014 (33 750 X)	internationale militaire samenwerking	25-11-2014	In behandeling	BS2017034626
De Minister van Defensie zegt, naar aanleiding van een vraag van het lid Franken (CDA), toe om de voortgangsrapportages over de F-35 ook aan de Eerste Kamer te zenden, en bij deze rapportages in te gaan op de ontwikkelingen in de stealth-technologie en de sensoren.	Internationale Veiligheidsstrategie (33 694)	F35 voortgangsrapportage Stealth technologie	24-3-2015	In behandeling	BS2017026345
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer nader te informeren over de meest recente afspraak tussen het Ministerie van Defensie en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ten aanzien van de intensivering op het Research and Development (R&D) budget voor CBRN-dreiging (Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nucleair).	Internationale Veiligheidsstrategie (33 694)	CBRN dreiging Research en development	31-5-2016	Afgedaan	34 550 X, nr. 50
De Minister van Defensie zegt toe voortaan documenten van algemeen defensiebelang, zoals de <i>NATO Defence Planning Capability Review</i> , ook aan de Eerste Kamer te sturen.	Internationale Veiligheidsstrategie (33 694)	NAVO	31-5-2016	In behandeling	34 919, nr. 1
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer te informeren over de uitkomsten van het onderzoek naar twee mogelijk door Nederland veroorzaakte burgerslachtoffers in de strijd tegen ISIS.	Internationale Veiligheidsstrategie (33 694)	ISIS	31-5-2016	In behandeling	
De Minister van Defensie zegt de Kamer, naar aanleiding van vragen en opmerkingen van de leden Van Kappen (VVD), Rombouts (CDA) en De Graaf (D66), toe de naleving van de bewaartermijn voor data, alsmede de lengte van de bewaartermijn zelf mee te nemen in de evaluatie na twee jaar en een voorstel te zullen doen deze te verlengen of in te korten als de evaluatie daartoe noopt.	Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (34 588)	bewaartermijnen inlichtingen-diensten verkeersgegevens	11-7-2017	In behandeling	

6.4. Subsidieoverzicht

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Verder zijn de subsidie beschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op een wettelijk voorschrift, anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensiesubsidies (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>).

In 2017 is het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) «Subsidies, robuust en proportioneel» uitgevoerd. Dit heeft geleid tot een aantal aanbevelingen. In de ontwerpbegroting 2019 wordt daarom met een hyperlink¹⁵ naar het jaarverslag 2017 verwezen. Vanaf 2019 publiceert Defensie de, vanaf dat moment uitgevoerde, subsidie-evaluaties op www.rijksbegroting.nl.

De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie gezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen, waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie.

¹⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/jaarverslagen/2018/05/16/defensie-2017/x-defensie.pdf>

Subsidies (bedragen x € 1.000)										
Naam	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Homoseksualiteit en Krijgsmacht	-	10	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017 ¹
Stichting Protestantse Interkerkelijk Thuisfront	15	15	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2018 ²
Stichting Nationaal Katholiek Thuisfront	10	10	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2018 ²
Stichting Nederlandse Veteranendag	2.553	2.593	2.636	2.636	2.636	2.636	-	2017	2022	2022
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	25	25	25	25	-	-	-	2013	2020 ³	2020
Multicultureel netwerk Defensie	-	10	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017 ¹
Stichting Veteranen Platform	325	330	200 ⁴	200 ⁴	200 ⁴	200 ⁴	-	2017	2022	2022
Stichting Veteraneninstituut	5.567	5.665	5.778	5.778	5.778	5.778	-	2017	2022	2022
Koninklijke Stichting Defensie Musea	15.893	16.033	16.300	-	-	-	-	n.v.t.	2019	2019 ⁵
Stichting Nationale Taptoe	265	269	276	276	276	276	-	2017	2022	2022
Stichting de Basis (Maatschappelijk werk voor veteranen)	3.718	3.775	3.850	3.850	3.850	3.850	-	2017	2022	2022
Universiteit van Amsterdam (leerstoel militair recht)	74	74	74	74	74	74	-	2017	2022	2022
Stichting Maritiem Kenniscentrum	23	28	28	28	28	28	-	2017	2022	2022
Stichting Gasturbine Onderwijs	-	5	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017 ⁶
Stichting <i>Phantasy in Blue</i>	12	25	25	25	25	25	-	2017	2022	2022
Stichting Historische Vlucht	100	109	111	111	111	111	-	2017	2022	2022
SWOON NLDA	15	22	22	22	22	22	-	2017	2022	2022
ASL BISL Foundation	39	40	40	40	40	40	-	2017	2022	2022
Wapen- en dienstvakverenigingen	25	35	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017 ⁷
Stichting Vincent van Gogh	800	800	-	-	-	-	-	n.v.t.	2018	2018 ⁸
Defensie vrouwen netwerk	12	-	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017 ¹
Veteranenbegraafplaats Loenen	1.000	-	-	-	-	-	-	-	Eenmalige subsidie	-
SMEV/ Mercuur	100	-	-	-	-	-	-	-	Eenmalige subsidie	-
Subsidies te verstrekken na evaluatie ⁹	-	-	1.309	16.975	17.099	17.165	30.275	-	-	-

Naam	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Totaal subsidies	30.570	29.872	30.674	30.040	30.139	30.205	30.275	-	-	-

- ¹ De subsidie is vanaf 2018 beëindigd naar aanleiding van de vijfjaarlijkse evaluatie subsidies diversiteit en inclusiviteit. Ondersteuning zal op alternatieve wijze worden voortgezet.
- ² De subsidie zal naar aanleiding van de vijfjaarlijkse evaluatie vanaf 2019 worden beëindigd. Mocht in de toekomst ondersteuning nodig blijken, dan zal dit op alternatieve wijze worden voortgezet.
- ³ In 2015 zijn concrete afspraken gemaakt tussen Defensie en de Stichting Nationaal Comité Herdenking Capitulaties voor de periode van 2016 – 2020.
- ⁴ Nuldelijns ondersteuning tot en met 2018.
- ⁵ Onderliggende verplichtingen, volgende uit o.a. de publieke-private samenwerking die hierbij van toepassing is, lopen echter door tot 2040 (Kamerstukken II 2013–2014, [33 864, nr. A/1](#)).
- ⁶ De subsidierelatie is beëindigd. Mocht in de toekomst ondersteuning nodig blijken, dan zal dit op alternatieve wijze worden voortgezet.
- ⁷ De subsidie is vanaf 2018 beëindigd naar aanleiding van de vijfjaarlijkse evaluatie dienstvakverenigingen. Ondersteuning zal op alternatieve wijze worden voortgezet.
- ⁸ De subsidierelatie zal per 1 september 2018 worden beëindigd. De activiteiten worden op een alternatieve wijze voortgezet.
- ⁹ Wanneer een eventuele verlening nog in afwachting is van een evaluatie wordt het budget onder deze post geplaatst.

6.5. Evaluatie- en overig onderzoek

Naast de beleidsdoorlichtingen worden binnen Defensie ook evaluaties en overig onderzoek uitgevoerd. Tot het overige evaluatieonderzoek behoren onder meer de toetsingskaderevaluaties naar lopende en voltooide operaties waaraan Nederlandse militairen deelnemen. Op grond van het Toetsingskader 2014 sturen de Ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken elk jaar op de derde woensdag in mei een tussentijdse evaluatie van lopende operaties naar het parlement. Na beëindiging van de inzet wordt een eindevaluatie opgesteld waarin zowel militaire als politieke aspecten aan de orde komen. Indien dit opportuun is, bijvoorbeeld bij een specifiek verzoek van de Kamer of vanwege de omvang van de Nederlandse bijdrage, wordt de evaluatie afzonderlijk aan het parlement aangeboden. Evaluatie en monitoring van Nederlandse bijdragen aan internationale operaties dienen twee doelen. Ten eerste bieden ze de mogelijkheid tussentijds bij te sturen om de effectiviteit van de inzet verder te vergroten. Ten tweede zijn ze instrumenteel met het oog op de verantwoording van de inzet van Nederlands personeel en materieel in internationale operaties, waarbij sprake is van bijzondere risico's.

De Minister van Financiën heeft de Kamer op 6 juli 2018 geïnformeerd over de operatie «Inzicht in Kwaliteit». Het doel van de operatie is om meer inzicht in de impact van beleid te krijgen, waarbij maatwerk het uitgangspunt is. Het programmaplan wordt momenteel uitgewerkt en zal in het derde kwartaal van 2018 gereed zijn. De Kamer wordt door de Minister van Financiën halfjaarlijks geïnformeerd over de voortgang van de operatie.

Overzicht evaluaties en overig onderzoek			
Onderwerp	Artikel	Aanvang	Voltooiing
Beleidsdoorlichting Vorming Joint Defensie Helikopter Commando	4 (CLSK)	2017	2018
Beleidsdoorlichting Omvorming 13 gemechaniseerde brigade	3 (CLAS)	2018	2019
Evaluatie convenant FNIK	1 (Inzet)	2019	2019
Beleidsdoorlichting Informatiegestuurd optreden (IGO)	5 (KMar)	2020	2021
Beleidsdoorlichting IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop	6 (Investerings) 7 (DMO)	2019	2020
Beleidsdoorlichting Beleidswijzigingen Militaire Gezondheidszorg	8 (DOSCO)	2021	2022
Beleidsdoorlichting Nederlands-Duitse samenwerkingsverbanden gericht op interoperabiliteit in het informatiedomein	3 (CLAS)	2022	2023

6.6. Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht is dit samengebracht.

Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor erkenning en waardering voor veteranen:	
Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Subsidie Stichting het Veteraneninstituut	5.684
Subsidie Stichting Nederlandse Veteranendag	2.593
Subsidie Vereniging Veteranen Platform	195 ¹
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstslecht-offers	330
Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's	871
Totaal	9.673
¹ Exclusief structurele bijdrage nuldelijnsondersteuning	
Operationele commando's	Bedragen x € 1.000
Commando Zeestrijdkrachten	294
Commando Landstrijdkrachten	400
Commando Luchtstrijdkrachten	102
Commando Koninklijke Marechaussee	75
Totaal	871

Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor zorg voor veteranen:

Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Invaliditeitspensioenen	65.100
Nabestaandenpensioenen	21.950
Volledige Schadevergoedingsregeling voor MOD slachtoffers	10.900 ¹
Veteranenclaims PTSS	25.000 ¹
Ereschulduitkering	0
Sociale Zorg (w.o. de Voorzieningenregeling MOD slachtoffers)	10.200
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	1.500
Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)	1.229
Subsidie Stichting De Basis	3.791
Zorgcoördinatie Veteranenloket	6.000
Subsidie Vereniging Veteranen Platform (t.b.v. Nuldelijnsondersteuning)	135
Veteranen Intensieve Behandel Unit	125
Totaal	145.930

¹ Exclusief prijsbijstelling, onderdeel van het Nationaal Fonds Ereschuld

Begrote uitgaven overig:

Omschrijving	Bedragen x € 1.000
De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)	135
Nationale ombudsman	400 ¹
Totaal	535

¹ Jaarlijkse overheveling naar Ministerie van Binnenlandse Zaken

Begrote uitgaven onderzoek:

Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Militaire Geestelijke Gezondheidszorg	500
Overig onderzoek	500
Research & Development LZV	150
Totaal	1.150

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Stichting het Veteraneninstituut

De Stichting het Veteraneninstituut richt zich primair op de directe dienstverlening aan veteranen en hun thuisfront en versterkt daarmee de erkenning en waardering voor veteranen. De Stichting het Veteraneninstituut vervult met het Veteranenloket tevens de loketfunctie naar de dienstverlening en zorg, en fungeert als kennis- en onderzoekscentrum op veteranengebied.

Stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD)

De Stichting NLVD heeft tot doel het bevorderen en bestendigen van de maatschappelijke erkenning en waardering voor Nederlandse veteranen onder regie van het Nationaal Comité Veteranendag. De Stichting NLVD bereikt deze doelstelling door onder meer het jaarlijks organiseren van het dagevenement (de Nederlandse Veteranendag), educatieve activiteiten (in samenwerking met het Veteraneninstituut) en een doorlopende publiciteitscampagne.

Vereniging Veteranen Platform (VP)

De Vereniging Veteranen Platform (VP) behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en militaire oorlogs- en dienstsachtoffers via aangesloten veteranenorganisaties. De afgelopen jaren heeft het VP de positie als gewaardeerd gesprekspartner voor Defensie verworven. Dit houdt in dat Defensie het VP beschouwt als vertegenwoordiger van alle veteranen en in die hoedanigheid het VP betreft bij beleidsveranderingen. Het VP werkt continu aan het verbeteren van de beeldvorming over veteranen. Ook stimuleert het VP de deelname aan activiteiten door de jonge generatie veteranen. Daarnaast coördineert het VP de landelijke nuldelijnsondersteuning; een netwerk van vrijwilligers dat veteranen kan ondersteunen door bijvoorbeeld het bieden van een luisterend oor of praktische hulp.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers (MOD-ers)

Defensie organiseert zes keer per jaar een contactdag voor Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers (MOD-ers) georganiseerd. De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning en waardering aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen-)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en MOD-ers, die geregistreerd zijn in het reünierregister van het Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast organiseert elk operationeel commando een eigen veteranendag die, waar mogelijk, wordt gecombineerd met de open dag van het operationeel commando.

Uitgaven zorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op beleidsartikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door DOSCO en niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement.

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, MOD-ers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2019 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 65,1 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2019 zijn de uitgaven begroot op € 22,6 miljoen. De volledige schadevergoedingsregeling voor MOD-ers beoogt finale kwijting te bieden voor alle ten gevolge van een dienstongeval of dienstverbandaandoening veroorzaakte schade. Met deze regeling worden juridische procedures over aansprakelijkheid overbodig en kan Defensie proactief voorzien in materiële zorg. De hiermee gemoeide uitgaven zijn voor 2019 begroot op € 25,0 miljoen aan claims door veteranen die gerelateerd zijn aan PTSS en € 9,8 miljoen voor de Regeling Volledige Schadevergoeding.

Sociale zorg (w.o. Voorzieningenregeling MOD-ers)

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties. Met ingang van 1 januari 2015 is, in het kader van de hervorming langdurige zorg, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 (Wmo 2015) van kracht. Voorzieningen die met ingang van 1 januari 2015 niet of niet meer volledig worden toegekend op grond van de Wmo 2015, zullen aanvullend worden vergoed via de Voorzieningenregeling MOD-ers. Deze meerkosten voor Defensie zijn moeilijk vooraf in te schatten. Meerkosten die het gevolg zijn van wijzigingen in de Wmo 2015 worden daarom achteraf op basis van realisatiecijfers vergoed door het Ministerie van VWS. De benodigde ondersteuning blijft daarmee voor de groep veteranen en MOD-ers ongewijzigd op het niveau zoals dat is vastgelegd in de Veteranenwet.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van een dienstgerelateerde aandoening. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 1,5 miljoen geraamd.

Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)

Het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) is een civiel-militaire ketenorganisatie met als doel post-actieve veteranen, diensslachtoffers en hun relaties bij missie gerelateerde psychische en psychosociale problemen overal in Nederland de meest geëigende zorg te bieden. In april 2018 is de samenwerkingsovereenkomst tussen Defensie en de LZV-instellingen opnieuw bekrachtigd met een convenant. Voor 2019 zijn de uitgaven begroot op € 1.385.000.

Maatschappelijke ondersteuning voor veteranen

De eerstelijnszorg voor post-actieve veteranen wordt verzorgd door het gespecialiseerd maatschappelijk werk van Stichting de Basis. Hiermee wordt beoogd te bereiken dat de post-actieve veteraan weer deel kan nemen aan het maatschappelijk verkeer. De subsidie voor het gespecialiseerd maatschappelijk werk voor post-veteranen bedraagt voor 2019 € 3,7 miljoen.

Zorgcoördinatie Veteranenloket (VL)

Zorgcoördinatie maakt deel uit van het Veteranenloket (VL). Het VL faciliteert de toegang tot zowel de materiële als de immateriële zorg en dienstverlening voor Veteranen en MOD'ers en hun relaties. Het VL betreft een samenwerkingsverband tussen het Veteraneninstituut, het ABP, Stichting de Basis en Bedrijfsmaatschappelijk Werk Defensie. De kosten (€ 6,0 miljoen) betreffen de centrale kosten voor het VL en de totale uitvoeringskosten (inclusief zorgcoördinatoren van het ABP) en zijn onderdeel van de raming.

Nuldelijnsondersteuning

Conform het Veteranenbesluit is het VP belast met de integrale coördinatie van de nuldelijnsondersteuning aan post-actieve veteranen en de aansluiting daarvan op de professionele hulpverlening van het LZV. Het VP voert de regie over de inrichting van dit landelijk dekkend systeem van nuldelijnsondersteuning. Tot en met 2018 draagt Defensie jaarlijks bij aan de organisatie-, opleidings- en inzetkosten van de nuldelijnschepers van het landelijk dekkend en genormeerd nuldelijnsondersteuningssysteem. De uitgaven voor Defensie bedragen € 135.000 per jaar. Ter versterking hiervan heeft het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) toegezegd om de regionale nuldelijnsactiviteiten voor dezelfde periode financieel te ondersteunen. De bijdrage van het fonds bedraagt € 100.000 per jaar. Het vfonds heeft een bijdrage voor 2019 in overweging. Aan de Tweede Kamer is structurele financiering toegezegd, waardoor dit bedrag uit voorzorg is meegenomen in de raming.

Uitgaven onderzoek

In de begroting van DOSCO is € 1 miljoen opgenomen ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek. Dit bedrag is verdeeld in twee categorieën onderzoek. Er wordt € 500.000 beschikbaar gesteld ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd. Ten behoeve van onderzoek naar de verbetering van de kwaliteit van zorg in het LZV is eveneens € 500.000 toegezegd. € 150.000 is opgenomen ten behoeve van toegepast onderzoek bij het LZV, in navolging van een aanbeveling uit het rapport Duurzame Financiering Veteranenzorg.

Uitgaven overig

Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)

De onafhankelijke RZO oefent toezicht uit op de ketenzorg aan veteranen die gebruik maken van het LZV en bevordert de gewenste specialisatie van de betrokken (LZV) instanties. De RZO adviseert daarnaast over (de richting van) het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeningen die verband houden met uitzendingen en draagt zorg voor en bewaakt de noodzakelijke convergentie tussen die onderzoeken. De RZO is door zijn samenstelling in staat om het veteranenzorgsysteem vanuit verschillende perspectieven te beschouwen. Voor 2019 bedragen de begrote uitgaven € 100.000.

Nationale ombudsman

Met de Veteranenwet heeft de Nationale ombudsman tevens een rol als ombudsman van de veteranen. In die rol behandelt hij klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van veteranen. Daarnaast onderzoekt hij of er structurele knelpunten zijn. In april 2018 heeft Defensie, op verzoek

van de Veteranenombudsman, besloten om het budget te verhogen van
€ 300.000 naar structureel € 400.000 per jaar.

6.7. Overzicht uitgaven IT

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een integraal overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven aan IT. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in de begrotingsartikelen Investerings krijgsmacht (investerings IT), Taakuitvoering Zeestrijdkrachten en Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (exploitatie IT).

Overzicht uitgaven aan IT (bedragen x € 1.000)								
Omschrijving	Begroting	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Informatievoorziening, exploitatie	Artikel 2	2.327	3.418	1.264	1.322	1.321	1.321	1.320
Voorzien in IT, investering	Artikel 6	112.078	368.298	332.230	311.856	247.696	222.672	311.316
Informatievoorziening, exploitatie	Artikel 7	251.151	231.791	132.554	131.754	132.978	131.974	132.919
Totaal uitgaven IT		365.556	603.507	466.048	444.932	381.995	355.967	445.555

De IT van Defensie is dringend toe aan vernieuwing. Deze vernieuwing is nodig omdat anders de continuïteit van de IT niet gewaarborgd kan worden. Vooral met het Programma Grensverleggende IT (of kortweg *Gr/IT*) geeft Defensie hieraan uitvoering. Het gaat om de vernieuwing van de gehele IT-infrastructuur, bestaande uit datacenters, netwerken, werkplekken en voorzieningen voor beheer en beveiliging. Voor de gehele IT-vernieuwing was in de begroting 2018 een reservering opgenomen van € 201,8 miljoen. Hierbij was het uitgangspunt dat de structurele kosten binnen de begroting kon worden opgevangen. Gebleken is dat zowel de eenmalige als de structurele kosten hoger zijn. De IT-vernieuwing is noodzakelijk om de ambities van Defensie te kunnen waarmaken. Daarom zijn met de Defensienota extra reserveringen gemaakt. Deze zijn in beleidsartikel 6 Investerings Krijgsmacht in deze begroting opgenomen.

Defensie heeft voor de uitvoering van de IT twee organisaties: het Joint Informatie Voorzienings Commando en het agentschap DTO (Operations). Deze organisaties worden samengevoegd tot één IT-bedrijf. Daarbij wordt het agentschap Operations per 31 december 2018 opgeheven en stapt over van het baten-lastenstelsel naar het kas-verplichtingenstelsel. Als gevolg hiervan wijzigt de samenstelling van de IT in de begroting. In de 1e suppletoire begroting is de wijziging van de financiering van de investeringsuitgaven opgenomen. In deze begroting is de ontvlechting van de personele exploitatie verwerkt. Voorheen werden deze uitgaven voor personele exploitatie verantwoord als uitgaven voor IT. Deze worden nu als formatieve uitgaven bij DMO verantwoord. Als gevolg daarvan dalen in 2019 de budgetten voor Informatievoorziening in artikel 7 (met € 121 miljoen) en voor Voorzien in IT in artikel 6 (met € 22 miljoen) ten opzichte van de begroting 2018 en stijgen de personele budgetten bij DMO evenredig.

6.8. Lijst van afkortingen

AAR	<i>Air to Air refuelling</i>
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ACOTA	<i>African Contingency Operations Training and Assistance</i>
ADR	Auditdienst Rijk
AGBADS	<i>Army Ground Based Air Defence System</i>
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMBV	Alkmaar-klasse Mijnenbestrijdingsvaartuig
AMF	AIVD en MIVD op Frederikkazerne
AO	Algemeen Overleg
AOR	Bevoorradingsschip
API	<i>Advanced Passenger Information</i>
ATF ME	<i>Air Taskforce Middle-East</i>
ATV	<i>All Terrain Vehicle</i>
AWACS	<i>Airborne Early Warning and Control System</i>
AZ	Ministerie van Algemene Zaken
BBP	Bruto Binnenlands Product
BH&OS	Ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BS	Bestuursstaf
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C4ISR	<i>Command & Control, Communications, Computers & Information and Intelligence, Surveillance & Reconnaissance</i>
CARIB	Caribisch Gebied
CBMI	<i>Capacity Building Mission in Iraq</i>
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nucleair
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDC	Commando Dienstencentra
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CIA	<i>Chief Innovation Advisor</i>
CIH	<i>Cyber Innovation Hub</i>
CLAS	Commando landstrijdkrachten
CLSK	Commando luchstrijdkrachten
CMF	<i>Combined Maritime Forces</i>
CODEMA	Commissie Defensie Materieel
CODEMO	Commissie Defensie Materieelontwikkeling
CS	<i>Combat Support</i>
CSA	<i>Chief Scientific Advisor</i>
CSS	<i>Combat Support Ship</i>
CSS	<i>Combat Service Support</i>
CZMCARIB	Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied
CZSK	Commando zeestrijdkrachten
DBFMO	<i>Design, Build, Finance, Maintain & Operate</i>

DCC	Defensie Cybercommando
DDG	Duik- en Demonteer Groep
DEFCERT	Defensiebreed <i>Computer Emergency Response Team</i>
DGLC	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando
DHC	Defensie Helikopter Commando
DIS	Defensie Industrie Strategie
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DOKS	Defensie Operationeel Kledingsysteem
DOSCO	Defensie Ondersteuningscommando
DSI	Dienst Speciale Interventies
DTO	Defensie Telematica Organisatie
DVOW	Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen
EDA	Europees Defensie Agentschap
EDAP	<i>European Defence Action Plan</i>
EDF	Europees Defensiefonds
EES	Europees In- en Uitreisysteem
EFP	<i>Enhanced Forward Presence</i>
EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
ESSM	<i>Evolved Sea Sparrow Missile</i>
ETIAS	Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem
EU	Europese Unie
EULEX	<i>European Union Rule of Law Mission</i> (Kosovo)
EURODAC	Europese databank met vingerafdrukken
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
FIN	Ministerie van Financiën
FMS	<i>Fleet Marine Squadron</i>
FNİK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
GPW	Groot Pantserwielvoertuig
GrIT	Grensverleggende IT
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HOV	Hydrografische Opname Vaartuigen
HQ	<i>Headquarter</i>
IAMD	<i>Integrated Air and Missile Defense</i>
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
IT	Informatietechnologie (inclusief communicatietechnologie)
IGK	Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht
IGO	Informatiegestuurd optreden
IGV	Inspecteur-Generaal Veiligheid
ISAF	<i>International Security Assistance Force</i>
IenW	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
JIVC	Joint Informatievoorziening Commando
JSF	<i>Joint Strike Fighter</i>
JSS	<i>Joint Support Ship</i>

KCT	Korps Commandotroepen
KKW	Klein Kaliber Wapens
KMar	Koninklijke Marechaussee
KORV	Kader Overname Rijksvastgoed
KSD	Koninklijke Stichting Defensie Musea
LCC	<i>Life Cycle Cost</i>
LC(F)	Luchtverdedigings- en Commando(fregat)
LCVP	<i>Landing Craft Vehicle Personnel</i> (landingsvaartuig)
LVN	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LPD	<i>Landing Platform Dock</i>
LZV	Landelijk Zorgsysteem Veteranen
MALE UAV	<i>Medium Altitude Long Endurance Unmanned Air Vehicle</i>
MANPAD	<i>Man-Portable Air-Defence system</i>
MARKAZ	Michiel Adriaanszoon de Ruyterkazerne
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland
MARSOF	<i>Maritime Special Operations Forces</i>
MBMD	<i>Maritime Ballistic Missile Defence</i>
MCG	<i>Marine Combat Group</i>
MCM	<i>Maritime Counter Measures</i>
MECHBRIG	Gemechaniseerde Brigade
MFF	<i>Multipurpose</i> Fregat
MGGZ	Militair Geestelijke Gezondheidszorg
MILSATCOM	<i>Military Satellite Communications</i>
MINUSMA	<i>United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali</i>
MIP	Militair Invaliditeitspensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MLU	<i>Midlife Update</i>
MOC	<i>Maritiem Operations Centre</i>
MOD	Militair Oorlogs- of Dienstslachtoffer
MOU	Memorandum of Understanding
MPO	Materieel Projecten Overzicht
MRAT	<i>Medium Range Anti-Tank</i>
MRTT	<i>Multirole Tanker Transport</i>
MTF	<i>Medical Treatment Facility</i>
MTV	Mobiel Toezicht Veiligheid
MVD	Minister van Defensie
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i>
NATRES	Nationale Reserve
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NCIA	<i>NATO Communications and Information Agency</i>
NCS	<i>NATO Command Structure</i>
NLD	Nederland
NLDA	Nederlandse Defensie Academie

NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NLVD	Stichting Nederlandse Veteranendag
NSE	National Support Element
NTM	<i>Notice To Move</i>
NVW	Nota van wijziging
OM	Openbaar Ministerie
OPV	<i>Oceangoing Patrol Vessel</i>
Paresto	Paarse Restaurant Organisatie
PESCO	Permanent gestructureerde samenwerking
PI NL	Passagiersinformatie-eenheid Nederland
P&O	Personeel en organisatie
PTSS	Post-Traumatisch Stress Syndroom
PW	Politiewet
QRA	<i>Quick Reaction Alert</i>
R&D	<i>Research and Development</i>
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RSM	<i>Resolute Support Mission</i>
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RWT	Rechtspersoon met een wettelijke taak
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
SAC	<i>Strategic Airlift Command</i>
SBK	Sociaal Beleidskader
SM2	<i>Standard Missile 2</i>
SOCOM	<i>Special Operations Command</i>
SOF	<i>Special Operations Forces</i>
SOLTG	<i>Special Operations Land Task Group</i>
SOMTG	<i>Special Operations Maritime Task Group</i>
SPEER	Strategic Process and Enterprise Resource Planning Enabled Reengineering
SRAT	<i>Short Range Anti-Tank</i>
SSO	Shared Service Organisatie
SZVK	Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
TNO	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
UAV	<i>Unmanned Air Vehicle</i>
UNMISS	<i>United Nations Mission in Sudan</i>
UNTSO	<i>United Nations Truce and Supervision Organization</i>
VAO	Verslag Algemeen Overleg
VL	Veteranenloket
VN	Verenigde Naties
VNVR	Verenigde Naties Veiligheidsraad
VOSS	Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem
VP	Vereniging Veteranen Platform

VPD	<i>Vessel Protection Detachment</i>
VSHORAD	<i>Very Short Range Air Defence</i>
vte	Voltijdsequivalent
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WOO	Wetenschappelijk Onderzoek
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
Zr. Ms.	Zijner Majesteits
ZVW	Zorgverzekeringswet